

Slovenščina v šoli

[illegible]

1

Kníže v šatě Krále na Betajnovi

01	Za uvod Mira Hedžet Krkač:	Introduction Mira Hedžet Krkač
02	Spoznanja stroke Mira Kranjc Ivič, Karmen Hozjan: Šaljive aktivnosti – skoraj obvezna sestavina komuniciranja na družabnih omrežjih	Findings of discipline Mira Kranjc Ivič and Karmen Hozjan, Jocular activities – a nearly obligatory component of communication on social networks
11	Didaktični iz(od)zivi Martina Potisk: Tvorjenke – jezikovnodidaktični izziv	Didactical challenges/ responses Martina Potisk, Word formation – a linguistic and a didactic challenge
20	Matej Žist: Razvijanje spretnosti samostojnega reševanja jezikovnih vprašanj s pomočjo spletnih virov, Ustvarjalni pristop pri pouku jezika	Matej Žist, The development of skills of independent solving of linguistic problems with the support of Internet sources, A creative approach to teaching literature
26	Mateja Hočevar Gregorič: Pravopis in slovnica okoli nas	Mateja Hočevar Gregorič, Orthography and grammar around us
32	Lidija Golc: Alfonz Gspan o sodobniku Srečku, Primer celostnega pouka v tretjem letniku srednje strokovne šole	Lidija Golc, Alfonz Gspan on his contemporary Srečko Kosovel
40	Matej Žist: Razvrščanje besedil slovenskih avtorjev v literarna obdobja; Ustvarjalni pristop pri pouku književnosti	Matej Žist, Classifying the texts of Slovene authors into literary periods
48	Mateja Hočevar Gregorič: E-domače branje ali kako (še) pritegniti k branju	Mateja Hočevar Gregorič, E-compulsory reading or in what (other) ways reading can be encouraged
55	Medpredmetne povezave Jurij Selan: Tvorjenke – jezikovnodidaktični izziv	Intercurricular cooperation Jurij Selan: Art and Slovenian
67	Povzetki	Abstracts

Slovenščina v šoli 1

XV. letnik leto 2012 ISSN 1318-864X

Izdajatelj in založnik: Zavod RS za šolstvo, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana, tel. 01/300 51 00, faks 01/300 51 99 **Predstavnik:** mag. Gregor Mohorčič **Uredništvo:** mag. Mirjam Podsedensek (odgovorna urednica), Lara Godec Soršak (Pedagoška fakulteta Ljubljana), mag. Mojca Honzak (OŠ Riharda Jakopiča v Ljubljani), Mira Hedžet Krkač (Zavod RS za šolstvo), dr. Boža Krakar Vogel (Filozofska fakulteta v Ljubljani), Vlado Pirc (Zavod RS za šolstvo), dr. Igor Saksida (Pedagoška fakulteta Ljubljana), mag. Adrijana Spacapan (Tehniški šolski center Nova Gorica) **Gostujoča urednica:** Mira Hedžet Krkač **Urednica založbe:** Simona Vozelj **Jezikovni pregled:** Janez Mežan **Prevod povzetkov:** mag. Mirko Zorman **Naslov uredništva:** Zavod RS za šolstvo, OE Nova Gorica (za revijo Slovenščina v šoli), Erjavčeva ulica 2, 5000 Nova Gorica; tel. 05/330 80 79; mirjam.podsedensek@zrss.si **Naročila:** Nataša Bokan, ZRSS – Založba, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana; faks: 01/300 51 99; zalozba@zrss.si **Letna naročnina** (4 številke): je 23,80 € za posameznike, 19,61 € za dijake, študente, upokojeince in člane slaviščijskega društva, 40,89 € za šole in ustanove, 49,24 € za tujino. Cena posamezne številke v prosti prodaji je 10,80 €.

Naklada: 700 izvodov.

Oblikovanje: Anže Škerjanec.

Prelom in tisk: Littera picta d.o.o., Ljubljana.

Revija je vpisana v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo, pod zaporedno številko 574.

© Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2012

Vse pravice pridržane. Brez založnikovega pisnega dovoljenja ni dovoljeno nobenega dela te revije na kakršenkoli način reproducirati, kopirati ali kako drugače razširjati. Ta prepoved se nanaša tako na mehanske oblike reprodukcije (fotokopiranje) kot na elektronske (snemanje ali prepisovanje na kakršenkoli pomnilniški medij).

Poština plačana pri pošti 1102 Ljubljana.

Mira Hedžet Krkač, Zavod Republike Slovenije za šolstvo

ZA UVOD ...

Tokratno številko revije smo nameravali posvetiti jezikovnim in didkatičnojezikovnim temam. Od pričakovanega smo prejeli le nekaj primerov dobre rabe, ki vendarle kažejo, da so učitelji pripravljeni tudi kaj prispevati k izboljšanju prakse. Za rubriko Spoznanja stroke nismo prejeli dovolj strokovnoteoretičnih prispevkov, da bi lahko posredovali spoznanja jezikoslovne stroke in didaktike jezika v tematski številki. To morda pomeni, da si je za kritičen premislek o jezikovnem področju pouka in za izmenjavo mnenj potrebno vzeti še več časa, če želimo kakovostnih sprememb. Naj to ostane izziv za naslednje številke revije.

V prvi številki petnajstega letnika revije v rubriki Spoznanja stroke Mira Krajnc Ivič in Karmen Hozjan predstavljata šaljive aktivnosti kot skoraj obvezno sestavino komuniciranja na družabnih omrežjih.

V rubriki Didaktični iz/odzivi Martina Potisk prikazuje, kako obravnavati tvorjenke kot jezikovnodidaktični izziv. Matej Žist predstavlja, kako lahko učenci s spoznavanjem spletnih slovarjev in drugih spletnih priročnikov usvajajo jezikovno znanje in razvijajo spretnosti samostojnega reševanja, v prispevku Razvrščanje besedil slovenskih avtorjev v literarna obdobja pa prikazuje kreativen pristop pri pouku književnosti. Mateja Hočevnar Gregorič v prispevku Pravopis in slovnica okoli nas poroča, kako so devetošolci v e-učilnici sodelovali v skupni »popravljalnici« napak; v prispevku E-domače branje ali kako (še) pritegniti k branju pa, kako so v spletni učilnici preverjali domače branje in se pogovarjali o prebranih knjigah. Lidija Golc poroča o didaktičnem modelu povezovanja pouka književnosti in jezikovnega pouka in o ozaveščanju pomena literarne zgodovine na primeru besedila Alfonza Gspana iz monografije Ikarjev sen Pesnik Srečko Kosovel med steklarji in rudarji v Zagorju.

V rubriki Medpredmetne povezave Jurij Selan predstavlja primer likovnega umetniškega ustvarjanja v likovnem jeziku in primerja jezikovne značilnosti likovnega in besednega jezika.

Želimo Vam prijetno branje in Vas ponovno vabimo, da se kritično odzovete na naše pisanje, nam sporočite svoje mnenje, predloge in pobude, predvsem pa nam pošljete svoje prispevke.

Mira Hedžet Krkač (gostujoča urednica)

Mira Krajnc Ivič, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti

Karmen Hozjan, Murska Sobota

ŠALJIVE AKTIVNOSTI – SKORAJ OBVEZNA SESTAVINA KOMUNICIRANJA NA DRUŽABNIH OMREŽJIH

Prispevek prikazuje šaljive aktivnosti kot skoraj obvezno sestavino komuniciranja na družabnih omrežjih, npr. na facebooku. Tovrstno komuniciranje poteka v sproščenem vzdušju, ki spodbuja ustvarjalnost, poudarja dinamičnost in izrazito prikazuje, kako je tvorjenje (dvogovornih govorjenih) besedil delo skupine oz. vseh udeležencev konkretnega komunikacijskega stika, od katerih sta skupaj s preostalim kontekstom močno odvisna komunikacijski namen in smisel. Šaljive aktivnosti sodijo med temeljne oblike implikativnega komuniciranja.

Ključni pojmi: jezikovna pragmatika, šaljive aktivnosti, humor, družabno omrežje

1 Uvod

Pogovarjanje je ciljno, tj. k reševanju konkretne naloge naravnani dvogovor. Če imata udeleženca enake pravice glede prevzemanja replik, vpeljevanja novih tem idr., govorimo o pogovoru, če je več moči in s tem odgovornosti dane le enemu udeležencu, tj. strokovnjaku, ki s svojim formalno pridobljenim znanjem pomaga soudeležencu, laiku pri reševanju konkretne naloge, problema, govorimo o razgovoru, npr. razgovor z zdravnikom, odvetnikom. Stik med udeležencema je neposreden ali posreden; v zadnjem primeru so sporočila posredovana preko medija: lista, telefona, računalnika z ustreznimi programsko opremo, radia idr. Za večino vrst pogovarjanj je značilno, da se spontano prepletata resno in šaljivo komuniciranje (Kotthoff 1998: 11). Šaljive aktivnosti kot sestavine pogovarjanj zasedajo vidno vlogo tako z vidika ustvarjanja vzdušja kot z vidika ohranjanja ali rušenja vezi med udeleženci. Odvisne niso le od jezikovnega konteksta, ampak od kar najširših družbenih determinant in medsebojnega dobrega poznavanja udeležencev. Spodbudijo lahko smeh, ki ima kot odziv ali motivacija obvestilni potencial o aktualnem dogajanju med pogovarjanjem. Odnosi med udeleženci se prav preko šaljivih aktivnosti in smejanja na novo oblikujejo, kar kaže na njihov družbenodiagnostični potencial. Odprte, nedorečene so resničnostne vrednosti izrečenega (Kotthoff 1998: 357). Šaljive aktivnosti, npr. med pogovarjanjem skupaj tvorjene fantazijske zgodbe, so vedno dejanje skladnosti in usklajevanja odnosa med udeleženci.

Dvogovori na družabnem omrežju, kot je facebook, so torej posredni pogovori, lahko tudi kramljanje, če pogovarjanje ni ciljno. Zaradi okoliščin tvorjenja – še vedno obstaja možnost, da soudeleženec prikriva svojo identiteto, svoje

namere pa skriva za npr. emotikoni – nastajajo pogovori v zelo sproščenem vzdušju, ki nudi dobre pogoje za ustvarjalnost, ta pa je ena od temeljnih značilnosti šaljivih aktivnosti (Kotthoff 1998: 11).

2 Gradivo

Osrednje raziskovalno področje prispevka so šaljive aktivnosti v pogovorih izbranega družabnega omrežja. Zbranih je bilo 15 pogovorov med prijateljskima, tremi ali več prijatelji. Za v prispevek vključeno gradivo sva pridobili soglasje udeležencev.¹ Udeleženka je bila tudi ena od avtoric. To nama je omogočilo boljši vpogled v nejezikovne okoliščine izbranih komunikacijskih stikov in tako natančnejšo opisno analizo besedil, ki jih je tvorila izbrana družbena/ družabna in jezikovna skupina študentov. Več kot polovica pogovorov je zato tematsko vezana na študij (zgleda 2 in 3), pogosta motivacija za začetek komuniciranja je objavljena fotografija (zgled 4) ali dogodek, pripetljaj, povezan s katerim ob prejšnjih pogovorih (zgled 1).²

3 Razlike in podobnosti med telefonskimi pogovori in pogovori na družabnih omrežjih

Tako telefonski pogovori kot pogovori na družabnih omrežjih sodijo med posredne, ožjeinteresne/zasebne dvogovore, tj. posredne pogovore, saj a) oba udeleženca za vzpostavitev stika potrebujeta sredstvo ali medij, b) ne obstajajo omejitve glede pravic udeležencev, glede teme, vsebine pogovora, ta je tako ali drugače vezana na udeležence, in glede stila tvorjenja izrekov oz. opravljanja vseh razpoložljivih govornih dejanj. Oba udeleženca sta pod izrazitim časovnim pritiskom, zato so opazne večja spontanost, čustvenost, ekspresivnost in pozivnost.

Pogovori na družabnih omrežjih se od telefonskih pogovorov razlikujejo vsaj v dveh: a) novico objavim le enkrat, s čimer prihranim čas in denar, večji pa je občutek pripadnosti skupini in povezanosti med člani skupine in z njimi, b) novica je lahko besedno ali nebesedno objavljena, tj. drugim je sporočena preko jezikovnih in/ali nejezikovnih sredstev, npr. fotografij, avdio- in videoposnetkov. Te objave so, kot omenjeno, motivacija za začetek pogovorov. Vse oblike komuniciranja na facebooku, razen zasebnih sporočil in klepeta na facebooku, so javne. To pomeni, da pogovore pod objavami lahko berejo, spremljajo in se vanje vključujejo tudi drugi, uvrščeni v kategorijo *prijatelji*.

Sicer pa veljajo za sporočila na družabnih omrežjih podobne značilnosti kot za e-sporočila ali SMS-e, tj. pogoste so kratice, okrajšave, emotikoni (slika 1), velike tiskane črke pomenijo glasno govorjenje ipd.

4 Šaljive aktivnosti, humor, smešno in smeh

Šaljive aktivnosti naj bi med pogovarjanjem spodbudile smeh in so povezane s humorjem. Pri opredeljevanju humorja, komičnega oz. smešnega, smeha in šaljivih aktivnosti izhajava iz ugotovitev ene od treh odmevnejših teorij smeha

¹ Imena udeležencev so spremenjena. Udeleženci in udeleženke so poimenovani z nevtralno moško spolno obliko.

² Pogovor med prijatelji, zakonci se pravzaprav nikoli ne konča.

[Kotthoff 1998: 105],³ tj. Bergsonove teorije, ki je vplivala tudi na tri teorije (verbalnega) humorja: teorijo neskladja, nadrejenosti in razbremenitve.

Bergson (1900, nav. po Capuder 2008: 141–184) v *Eseju o smehu* navaja tri postulate, značilne za smešno: a) smešno najdemo le v okviru človeškega, b) smešnega ne moremo uživati, kadar se čutimo osamljene, ločene od drugih, in c) smeh se izživi na nekakšni brezčutnosti (Capuder 2008: 144), saj naj bi se komedija »začela tam, kjer s svojim bližnjim nehamo sočustvovati« (isto: 170). Družba s smehom kot obliko družbene graje »deluje kot nenehno povzdignjeni prst in vsakomur postavlja pred oči, če že ne grozeče kazni, pa vsaj obetajoče se ponižanje« (prav tam). Skladno z moralnim sistemom vrednotimo svoja in druga vedênja, izvajamo nadzor nad drugimi v smislu, kako in ali uresničujejo pričakovane standarde vedênja. Poleg jeze, želje po uničenju trenutne, ne nujno ugodne situacije oz. reda, je možni odziv tudi smeh (Kotthoff 1998: 360) (zgleda 2, 3), tj. vsaj soudeleženec naj bi šaljive aktivnosti interpretiral kot vredne smeha. V okviru šaljivega komuniciranja se konativna funkcija podrobno opiše kot moralizirajoče-presojajoča (isto: 359). Ta sicer kognitivna dejavnost (prepoznavanje česa kot smešnega) je povezana z občutki in etičnimi normami, ki uravnavajo vsebine ter načine mišljenja in želja ter tvorjenje in interpretiranje izrečenega. Prav humor oz. smešno najočitneje prikazuje, da komuniciranje ne poteka v vakuumu, ampak da to ustvarja kontekst in je od njega odvisno.

Z Bergsonovo teorijo smeha/smešnega lahko povežemo tri teorije humorja: po teoriji superiornosti/nadrejenosti (Ross 1998: 53) smejanje sledi spoznanju, da je človek, ki se smeje, boljši od tistega, ki se mu smeje. O teoriji neskladja govorimo, kadar smeh izzove nepričakovano, drugačno od običajnega, o teoriji razbremenitve pa, kadar togost, nastala zaradi raztresenosti predmeta/osebe (po)smeha, sproži razbremenitev družbene napetosti kot posledice neupoštevanja družbenih norm.

Humor, ki je v literarni teoriji sicer oznaka »za poseben način doživljanja sveta«, za »moder pogled na nezadostnost življenja« (Literatura 2009: 132), temelji bolj na igri med različnimi oblikami tipizacije in ne le na besedni semantiki, neodvisni od celotnega komunikacijskega položaja, zato je za smešno značilno povsem presenetljivo in ustvarjalno razmišljanje o aktualnem dogajanju na več nivojih hkrati (Kotthoff 1998: 46) (zgled 1).

Šaljive aktivnosti lahko spodbudijo smeh ali se z njim zaključijo. Smeh torej ni njihov nujni predpogoj ali rezultat. Je več kot le reakcija na kaj humornega, saj lahko ima obvestilni potencial (Kotthoff 1998: 126). Z njim lahko artikuliramo izrek in ga modificiramo, kar je pogosto pri izrekanju česa družbeno manj sprejemljivega (zgled 3). S smehom izkazujemo pripravljenost, interes za sodelovanje v interakciji, če se nam zdi kaj smešno ali če se česa veselimo. V zbranih pogovorih je smeh nakazan z emotikoni (glej tabelo 1) in medmetno (zgleda 1 in 4).

³ Odmevnejši teoriji smeha sta še teoriji S. Freuda in A. Koestlerja (Kotthoff 1998: 105).

Emotikon	Pomen
:~)	Nasmeh
:-(	Žalost
:-o	Presenečenje
:-S	Zmedenost, nejasnost
:-/	Razočaranje
:-D	Smeh
:-P	Kazanje jezika, nagajivost
;-)	Mežik, igrivost
:('	Jok
: d	Jeza
:-*	Poljub
:\$	Zadrega

▼ **Tabela 1:** Pomen pogosto rabljenih emotikonov

4.1 Ironija, metafora, hiperbola, draženje kot pogoste vrste šaljivih aktivnosti

Le objavljena fotografija ali misel na »zidu« nista dovolj za začetek pogovarjanja, nujen je racionalni princip človeškega sporočanja, tj. sodelovalno načelo, upoštevati je treba tudi vljudnostno načelo (Leech 1991). Ti načeli omogočata razumevanje pogovornih implikatur. Med temeljne oblike implikativnega komuniciranja, tj. posrednega izražanja tvorčeve namere, sodi šaljivo komuniciranje: smešno ni izrecno izraženo, saj naj bi ga soudeleženec kot takega prepoznal (Kotthoff 1998: 86), pri tem je bistveno prav neupoštevanje maksim sodelovalnega načela (Kante 1996: 132; Kotthoff 1998: 55; Krajnc Ivič 2009: 36–42). Za šaljive aktivnosti je zlasti zanimivo izkoriščanje maksim kakovosti, količine, načina in relevantnosti. O izkoriščanju⁴ govorimo, če udeleženec mirno in prikrito ne upošteva maksime ali maksim, njegov namen pa je zavajati soudeleženca. Kot vrste potencialno šaljivih aktivnosti⁵ in hkrati izkoriščanja maksim lahko razumemo ironijo, sarkazem, litoto, hiperbolo, metaforo, namigovanje, draženje idr. (Kotthoff 1998: 288). Te vrste aktivnosti se med pogovarjanjem prepletajo, kombinirajo, s čimer udeleženec stopnjuje učinek sporočenega in daje vedeti, da sporočeno ni mišljeno dobesedno, čeprav je lahko tako interpretirano (zgled 1).

⁴ Ang. *flouting* je v Uvodu v besediloslavlje preveden kot *posmehovanje* [de Beaugrande-Dressler 1992: 90], pri Kantetu (1996: 132) pa kot *kršenje*.

⁵ Pomembno je, koliko se v šaljenju še zabava oseba, ki je predmet šaljenja in je ob šaljenju prisotna (Kotthoff: 285–286).

Zgled 1

A(inja)₁: Kokosovo pecivo je dobro KO SVINJA!

B(arbara)₁: Če ni svinje not, ni dobro kot svinja. :)

A₂: Ja, vem ja, samo pač mogla sem nekaj ubesedit, da je res dobro so i did it the old way. :)

C(vetka)₁: O, pa imaš res rada sladkarije... pa svinjsko meso očitno tudi. :)

A₃: Haha! :) Ne, mesa pa ne. :)

Udeleženke so se pogovarjale, da bi se ob kavi prileglo še kaj sladkega. Ko je Anja prišla domov, so jo na mizi čakali zelo dobri, sveže pečeni kokosovi piškoti, kar je na facebooku sporočila ostalim (A₁). Pozornost je pritegnila

s primerjavo *ko svinja*, ki jo, zapisano s samimi velikimi tiskanimi črkami, namenoma poudari, s čimer stopnjuje učinek že tako izstopajoče rabljene besedne zveze. Lahko bi rekli, da je Anja ravnala skladno z načelom zanimivosti: »Povej kaj, kar je nepričakovano in zato zanimivo.« (Leech 1991: 146).

Besedna zveza *ko(t) svinja* se v korpusu Nova beseda⁶ pojavi šestkrat, npr. *Boli pa ko svinja*, v korpusu govorjene slovenščine so tri pojavitve, npr. *Kakšen dan prej ali pa eee kot svinja sva plačala*.⁷ V referenčnem statičnem korpusu Fidaplus se zveza *ko svinja* v pomenu 'zelo' pojavi osemkrat, *kot svinja* pa kar 177-krat, a gre večinoma, tj. v 137 primerih za pojavitev frazema *delati/ravnati kot svinja z mehom/biseri*, torej ne v pomenu 'zelo'.⁸ S pomenom 'zelo' je petnajst pojavitve, npr. *močan kot svinja*, *to leto je bilo »zajebano« kot svinja*, *moraš biti bogat kot svinja*, *srečen kot svinja*. Ali gre za prislovni frazem? Ali bi jo lahko interpretirali kot pretiravanje (hiperbolo), saj predvideva neko osnovno stopnjo, od katere primerjano predstavlja skrajno stopnjo pri pretiravanju navzgor (Kmecl 1996, Krajnc Ivič 2009: 37–38)? Pogoji za prisotnost hiperbole je, da je izrek v dobesednem pomenu nemogoč in soudeleženec opravi določeno korelacijo izreka (Mivšek 2004: 50). Že na prvi pogled je tudi v tem primeru očitno, da je izrečeno neresnično (von Polenz 1988: 316), torej bi lahko sklepali, da gre za hiperbolo.

Na Anjin zapis se prva odzove Barbara (B₁), ki zapisano razume dobesedno: pecivo je lahko dobro kot svinja, če je med sestavinami svinjsko meso. V kokosovem pecivu mesa (verjetno) ni – predvidevanja temeljijo na družbeno-kulturni determinanti: pri pripravi peciva ne uporabljamo mesa –, zato pecivo ne more biti dobro kot svinja. Očitno je, da Barbara draži, se spreneveda, kar potrjuje z emotikonom, tj. nakaže, da se šali. Barbarin zapis bi nemara lahko primerjali z v smehu artikuliranim izrekom. Anja sprejme šaljenje in se odzove s pojasnilom, da je pecivo tako zelo dobro, da se ji je kot najprimernejša in najučinkovitejša zdela izbrana primerjava *ko svinja*. Zdi se, da se z zapisanim »so i did it the old way« opravičuje, dejansko pa Anja izkorišča ustaljene jezikovno-vedenjske vzorce, saj z navidezno skromnostjo potrjuje, da je sporočeno zapisala, kot ga je, ker je želela pritegniti pozornost.

Rabo tuje besedne zveze lahko interpretiramo kot poskus oddaljevanja od resničnosti in lažjega čustvenega opredeljevanja (prim. Krajnc Ivič, Skitek 2007: 331) ali pa le kot Anjino željo biti bolj priljubljena. Morda jo je vodila le težnja po jezikovni drugačnosti in jezikovnih inovacijah. Jezik namreč razkriva, kaj smo in kaj želimo biti, kaže na pripadnost govorca skupini (Valh Lopert 2009: 53). Anja bi lahko svoj odziv oblikovala drugače in s tem dosegla nemara druge učinke.

V pogovor se aktivno vključi še Cvetka, ki poda dve ugotovitvi, nastali na osnovi sklepanja o motivaciji za nastanek Anjinega zapisa. Tako ugotavlja, da ima Anja zelo rada pecivo in svinjsko meso. S tem Anjo draži in jo spodbuja k odzivu, lahko bi rekli, k nadaljevanju pogovora. Anja prepozna šalo, a se tema pogovora izčrpa in pogovor se zaključi z Anjino repliko, da mesa ne mara.

Poleg hiperbole in litote je pogost način oz. najočitnejši način izkoriščanja maksime kakovosti, namenjen tudi ostrim kritikim, ironiji (zgled 2), ki se pojavlja v paru z norčevanjem ali draženjem, lahko tudi s sarkazmom. Ironija je načelo, ki žrtvuje vljudnost v imenu sodelovalnega načela. Na to kaže tudi Leecheva opredelitev ironije: »Če že moraš biti napadalen, bodi to vsaj na

⁶ http://bos.zrc-sazu.si/c/neva.exe?n=a_si_s&e=D_09717%202940, dostopno 4. 10. 2011.

⁷ Zapis v standardizirani različici, <http://www.korpus-gos.net/Concordance.aspx/Search?t=Standard&q=kot+svinja>, dostopno 4. 10. 2011.

⁸ <http://iskanje.fidaplus.net/vrniSeznam.aspx?sl=2&vr=1>, dostopno 25. 10. 2011.

način, ki očitno ne nasprotuje vljudnostnemu načelu, a omogoča naslovniku, da iz tvoje pripombe neposredno, preko implikatur, izpelje opazko.« (Leech 1991: 82). Kmecl (1976: 176–177) ironijo opredeli kot napadalno komiko, pogosto zakrito v dvopomenskosti: navzven dostojna in resna, dejansko pa kritično smešna.⁹ Učinkovitost ironije izvira iz dejstva, da komičnega nismo pričakovali. Nujni temeljni sestavini ironije sta kritičnost in napadalnost. Ironija torej podpira antisocialno jezikovno rabo. Vljudni smo na račun koga drugega, triumfiramo nad kom z očitno neiskreno vljudnostjo, z nadomestkom za nevljudnost. Neiskrenost je lahko bolj ali manj očitna in si jo lahko »privoščimo« le oz. ironija je razumljiva le, če v določenem položaju tako natanko poznamo soudeleženca, njegove navade, namere, usmeritve, način govorjenja, da izkoriščanje maksime takoj opazi (zgled 2). Za ironijo je torej značilno, da je napadalna – morda bi tu lahko govorili že o sarkazmu –, zadržljiva in zbadljiva, a ne žaljiva.

Zgled 2

R(ebeka)₁: *Ka zaj ti? Obvladaš GISe praviš?*

K(latja)₁: *O tem sploh nikoli ni bilo dvoma! Tak ko že v vrtcu ni bilo dvoma, da sem v nulo obvladala programiranje, izumila sama nov računalnik, tekoče govorila 10 jezikov, pri 8 mesecih že z motorjem sama prepotovala svet... in tu se moj sarkazem počasi končuje... :)* *Rdečo nit pa potegni sama ven. :)*

R₂: *Smotka... torej si tak genij kot jaz... :P ti bi mogla študirat samo neko metaforiko, al pa izumljanje novih frazemov... ne pa slovenščino kot celoto...:D*

K₂: *Hvala za nasvet. Ko doktoriram bom sigurno razmislila o nadaljevanju v tej smeri. :D Npr.: Metaforika v klimatologiji bi bila sanjska izbira. :)*

Študentki in prijateljici se pred izpitom¹⁰ pogovarjata o uspešnosti naučene snovi. Obe imata težave z razumevanjem snovi. Pogovor je z objavo na Katjinem zidu začela Rebeka (R₁). Njeno repliko lahko interpretiramo kot zbadljivko, ki ni žaljiva, nanaša pa se na Katjino (ne)znanje, implicira pa tudi Rebekin dvom o tem, kaj pravzaprav zna sama. Ironičen je tudi Katjin odziv, čeprav ga sama označi kot sarkastičnega, saj pravi: »... tu se moj sarkazem počasi končuje.« Katja je torej dala jasno vedeti, da izkorišča maksimi kakovosti in količine: namenoma pretirava v navajanju neresničnih podatkov in v količini posredovanih podatkov. Nadalje lahko opazimo, da Katja od soudeleženke pričakuje (*Rdečo nit pa potegni sama ven*), da bo iz odgovora razbrala, kaj ji je Katja želela sporočiti, kljub temu da ji neposredno na postavljeni vprašanji sploh ni odgovorila. Zdi se, da Katja izkorišča tudi maksimo relevantnosti. Kaj je pravzaprav želela Katja povedati o svoji pripravljenosti na izpit? Rebeka s svojim odgovorom nakaže, da Katjo res dobro pozna. Z besedo z negativno konotacijo (*smotka*, R₂) želi Rebeka nakazati prav nasprotno, tj. da je Katja njena dobra prijateljica, ki v resnici ni »smotana«, zoprna, nadležna, ker ji je odgovorila, kot ji je, tj. tako, da bi kdor koli drug ne vedel, ali ima težave s snovjo ali ne. Rebeka torej brez težav pravilno interpretira Katjino sporočilo, saj takoj potegne vzporednice o Katjini pripravljenosti na izpit z informacijami, ki jih je Katja navajala v svojem odgovoru. Rebeka je sklepala nekako tako: Katja snov obvlada tako dobro, kot je npr. pri osmih mesecih sama prepotovala svet na motorju. Morda bi Katjino šaljenje lahko razumeli kot odziv zaradi obupanosti glede pripravljenosti na izpit. Zaskrbljenost glede izpita pa

⁹ Smeh nastane v trenutku spoznanja, da obstaja neskladnost med pričakovanim in dejanskim (Kmecl 1976: 174) – teorija neskladja.

¹⁰ GIS je kratica za predmet Geografski informacijski sistem, to je računalniško podprt sistem, ki omogoča uporabo podatkov za opisovanje realnega stanja nekega prostora v danem času.

je prisotna tudi pri Rebeki, ki nadaljuje s šaljenjem s pomočjo ironije: *torej si tak genij kot jaz*, pri čemer beseda *genij* pomeni ravno nasprotno, tj. *si tak butec kot jaz*. Rebeka s tem in s fantazijsko zgodbo kot šaljivo aktivnostjo o nadaljevanju študija stopnjuje obup tako pri sebi kot pri Katji. Najvišjo stopnjo obupa in hkrati zaključek pogovora dosežeta udeleženki s Katjinim povezovanjem dveh področji, ki ne sodita skupaj, tj. metaforike kot nečesa, kar sodi bolj na področje filologije, in klimatologije, s katero se je udeleženka seznanila v okviru študija geografije. Navedeno bi lahko interpretirali kot duhoviti nesmisel (oksimoron). Udeleženki svoje replike zaključujeta z emotikoni, s katerimi potrjujeta in nakazujeta, da mislita na kaj drugega kot na to, kar na površini izražajo rabljena besedna jezikovna sredstva. S pogovorom sta dejansko izmenjali informacije o verjetno nezadostnem znanju, da bi lahko opravili izpit, ugotovili sta, da navedeno velja za obe, in s tem potolažili druga drugo.

Na študij je vezana tudi tema pogovora, izbranega kot zgled 3.

Zgled 3

T(ara)1: *Veš kaj? ... Ti si über zakon! :)*

A(lja)1: *Zdaj mi bo pa še nerodno postalo.*

T2: Zakaj že? *:) ... asitijanor dobre 4 ure sem delala ENO karto!!?!? Kje pa so še vse ostale. Pa ta človek dejansko nima (v glavi) vseh papirjev najbolj urejenih! :/ In na koncu si bo še zmislilo, da to itak ni dovolj... da naj popišem/o še vse jablane v sadovnjaku, da vidi če so jablan prej posadili kot so hišo zgradili... :S*

A2: *Potemtakem to pomeni, da bomo drevesa žagali in letnice šteli? Čakaj malo, to pa je že Anino področje :p*

T3: *Jaz bom počasi začela glave žagat, ne samo drevesa.*

P.S. *berem knjigo Dežela odrezanih glav (pa ne prostovoljno, da si ne boš kaj čudnega mislila o meni:)*

Tara je pred pogovorom izdelovala karte za seminarsko nalogo, pri kateri je imela kar nekaj težav s pridobivanjem potrebnih podatkov. Alja ji je priskočila na pomoč, da je Tara tako del naloge lahko zaključila. Tara (T_1) je Alji zelo hvaležna, kar posredno ubesedi s pohvalo *Ti si zakon*. Učinek pohvale stopnjuje s tujko *über* (nem. *nad, čez, preko*). Alja (A_1) je skladno z vljudnostnimi strategijami navidezno skromna. Vendar pa Tara očitno ne začne pogovora z namenom, da bi Alji sporočila, kako prijazna je. Za objavljenim se skriva Tarin bes zaradi po njenem mnenju nesmiselne seminarske naloge. Zgled 3 je tako primer šaljive aktivnosti, ki je nastala kot odziv na brezizhodnost in absurdnost položaja, v katerem se je znašla vsaj ena od udeleženk komunikacijskega stika. Poleg informacij o Tarinem čustvenem stanju v izbranem delu pogovora Tara (T_2) s frazemom *nima (v glavi) vseh papirjev najbolj urejenih* obrekuje ali opravlja. Predmet opravljanja je oseba, ki je določila vsebino in obliko seminarske naloge. Tara se ne more pomiriti, tako je bes očitno v T_3 , šele pripisano omili prej nemara izraženo grožnjo. Z informacijo o branju določene knjige skuša Tara navesti tehten razlog za svoje prenatraglo izrečene besede.

Zgled 3 je hkrati tudi primer šaljivih aktivnosti, ki se neudeleženi morda sploh ne bo zdel smešen. Smeh, ki je nastajal med pogovorom Alje in Tare, je namreč deloval za udeleženki katarzično, očiščevalno.

Šaljive aktivnosti med pogovori na facebooku lahko motivirajo objavljene fotografije (zgled 4). Pričakovati je, da je tema takih pogovorov to, kar fotografije prikazujejo, a to ni nujno, saj je za pogovore značilno, da lahko vsak udeleženec kadarkoli spremeni temo, vpelje novo ali zaključi staro.

Zgled 4

N(ina)₁: *če se bom kdaj poročila, hočem tole imet na torti... :p*

B(oris)₁: *haha najebal je :D :D*

P(eter)₁: *ne ni najebal... napil se ga je*

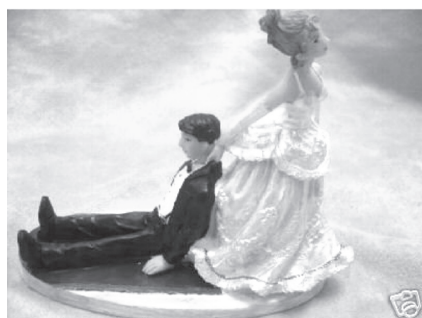
D(enis)₁: *daj si te nekaj lepega na torto, ker tak bo itak pol po gostiji... :p :D*

Pogovor je z objavo fotografije (slika 1) in njenim komentiranjem v smislu izražene želje spodbudila Nina. Kaj prikazuje objavljena fotografija? Je prikazano smešno, pogosto na poročnih tortah, neobičajno? S poudarjenim samostalniškim kazalnim zaimkom *tole* kot koreferenco (sonanašalnico) se Nina poveže na zunajbesedilno danost, tj. figurico neveste, ki za ovratnik drži ženina v pilsedečem položaju (slika 1). Kako razumeti Ninino izjavo? Kot resnično željo ali ironično? Na njene besede se dejansko odzove le Denis. Njegov odziv lahko interpretiramo kot nasvet, v katerem združi Borisovo in Petrovo sporočilo, ali kot opozorilo, da se ji zdi figurica morda zdaj smešna, zabavna, pristrčna, da pa ji na poroki verjetno ne bo. Borisova in Petrova replika tvorita ločeno sekvenco, v kateri najprej Boris interpretira prikazano na fotografiji, Peter pa izrazi nestrinjanje z Borisovo interpretacijo.¹¹ Rabljen izraz *najebati* tu ne deluje kot kletev ali kot zaznamovano rabljena beseda, saj so za zasebne, tj. ožjeinteresne pogovore, kamor sodijo tudi pogovori na facebooku, značilne večja spontanost, čustvenost in ekspresivnost.

¹¹ Koliko k učinku šaljenja prispeva izraz *najebati*, puščava ob strani.

POVZETEK

Prispevek prikazuje nekatere vrste šaljivih aktivnosti, npr. pripovedovanje smešnih zgodb, draženje, norčevanje, nastale kot posledice lahko izvirne primerjave, pretiravanja (hiperbole) in ironije, kot del pogovarjanja na sploh, ki nima le fatične jezikovne funkcije, ampak so tako, kot so resna pogovarjanja, večfunkcijska (Kotthoff 1998: 353) in lahko učinkujejo integracijsko ali segregacijsko. Videli smo lahko, da so sestavni deli šaljivih aktivnosti dvoumje, razmišljanje na dveh ali več nivojih hkrati in interpretativna raznolikost. Pogosto je igranje z ustaljenimi pomeni, jezikovnimi, vedenjskim vzorci in vsebinami; pomembno vlogo pri tem imata še fantazija in ustvarjalnost. Skupno vedenje (ena od avtoric prispevka je sodelovala v izbranih zgledih) nama je omogočilo ustrezno interpretiranje šaljivih aktivnosti. Iz vrst in načinov šaljenja lahko sklepamo o družbi, ki ji ti udeleženci pripadajo, o

➤ Slika 1

njihovih občutjih in o vrednotah te družbe. Navedeno se je najočitneje pokazalo v temah izbranih pogovorov in prisotnosti tujk. Potrdilo se je tudi, da so šaljive aktivnosti najučinkovitejše v sproščenem vzdušju in ob najmanjši možnosti napačnega razumevanja izrečenega (zgled 3). Pokazalo se je tudi, da šaljive aktivnosti lahko spodbudijo smeh ali se z njim zaključijo, da torej smeh ni njihov nujni predpogoj ali rezultat, ampak le možen.

Viri in literatura

- De Beaugrande, Robert Alain, Dressler, Wolfgang Ulrich, Derganc, Aleksandra Miklič, Tjaša, 1992: *Uvod v besediloslovje*. Ljubljana: Park.
- Capuder, Andrej, 2008: *Henri Bergson, intuicija in misel*. Celje: Celjska Mohorjeva založba. 141–184.
- Hozjan, Karmen, 2011: *Šaljenje na svoj račun na družabni mreži*. Diplomaska seminarska naloga. Maribor: Filozofska fakulteta.
- Jakobson, Roman, 1996: *Lingvistični in drugi spisi*. 1. ponatis. Ljubljana: Inštitut za humanistične študije.
- Kante, Božidar, 1996: *Metafora in kontekst*. Ljubljana: Jutro.
- Kmecl, Matjaž, 1976: *Mala literarna teorija*. Priročnik za učitelje slovenščine na osnovnih in srednjih šolah. Ljubljana.
- Kotthoff, Helga, 1998: *Spaß Verstehen. Zur Pragmatik von konversationellem Humor*. Reihe Germanische Linguistik 196. Tübingen: Niemeyer.
- Krajnc Ivič, Mira, 2008: *Zasebni dvogovori*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Kranjc Ivič, Mira, 2009: *Razgovor kot vrsta komunikacijskega stika*. Mednarodna knjižna zbirka Zora, Zora 63. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.
- Kranjc Ivič, Mira, Skitek, Špela, 2007: *Engliško? V: Jesenšek, Marko: Besedje slovenskega jezika*. Maribor : Slavistično društvo. 325–336.
- Leech, Geoffrey, 1991: *Principles of pragmatics*. 11th impression, London in New York: Longman.
- *Literatura*. Zbirka Mali leksikoni Cankarjeve založbe. 5. izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2009.
- Mivšek, Urška, 2004: *Oglaševalska retorikana primeru tiskanih oglasnih sporočil*. Diplomsko delo: Univerza v Ljubljani.
- Von Polenz, Peter, 1988: *Deutsche Satzsemantik. Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens*. Druga, pregledana izdaja. Berlin, NewYork.
- Ross, Alison, 1998: *The Language of Humour*. Intertext. London, NewYork: Routledge.
- Simpson, Paul, 2006: *Humor: Stylistic Approaches, Encyclopedia of Language & Linguistics*. 2nd edition. Vol. 5. Amsterdam [etc.]: Elsevier. 426–429.
- Valh Lopert, Alenka, 2009: *Raba tujk v mariborskih govorjenih medijih*. *Slavia centralis, letnik II*, (številka 2). 50–63.

Martina Potisk

TVORJENKE – JEZIKOVNODIDAKTIČNI IZZIV

▾ Prispevek predstavlja izhodišča in učne pripomočke za poučevanje in približanje tvorjenk dijakom, udeležencem tako srednješolskih poklicnih kot gimnazijskih programov. Prikazane strategije poučevanja je mogoče v praksi uporabiti za strnjeno podajanje nove snovi ali ločeno in zgolj z namenom popestritve učnega procesa.

Uvod

Pri načrtovanju in izvajanju učnih ur, ki zajemajo sorazmerno težko in – resnici na ljubo – dijakom tudi pretežno nezanimivo snov, je ključnega pomena dobra in učinkovita organizacija učnega procesa, ki v končnem smislu prinaša želene rezultate, izmed katerih je glavni cilj, da dijaki na ustvarjanje novih besed ne gledajo več z nezanimanjem, temveč se pričnejo zavedati moči in gibljivosti materinščine.

Skrajno odklonilen odnos do tovrstne snovi, ki ga gojijo šolarji, je nedvomno tudi posledica nerazumevanja in nezmožnosti sledenja učiteljevi razlagi, ki prav lahko – zaradi narave podajajoče snovi – postane nekoliko preveč enolična in suhoparna. Učna oblika se prevesi v izrazito frontalno in tako učitelj izgubi še poslednji stik z dijaki. Prav zato je potrebno učni proces popestriti z zanimivimi nalogami, ki dijakom omogočajo aktivno vključevanje v ure srečevanja s tvorjenkami.

V nadaljevanju so prikazani primeri nekaterih učnih oblik in strategij uvajanja novih pojmov v povezavi z utrjevanjem že znanih. Tem je mogoče dodati še številna dodatna izhodišča in didaktične pristope, vendar je to že v domeni vsakega posameznega načrtovalca učnega procesa, njegove domiselnosti in izvirnosti.

1 Načrtovanje spoznavanja tvorjenk

Pri organizaciji členitve široko zastavljenega učnega sklopa *Tvorjenk* se osredotočimo na tri **učne enote**:

- *Uvod v poglavje o tvorjenkah (Delitev besed glede na tvorjenost);*
- *Nastanek in sestavo tvorjenk (Besedotvorni algoritem, vrste tvorjenk in obrazil);*
- *Ponavljanje z utrjevanjem (v prejšnjih dveh enotah) spoznanih in usvojenih pojmov.*

Sedaj mora učitelj razmisliti, s katerega vidika želi približati učno snov dijakom, kaj poudariti oziroma izpostaviti, kako napraviti časovno razporeditev obravnavanih pojmov in katere funkcionalne ter izobraževalne cilje želi pri tem doseči. Slednje je mogoče glede na zgoraj navedene učne enote v grobem povzeti takole:

- Uvodoma dijaki svoje dosedanje znanje aktivno povežejo s problemskim načinom razmišljanja. Spoznajo nova pojmovanja, prepoznajo razlike v sestavi tvorjenk/netvorjenk. Urijo se v pomenski, vrednotenjski, tvorni/izrazni in besedno-slovnični razčlembi besedila oz. povedi. Iz skladenjskih podstav znajo tvoriti nove besede. Ponovijo definicije nekaterih pojmov. Samostojno povzemajo bistvene značilnosti tvorjenk.
- Na podlagi vzorčnega primera sintetizirajo dejstva in znajo rešiti sprva enostavne naloge, povezane z lastnostmi tvorjenk. Spoznajo besedotvorni algoritem in postopke nastanka tvorjenk. Prepoznajo vrste tvorjenk in analizirajo njihovo zgradbo. Spoznajo tipe obrazil. Ob primerih znajo iz skladenjske podstave samostojno tvoriti nove besede, jim določiti vrsto in tip obrazila.
- Učenci utrjujejo pojme s področja tvorjenk, ki so jih spoznali v prejšnjih urah: značilnosti, delitev in sestavo tvorjenih in netvorjenih besed; definicije pojmov (skladenjska podstava, besedotvorna podstava, obrazilo, koren, končnica); pretvarjanje skladenjskih podstav v tvorjenke; določanje vrste tvorjenk; prepoznavanje tipov obrazil.

Za dosego teh ciljev je priporočljivo, če se učitelj preizkusi v vlogi načrtovalca raznovrstnih **učnih oblik** (frontalne, individualne, dela v dvojicah, dela v skupinah) z uporabo široke palete **učnih metod** (pogovora, razlaganja, prikazovanja, dela z besedilom, pisanja, nastajanja tabelske slike) in v povezavi z izbranimi **korelacijami z drugimi predmeti**.

2 Proces uvajanja novih pojmov

2.1 Uvod v poglavje o tvorjenkah

a) MOTIVACIJA (doživljajsko-spoznavna; problemska)

Učitelj je zmožen precej abstraktno snov dijakom približati tako, da jim prikaže, v kolikšni meri in kako je tvorjenje novih besed povezano z vsakdanjim življenjem. Pri tem se lahko naveže tudi na povezave z drugimi predmeti, npr. z biologijo. Dokaj enostavno je namreč dijakom pokazati dve poljubni sliki, ki odražata proces tvorjenja besed (*Slika 1; Slika 2*).

Nato učitelj zastavi naslednja vprašanja:

- *Kaj sliko prikazujeta?*
- *Ali lahko govorimo v obeh primerih o isti predmetnosti le da v drugih pojavnostih?*
- *Po odgovorih dijakov besedi HIŠA in HIŠICA zapiše na tablo, nato dijake povpraša naslednje:*
- *Kako sta besedi med sabo povezani?*
- *Kako bi nekemu, ki ne govori dobro slovensko, npr. kakšnemu tujcu, razložili, kaj je HIŠICA? Je to manjša/večja hiša?*

b) NAPOVED TEME in OBRAVNAVA

Iz primera je razvidno, da je beseda *HIŠICA* nastala iz besede *HIŠA* oz. rečemo lahko, da je iz nje tvorjena. Ko je tema učne ure napovedana, učitelj dijakom razdeli učne liste (*Priloga 1*), na katere si zapišejo pravkar razložene pojme. Nadalje učitelj pojasni, da so netvorjenke (primer *hiša*) sestavljene iz korena in končnice, tvorjenke (primer *hišica*) pa imajo obrazila. To si dijaki pripišejo na ustrezna mesta učnega lista. Nato učitelj opredeli razliko med končnico in obrazilom ter razloži, da besedno zvezo *majhna hiša* v okviru tvorjenk imenujemo skladenjska podstava. Pokliče nekoga, da prebere definicijo skladenjske podstave, ki je že zapisana na učnem listu, nato se o njej pogovori z dijaki, ki tako sami rešijo še tri preostale primere in na njih pojasni pojem skladenjske podstave. Kot sklepni del obravnave novih pojmov učitelj omeni, da prvi del tvorjenke (v našem primeru besede *hišica*), ki stoji pred obrazilom, imenujemo besedotvorna podstava. Nekdo prebere njeno definicijo, ki je prav tako že zapisana na učnem listu.

c) UTRJEVANJE in NOVE NALOGE

Učna ura iz uvoda v tvorjenke se tako prevesi v sprejemanje novih povedi in besednih zvez ter v pomensko, vrednotenjsko, stvarno/izrazno in besedno-slovnično razčlenbo številnih primerov v učbeniku in delovnem zvezku *Na pragu besedila 4*. Zaporedje nalog, ki jih dijaki rešujejo, pa je glede na izbiro vrstnega reda po primernosti oziroma zahtevnosti ponovno v pristojnosti učitelja. Ob tem je smiselno, da dijaki uporabljajo izpolnjen učni list kot **delovni pripomoček** pri srečevanju z novimi jezikovnimi problemi. Le tako bodo namreč lahko aktivno utrjevali spoznane pojme, hkrati pa bodo tudi zadovoljni, da zmorejo z lastnim trudom rešiti nove naloge.

2.2 Nastanek in sestava tvorjenk

a) MOTIVACIJA (problemska)

Pojme, spoznane v pretekli uri, je najbolje učinkovito ponoviti. To omogoča preglednica (*Priloga 2*), ki jo ob učiteljevi pomoči izpolnijo dijaki sami/v dvojicah/v skupinah. Po potrebi učitelj dijakom zastavi še naslednja vprašanja:

- *Kako delimo besede glede na tvorjenost?*
- *Kako lahko opredelimo tvorjenko in netvorjenko?*
- *Kako sta sestavljeni?*
- *Kaj je skladenjska podstava? (Primer.)*
- *Kaj je besedotvorna podstava? (Primer.)*

b) NAPOVED TEME in OBRAVNAVA

Učitelj dijakom pove, da obstaja postopek pretvorbe skladenjske podstave v tvorjenko, s katerim si lahko pomagajo pri tvorjenju besed. Nato jim razdeli učne liste, na katere si zapišejo tri primere skladenjskih podstav (*Priloga 3*). Z dijaki iz skladenjske podstave po korakih tvori tvorjenko tako, da vsak korak prikaže z barvnim kartončkom, ki ga pritrdi na tablo in pojasni. Ko dijaki spoznajo vseh šest korakov za prvi tip tvorjenke, tabelska slika izgleda takole:

1. SKLADENJSKA PODSTAVA
2. POLNOPOMENSKA BESEDA
3. BESEDOTVORNA PODSTAVA
4. DODAJANJE OBRAZILA
5. RAZVRSTITEV DELOV TVORJENKE
6. ZDRUŽEVANJE DELOV TVORJENKE

Sledi učiteljeva razlaga, da se tak postopek imenuje besedotvorni algoritem. Nato s pomočjo dijakov razloži primere za izpeljanko, zloženko in sestavljenko. Po vprašanju, kako se te tvorjenke razlikujejo v predstavljenem postopku nastanka, učitelj povzame, da se razlikujejo v obrazilih – pojasni jim pripono, medpono in predpono. Dijaki si spoznanja beležijo na dobljeni učni list.

c) UTRJEVANJE in NOVE NALOGE

Učitelj dijakom razdeli listke po naslednjem vzoru:

SKUPNI AVTOR →

Skladenjska podstava:

Besedotvorna podstava:

Obrazilo:

Vrsta tvorjenke:

Posamezen dijak prejme listek z zastavljeno nalogo. Sodelujejo v dvojicah, saj lahko tako preverijo svoje znanje, pomagajo sosedu in utrdijo že znane pojme. Čez nekaj časa dijaki z učiteljem pregledajo zapise in odpravijo morebitne nejasnosti. Vsak razloži kako (in zakaj takol) je rešil prejeto nalogo. Zgornji primer mora biti dopolnjen na naslednji način:

SKUPNI AVTOR → SOAVTOR

Skladenjska podstava: skupni avtor

Besedotvorna podstava: – avtor

Obrazilo: so– (predpona)

Vrsta tvorjenke: sestavljenka

Po podobnem vzoru je mogoče pripraviti neskončno število primerov, pri čemer si lahko učitelj pomaga zlasti z nalogami v delovnem zvezku. Pazi naj le, da so primeri za različne vrste tvorjenk zastopani v približno enakem številu. Med zanimivejšimi naj omenim naslednje: ženski meščan; tak, ki je bosih nog; preveč drag; dajalec dela; dati v vrsto ipd.

3 Utrjevanje spoznanih pojmov

Utrjevanje je pomemben del učnega procesa, saj omogoča, da se novi podatki učvrstijo v spominu, zato mu je potrebno nameniti dovolj časa. Izvirno in »nevsakdanje« zastavljen učni proces pa le še pripomore k večji pozornosti dijakov in posledično tudi k večji motivaciji za delo, saj dijaki v aktivno zastavljenih učnih urah želijo pridati svoj delež k obravnavi, kar vodi v povečano medsebojno sodelovanje in boljšo komunikacijo z učiteljem.

Utrjevanje usvojenega znanja o tvorjenkah se lahko prične, ko učitelj razdeli dijake v skupine za izvajanje **kviza** in na mizo položi raznobarvne liste s hrbtno stranjo navzgor. Predstavniki vsake skupine pride po list in tako posamezna skupina dobi tri vprašanja izbirnega tipa (*Priloga 4*). Število skupin je poljubno. Naloga dijakov je, da odgovorijo na zastavljena vprašanja. Na voljo imajo nekaj časa za posvet znotraj skupine, nato učitelj preveri odgovore. Vsak pravilen odgovor skupini prinese eno točko. Če skupina na določeno vprašanje ne pozna odgovora, lahko nanj odgovori druga skupina. Pri tem se mora učitelj z učenci domeniti, na kakšen način se »prijavijo« za odgovarjanje, npr. z dvigom rok. Zmaga skupina z največ točkami. Ob koncu učitelj s pomočjo dijakov razjasni nepravilne in nepopolne odgovore.

Sklep

Predstavljen način poučevanja z navedenimi učnimi pripomočki omogoča izpopolnjeno komunikacijo med dijaki in učiteljem ter hkrati pripomore k celovitejšemu opismenjevanju dijakov, kar se odraža zlasti v boljših rezultatih na poklicni in splošni maturi, ki med predpisanimi vsebinami zajemata tudi vedenje o tvorjenih besedah. *Predmetni izpitni katalog za poklicno maturo* (2010: 10–11) namreč v poglavju *Pisni in ustni del izpita: izpitne vsebine in cilji* za poznavanje jezikovnega dela predmeta podaja naslednje določnice, ki se navezujejo na znanje tvorjenk:

Kandidat razčlenjuje brano (oziroma poslušano) besedilo, tako da:

- določi tvorjenost besed in vrsto tvorjenke, tvorjenkam pa besedotvorne morfeme in približno skladenjsko podstavo;
- pretvori besedne zveze v tvorjenke. (prav tam.)

Podobne zahteve v poglavju *Izpitne vsebine in cilji; Razčlemba izhodiščnega besedila* med drugimi predpisuje tudi *Predmetni izpitni katalog za splošno maturo* (2010: 16–18):

Kandidat ob prebranem izhodiščnem besedilu in njegovi razčlembi dokazuje:

- skladenjsko zmožnost: pretvori skladenjsko podstavo v tvorjenko oziroma tvorjenki določi skladenjsko podstavo;

- *metajezikovno zmožnost: poišče tvorjenke, jim določi sestavo (podstavo, vrsto obrazil), zapiše tvorjenko na podlagi dane skladenjske podstave, določi besedotvorno vrsto in skladenjsko podstavo.* (prav tam.)

Poznavanje tvorjenk je tako neizbežno. Z dosego zgoraj navedenih ciljev in s poznavanjem omenjenih vsebin pa lahko dijaki le še oplemenitijo svoje spoznavne zmožnosti, ki so skoraj nujno potrebne za uspešno delovanje na različnih področjih poklicnega in vsakdanjega življenja.

POVZETEK

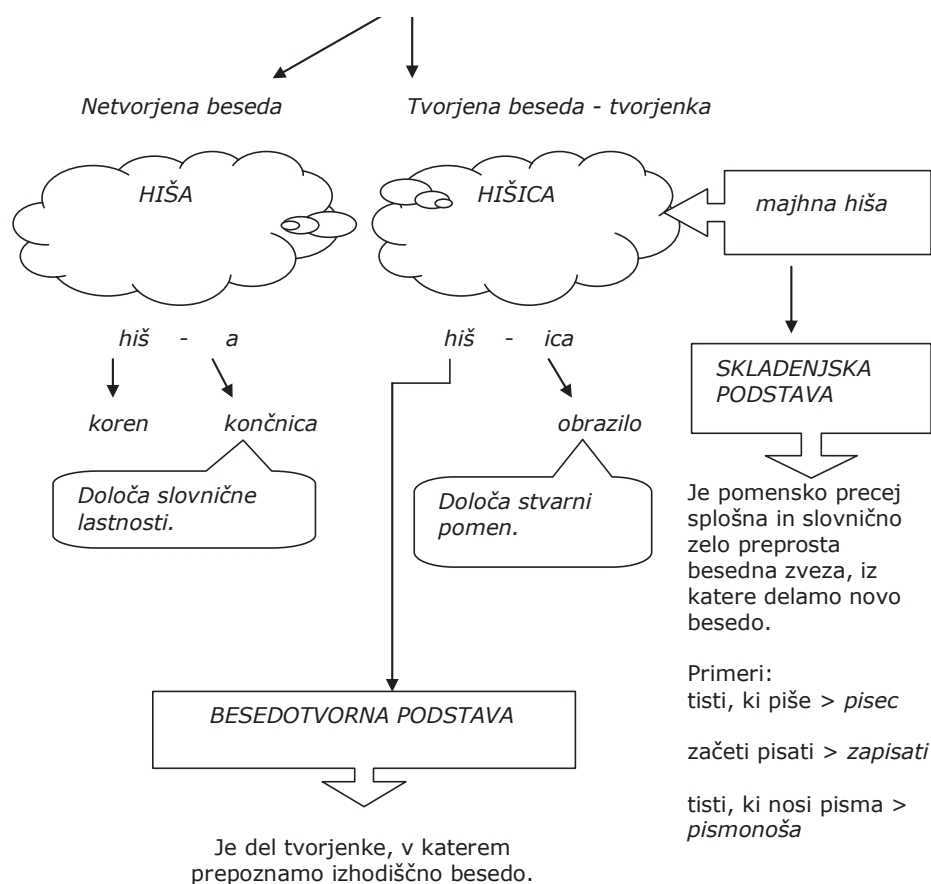
Prispevek prikazuje način načrtovanja učnega procesa in njegovo izvedbo s poudarkom na podajanju nove učne snovi iz poglavja o tvorjenkah. Ponuja nekatere uporabne smernice, kako dijakom približati dokaj zahtevno učno snov z domiselnimi učnimi metodami in oblikami ter s takšno izbiro učnih pripomočkov, ki bo spodbujala njihovo aktivno vključevanje v učni proces. Prispevku so priložene vzorčne naloge in učni listi, ki predstavljajo izhodiščne možnosti za oblikovanje dijakom dostopnejšega učnega gradiva, učitelji pa jih lahko še nadgradijo in dopolnijo s svojimi zamislimi. Le na takšen način je namreč mogoče doseči in vzdrževati učinkovito in produktivno raven vzgojno-izobraževalnega dela.

Viri in literatura

- Ceklin Bačar, Irena, et al., 2004: *SLOVENŠČINA – jezik na maturi. Za slovenščino – jezik v četrtem letniku gimnazijskih programov: zbirka nalog za ponovitev jezikovne snovi.* Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jakoša, Suzana, 2003: *Preveri svoje znanje: slovenščina za gimnazije.* Ljubljana: Ataja.
- Križaj Ortar, Martina, et al., 2002: *Na pragu besedila 2. Delovni zvezek za slovenski jezik v 2. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol.* Ljubljana: Rokus.
- Križaj Ortar, Martina, et al., 2002: *Na pragu besedila 2. Učbenik za slovenski jezik v 2. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol.* Ljubljana: Rokus.
- Križaj Ortar, Martina, et al., 2004: *Na pragu besedila 4. Delovni zvezek za slovenski jezik v 4. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol.* Ljubljana: Rokus.
- Križaj Ortar, Martina, et al., 2004: *Na pragu besedila 4. Učbenik za slovenski jezik v 4. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol.* Ljubljana: Rokus.
- *Predmetni izpitni katalog za poklicno maturo: Slovenščina, 2010.* Ljubljana: Državni izpitni center.
- *Predmetni izpitni katalog za splošno maturo: Slovenščina, 2010.* Ljubljana: Državni izpitni center.

PRILOGE¹

Priloga 1: Primer rešenega učnega lista

DELITEV BESED GLEDE NA TVORJENOST

¹ Primeri in sestavljene naloge, ki so prikazani v prispevku, so skupaj s strokovno terminologijo izvzeti iz literature, navedene ob koncu prispevka. Prilogi 1 in 3 sta z vidika izbranih primerov in pojmov povzeti po učbeniku in delovnem zvezku *Na pragu besedila 2* in *Na pragu besedila 4*. Učni list v Prilogi 2 je nastal po priročniku *Slovenščina – jezik na maturi* (2004: 23–26). Priloga 4 pa primere črpa zlasti iz priročnika *Preverimo svoje znanje* (2003: 147–154) avtorice Suzane Jakoša. Ležeči tisk v rešenih učnih listih ponazarja mesta, ki jih izpolnijo dijaki.

Priloga 2: Učni list – pripomoček za pregledno razumevanje tvorjenk

Dopolni razpredelnico tako, da v levi stolpec vpišeš naslednje pojme: **morfem, koren, obrazilo, končnica, netvorjenka, tvorjenka**. Pomagaj si z razlagami v desnem stolpcu.

	je <u>osnovni/temeljni</u> morfem s konkretnim/stvarnim pomenom, skupnim celi besedni družini (drama, dramski ...).
	je glas ali najmanjša skupina glasov, ki ima svoj pomen (koren, obrazilo, končnica).
	je beseda, ki ima obrazilo (dram-ski). Nastane iz določene besedne zveze – del te zveze se ohrani, del pa se zamenja z obrazilom. Sestavljena je iz besedotvorne podstave in obrazila.
	je morfem s stvarnim pomenom (dramski).
	je morfem s slovničnim pomenom (dram-a).
	je beseda brez obrazila (drama).

Priloga 3: Primer rešenega učnega lista²

TVORJENKE

1. Nastanek tvorjenk 2. Primeri tvorjenk

BESEDOTVORNI

ALGORITEM

1. SKLADENJSKA PODSTAVA

2. POLNOPOMENSKA BESEDA
(nosilka novega pomena)

3. BESEDOTVORNA PODSTAVA

4. DODAJANJE OBRAZILA

5. RAZVRSTITEV DELOV
TVORJENKE6. ZDRUŽEVANJE DELOV
TVORJENKE

veliko zveri	spodnji napis	to, s čimer se trebi
zveri	napis	zobe
zver-	-napis	trebi,
		zobe
		-treb-, zob-
-jad	pod-	-o-, -ec
zver- + -jad	pod- + - napis	zob- + -o- + -treb- +
		-ec
zverjad	podnapis	zobotrebec

3. Besedotvorni način:

4. Vrsta tvorjenke:

5. Obrazilo:

IZPELJAVA

izpeljanka

PRIPONA

SESTAVLJANJE

sestavljena

PREDPONA

ZLAGANJE

zloženska

MEDPONA
(in pripona)

² Učitelji lahko po svoji presoji dodajo še primere za druge besedotvorne načine, npr. sklapljanje, krnitev in mešane tvorbe.

Priloga 4: Vprašanja po skupinah za izvajanje kviza o tvorjenkah

1. skupina

1. Katera beseda ni tvorjenka? A star B radoveden C sinko Č narisati	2. Katera beseda je izpeljanka? A sovoznik B svetlolas C svetloba Č zobobol	3. Kaj je podčrtani morfem v besedi <i>učenec</i> ? A končnica B obrazilo C koren Č podstava
--	---	--

2. skupina

1. Katera beseda ni tvorjenka? A miza B mizar C namizni Č mizica	2. Katera beseda je zloženska? A knjigarna B pohištvo C dolgonog Č sinček	3. Izberi skladenjsko podstavo tvorjenke <i>knjigoveznica</i> . A tam, kjer vežejo knjige B ta, ki veže knjige C vezava knjig Č prostor, kjer je zaposlen knjigovez
--	---	---

3. skupina

1. Pri katerem besedotvornem načinu je prisotna pripona? A sestavljanje B zlaganje C izpeljava Č pri nobenem	2. Katera beseda je sestavljenka? A prababica B upodobiti C knjigarna Č drevesce	3. Katera tvorjenka ima skladenjsko podstavo <i>tak, ki je pred pragom</i> ? A predpražnik B predpražen C predpraznik Č predprazničen
--	--	---

4. skupina

1. Pri katerem besedotvornem načinu je prisotna predpona? A sestavljanje B zlaganje C izpeljava Č pri nobenem	2. Katera tvorjenka ima skladenjsko podstavo <i>skupaj delovati</i> ? A sodelavec B sodelavka C sodelovati Č sodelati	3. Kaj je podčrtani morfem v besedi <i>enoceličar</i> ? A koren B obrazilo C predpona Č medpona
---	---	---

Matej Žist, Osnovna šola Jurija Vege Moravče

RAZVIJANJE SPRETNOSTI SAMOSTOJNEGA REŠEVANJA JEZIKOVNIH VPRAŠANJ S POMOČJO SPLETNIH VIROV

▼ Prispevek predstavlja, kako lahko s spoznavanjem spletnih slovarjev in drugih spletnih priročnikov in programov nadgradimo jezikovni pouk. Pri tem učenci poleg jezikovnega znanja usvajajo tudi veščine samostojnega jezikovnega raziskovanja.

Uvod

Kitajski pregovor *Daj človeku ribo, nahranil ga boš za en dan; nauči ga loviti ribe, prehranil ga boš za vse življenje* je v sodobnem globaliziranem svetu popolnoma aktualiziran – v življenju je vse pomembneje znati se in samostojno premagovati življenjske ovire. Kar se tiče znanja materinščine, šolski pouk učenca opremi z določenim znanjem na vseh jezikovnih ravneh, nikakor pa to ne zadostuje. Zaradi naglih sprememb v tehnologiji in znanosti, preoblikovanih družbenih odnosov in poti sporazumevanja se spreminja tudi jezik, in sicer hitreje kot včasih. Šola mora tako poleg podajanja jezikovnih znanj učenca usposobiti predvsem za samostojno reševanje jezikovnih težav, s katerimi se bo kot odrasel človek zagotovo srečeval.

Uporabo slovarskih priročnikov v knjižni in elektronski obliki (npr. SSKJ, Veliki slovar tujk) pri jezikovnem pouku predvideva tudi učni načrt za slovenščino v osnovni šoli. Predlog novega učnega načrta pod razvijanjem digitalne zmožnosti pri pouku slovenščine opredeljuje: »Pouk slovenščine naj občasno kot nadgradnja klasičnega pouka v učilnici poteka v spletni učilnici, ki je opremljena z e-didaktičnimi gradivi in pripomočki ter orodji, ki omogočajo iskanje podatkov in informacij, dostop do brezplačnih učnih gradiv, avtorskih programov, spletnih slovarjev, komuniciranje s pomočjo internetnih storitev, sodelovanje v mrežnih projektih, forumih in različnih spletiščih za učenje slovenskega jezika kot materinščine.«

Spoznavanje spletnih slovarjev in drugih spletnih priročnikov in programov lahko nadgradimo s šolskimi urami samostojnega iskanja odgovorov na jezikovna vprašanja: pri tem bodo učenci odkrivali množico možnih poti do končnih podobnih odgovorov.

Jezikovni kotički kot vir navdiha

Slovenistom se jezikovna vprašanja dnevno ponujajo kar sama. Jezikovnih napak je veliko v spisih in testih, v vsakodnevnem sporazumevanju z učenci, na jezikovne negotovosti nas učenci tudi neposredno opozarjajo. Izbor primernih – življenjskih in ustrezno zapletenih – jezikovnih vprašanj ne bi smel biti pretežek.

Vseeno predlagam pregled nekaterih jezikovnih kotičkov v slovenskih medijih. Ti sami po sebi »ponudijo« jezikovna vprašanja in tudi njihove rešitve. Jezikovno kotičkarstvo pod tem in onim imenom ima v slovenskih medijih že dolgo tradicijo. Izvirnih in diferencirano zastavljenih vprašanj za izvedbo ure si nam tako ni treba pretirano izmišljevati.

Mojo pozornost so pritegnili:

Jezikovni kotiček Janka Modra v Nedeljskem dnevniku, ki z začetki sega v leto 1968. Prilagojen je bralcem medija, v katerem je izhajal. Razmišljanja so z današnjega vidika časovno obarvana.

Tedenski jezikovni kotiček v Pravni praksi avtoric Tine Verovnik in Nataše Hribar ponuja že skoraj dvesto analiz jezikovnih vprašanj in je vir idej, v določenih točkah pa celovit pregled posameznih jezikovnih področij.

Minute za jezik na RTV Slovenija so oddaja, namenjena širokemu krogu gledalcev. Spletni arhiv RTV Slovenija ponuja možnost ogleda zadnjih desetih oddaj.

Izvedba

Načrtovanje

Učenci postopno spoznavajo spletne jezikovne vire, se seznanjajo z njihovo rabo in uporabnostjo. Novejša učna gradiva nekaterih založb učence navajajo na uporabo spletnih virov, v drugih je njihova raba predvidena bolj za domače delo, ponekod se nalog lotijo samo uspešnejši učenci. Od predhodne seznanjenosti s temi viri je odvisen tudi prehod k zahtevnejšim oblikam dela. Za samostojno rabo in primerjanje morajo učenci te vire najprej dobro poznati (vsaj SP in SSKJ na spletu). Spoznajo jih postopno ali v okviru temu namenjenega sklopa ur.

Samostojno delo s spletnimi viri je lažje izvedljivo v višjih razredih osnovne šole ali v srednji šoli, ko te (vsaj deloma) poznajo. Oblika dela je vezana na tehnične možnosti (na število računalnikov, internetnih povezav), zato je verjetno najlažje izvedljivo delo v parih, ni pa nujno. Pri delu so torej vezani na računalnik z internetom, sledijo navodilom in pomoči na učnih listih oz. lističih. Dodatni viri za delo niso predvideni.

Učenci obravnavajo pravopisna, oblikoslovna, pomenoslovna, besedotvor-na ... jezikovna vprašanja, napisana na lističih, pri tem pa uporabljajo zgolj spletne vire, delajo z novimi mediji in sproti preverjajo pravilnost rešitev. Za povprečno izvedbo zadostujejo tri šolske ure, dve za skupni uvodni pregled gradiva in samostojno delo, ena za pogovor o spoznanjih. Če učenci spletnih virov še ne poznajo, bo izvedba dolgotrajnejša.

Navodila za delo

S kartončki z naslovom posameznih spletnih virov in kratkim opisom njihove uporabnosti učence usmerimo na nove strani ali spomnimo na že poznane. Smiselno je skupen uvod in pregled nekaterih oznak in možnosti uporabe. Nekatere spletne strani naj spoznajo sami, da se bodo znašli tudi ob neznanih virih in da bodo znali sami presoditi njihovo praktično vrednost. Končna izbira virov pri posameznih nalogah je prepuščena njim.

1.

Slovar slovenskega knjižnega jezika

je enojezični, razlagalni slovar. Zajema besedni zaklad in prikazuje njegovo rabo, kakor se kaže v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku.

<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>

7.

Lektoriranje.net

so spletne strani z vizijo rasti v portal znanja o slovenskem jeziku. Za zdaj ponujajo jezikoslovne novice, kratko zgodovino slovenskega knjižnega jezika, razlago nekaj najpogostejših pravopisnih dilem.

<http://lektoriranje.net/>

2.

Slovenski pravopis

obsega pravila o pravilnem zapisovanju besed, rabi velikih in malih črk, rabi ločil, deljenju besed, pisanju skupaj in narazen, pisanju prevzetih besed.

Ima tudi slovarski del.

<http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html>

8.

Razvezani jezik (prosti slovar žive slovenščine)

je spletni slovar, ki ga lahko pišemo vsi. Brez delitve nalog, pretiranih napotkov in cenzure. V petih letih je več kot 1200 anonimnih piscev prispevalo približno 1800 gesel in 1000 člankov.

<http://www.razvezanijezik.org/?>

3.

Nova beseda

je besedilni korpus, namenjen predvsem za slovaropisne potrebe Inštituta, koristi pa tudi drugim, ki se ukvarjajo z raziskovanjem slovenskega jezika.

http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html

9.

Minute za jezik

je oddaja, usmerjena v praktično rabo slovenskega jezika, namenjena širokemu krogu gledalcev. Pripravljen je v obliki pogovora, izpostavljeni govorjeni primeri so vselej podkrepljeni z grafiko.

http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rtvoddaje&op=web&func=read&c_id=25543

4.

Gigafida

je nadgradnja korpusa FIDA. Cilj projekta FIDA je oblikovanje obsežnega referenčnega besedilnega korpusa slovenščine, primerljivega z že obstoječimi korpusi drugih evropskih jezikov.

<http://demo.gigafida.net/>

10.

Forum Oddelka za slovenistiko

je forum, kjer najdemo odgovore na pravopisna in druga jezikovna vprašanja.

<http://www.centerslo.net/slvnforum/forums.asp>

5.

Slovnični pregledovalnik Amebis Besana

je programski paket, ki odkriva slovnične in slogovne napake v slovenskih besedilih in največkrat tudi predlaga, kako jih popraviti. Pri obvestilih o napakah prikaže razlago, kaj naj bi bilo narobe.

<http://www.amebis.si/>

11.

Slovarji.com

zajemajo gesla slovenskega pravopisa, slovarja tujk, mitologijo sveta, najpomembnejše pisce in glasbenike ... Sestavljeni so po dolžini črk. Tako npr. slovar pod »slovar 7« zajema vse besede v slovarju, ki imajo 7 črk.

<http://www.slovarji.com/>

6.

ŠUSS

je spletno mesto, ki ponuja obsežen lastni arhiv vprašanj in odgovorov na različna jezikovna vprašanja. Obsega tudi zbirko uporabnih povezav.

<http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/>

12.

Odzadnji slovar slovenskega jezika

je slovar, urejen po abecedi od konca besede. V slovarju je 115.355 iztočnic, narejenih po Slovarju slovenskega knjižnega jezika.

<http://bos.zrc-sazu.si/odzadnji.html>

Diferenciacija pouka

Pouk lahko diferenciramo s kartončki treh barv. Zeleni lističi prinašajo lažja jezikovna vprašanja, rumeni srednje težka in rdeči težka jezikovna vprašanja. Različno težka vprašanja so lahko vezana na različne jezikovne naloge.

Primer naloge na različnih zahtevnostnih ravneh:

Zelen listič

Izberita pravilen zapis podčrtane besede.

Prijateljica se je preselila v trosobno stanovanje.

Prijateljica se je preselila v trisobno stanovanje.

Da bo vajina izbira ustrezno utemeljena, zapis preverita v vsaj dveh jezikovnih priročnikih.

Rumen listič

Izberita pravilen zapis podčrtane besede.

Prijateljica se je preselila v trosobno stanovanje.

Prijateljica se je preselila v trisobno stanovanje.

Katera raba je pogostejša?

Je pogostejša raba določene oblike merilo za pravilnost zapisa?

Svoje odgovore utemeljita.

Rdeč listič

Kako pravilno zapišemo: trisobno ali trosobno stanovanje?

Za katero obliko se pisci pogosteje odločijo?

Preverita še pravilnost zapisa in rabo pri besedah: tri-/tromesečen, tri-/troinpolsoben, tri-/trobarven, tri-/tromostovje.

Lahko iz ugotovitev izpeljeta splošno uporabno pravilo za zapis s tri- oz. tro-?

Pri lahki nalogi (zelen listič) bodo učenci izbrali uporabne spletne vire. Če bodo primerjali zapise v SP in SSKJ, bodo ugotovili, da sta zapisa enakovredna in oba ustrezna. Rumen listič bo ponudil spoznanje, da se je raba skoraj praviloma ustalila pri zapisu s tri-. Učenci naj bi kritično razmišljali tudi o tem, da vsaka raba še ne more pomeniti normativne dokončnosti, da korpusi ne podajajo odgovora o normativnosti oblik. Pozorni bodo tudi na to, koliko je vseh zapisov (torej v vseh pojavnih oblikah), ne zgolj zapisov v točno določenem sklonu in številu (iskanje z zvezdico). Vprašanja na rdečem lističu se bodo izmikala dokončnim odgovorom. Učenci bodo sicer odkrili, da zapis trimostovje ne obstaja niti v SP niti v SSKJ niti ga ne pozna korpus Nova beseda, istočasno pa bodo ugotavljali, da obstajajo v korpusu praktično vse druge oblike (razen še troinpolsobno) in da vse oblike poznata tudi oba priročnika. Pri tem SP usmerja k trimesečni in tribarvni, SSKJ pa k trimesečni. Splošno uporabno pravilo bo v tem primeru praktično nemogoče izpeljati – nekatere stvari so v jeziku vezane na rabo.

Učenci lahko tako ugotavljajo in iščejo pravilne sklonske oblike besed (npr. samostalnika finale), tvorijo pridevnike (npr. iz Kongo: kongovski, konški,

kongoški), raziskujejo rabo predlogov pred lastnimi zemljepisnimi imeni (npr. v/na Grosuplju/-em) in podobno.

Pridobljene spretnosti, znanja

Učenci spoznajo, da se kvalifikatorji, priporočila, zapisi v slovarjih ne prekrivajo vedno in da je treba upoštevati tudi čas nastanka posameznega vira. Slovar včasih strožje odsvetuje (prepoveduje) rabo določene oblike, drugič nas zgolj usmerja k ustreznejši obliki. Spoznajo, da vsi spletni viri niso enako zanesljivi, da nekateri nudijo sicer dragocene informacije, da pa niso normativni. Dragoceno je tudi spoznanje, da slovarji in drugi viri ne delujejo kot zakonska materija, ki bi zgolj zapovedovala, temveč se prilagajajo rabi. Nekatero jezikovno pojavo tako ne bomo mogli opisati samo s pravili.

Učenca lahko naučimo pravilno zapisati besedo, še koristneje pa bo, če ga naučimo, kje in kako lahko zapis preveri. Morda bo to počel tudi potem, ko bo zapustil šolske klopi in bo tako skrbel za lastno jezikovno kulturo.

Sklep

Učenci bodo spletne vire kot pomagala sprejeli, če jih bodo znali samostojno uporabljati. Le taka nadgradnja digitalnega opismenjevanja na področju rabe slovarjev in drugih priročnikov vodi do samostojnega kompetentnega uporabnika. Pri načrtovanju nalog si slovenist lahko pomaga s pestrim naborem jezikovnih vprašanj, izraženih v najrazličnejših jezikovnih kotičkih, in tako postreže z zanimivim izborom. Nekateri učenci so zelo vešči uporabe spletnih virov, zato se lahko pripravimo na občasno vzajemno svetovanje.

POVZETEK

Poučevanje o spletnih virih lahko iz preprostih navodil uporabe in dostopnosti nadgradimo v jezikovna vprašanja, na katera učenci sami iščejo odgovore. Ob tem morajo poleg pravilne uporabe poznati še namen posameznih priročnikov in njihovo normativno vrednost. Osrednji cilj je posredovanje veščin samostojnega jezikovnega raziskovanja s pomočjo teh virov, ne pa sama jezikovna spoznanja. Pri sestavljanju nalog si učitelj lahko pomaga z jezikovnimi kotički, uveljavljenim jezikovnim svetovanjem v medijih, ki mu delo olajša.

↘ Viri in literatura

- Slovar slovenskega knjižnega jezika. [Uporabljeno 20. 4. 2011]. Dostopno na URL: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>
- Slovenski pravopis. [Uporabljeno 26. 4. 2011]. Dostopno na URL: <http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html>
- Nova beseda. [Uporabljeno 26. 4. 2011]. Dostopno na URL: http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html
- Gigafida. [Uporabljeno 26. 4. 2011]. Dostopno na URL: <http://demo.gigafida.net/>
- Slovnični pregledovalnik Amebis Besana. [Uporabljeno 27. 4. 2011]. Dostopno na URL: <http://www.amebis.si/>
- Šuss. [Uporabljeno 27. 4. 2011]. Dostopno na URL: <http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/>
- Lektoriranje.net. [Uporabljeno 27. 4. 2011]. Dostopno na URL: <http://lektoriranje.net/>
- Razvezani jezik. [Uporabljeno 27. 4. 2011]. Dostopno na URL: <http://www.razvezanijezik.org/?>
- Minute za jezik. [Uporabljeno 27. 4. 2011]. Dostopno na URL: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rtvod daje&op=web&func=read&c_id=25543
- Forum Oddelka za slovenistiko. [Uporabljeno 27. 4. 2011]. Dostopno na URL: <http://www.centerslo.net/slvnforum/forums.asp>
- Slovarji.com. [Uporabljeno 27. 4. 2011]. Dostopno na URL: <http://www.slovarji.com/>
- Odzadnji slovar slovenskega jezika. [Uporabljeno 27. 4. 2011]. Dostopno na URL: <http://bos.zrc-sazu.si/odzadnji.html>
- Predmetna kurikularna komisija posodobljenega učnega načrta za osnovno šolo, 2011: Učni načrt Slovenščina (delovna verzija). Ljubljana: ZRSS. [Uporabljeno 2. 5. 2011]. Dostopno na URL: http://www.zrss.si/pdf/_UN_slovenscina_OS_9mar11.pdf

Mateja Hočevar Gregorič, Osnovna šola Šempas

PRAVOPIS IN SLOVNICA OKOLI NAS

📖 Znanje pravopisa in slovnice lahko utrjujemo tudi na zabaven način. Učence usmerimo v popravljanje pravopisnih in slovničnih napak, najdenih v časopisih, vabilih, na letakih itd., ki so jim kot naloga ponujene v e-učilnici, hkrati pa jih povabimo k samostojnemu iskanju podobnih primerov.

Uvod

Pri pouku učenci včasih podvomijo v uporabnost znanja, ki ga pridobivajo pri slovenščini. Kadar je snov zahtevnejša ali učencem dolgočasna, se pogosto vprašajo Kdaj/kje bom pa to potreboval v življenju?. Učitelji se zato trudimo snov osmisliti, predvsem pa učencem pokazati, da se ne učijo samo zaradi ocen, ampak da je v vsaki snovi lahko kaj (življenjsko) uporabnega.

Pravopis in slovnica v učnih načrtih

Slovenci menda ne znamo kaj dosti pravopisa, čeprav ga je že v osnovni šoli v učnem načrtu kar precej. Učni načrt iz leta 1998 je poskrbel za poglavja iz pravopisa v vseh letih šolanja. Za tretje triletnje je to lepo razvidno med drugim iz izobraževalnih ciljev (UN 2002: 73) in standardov znanja (ibid. 121). V Posodobljenem učnem načrtu (PUN 2011) je ta del še konkretnjši. PUN govori o pravopisni zmožnosti, ki jo učenec pokaže na več načinov. Vse to kaže, da bi ob koncu osnovne šole vsak učenec že s temeljnim znanjem moral usvojiti tudi velik del pravopisnega znanja. Učnemu načrtu seveda sledijo tudi veljavni učbeniki in delovni zvezki z ustreznimi enotami, vajami in dodatnimi nalogami, učitelji pa poskrbimo še za utrjevanje naučenega. Rezultati pa vseeno niso takšni, kot bi si želeli.

Podobno je seveda tudi s slovničnim znanjem. Zdi se, da učenci usvojijo pravila, ne znajo pa tega prenesti v rabo. Slovnični testi so lahko rešeni brezhibno, v pisnem sestavku pa se bodo pojavljale napake pri snovi, za katero je učenec v pisnem preizkusu znanja dokazal odlično znanje.

Pravopis in slovnica v vsakdanjem življenju

V drugi polovici šolskega leta 2010/11 sem se odločila, da z devetošolci (3. nivo) poskusim osmisлити pridobljeno pravopisno in slovnično znanje s tem, da se ozremo/ozrejo okrog sebe. Sama namreč zelo pogosto opažam pravopisne in slovnične napake na plakatih, v vabilih, napisih na javnih zgradbah, trgovinah, v reklamah itd., slišim jih tudi na lokalnem radiu. PUN-a sicer takrat še nismo imeli, je pa v njem kot zmožnost, ki naj bi jo imel učenec po končanem tretjem triletju, zapisano tudi, da »prepozna svoje in tuje pravopisne napake ter jih odpravi« (ibid. 91). Torej smo bili z mojimi devetošolci na pravi poti že tedaj ...

Pripravila sem e-učilnico, v kateri sem redno objavljala pravopisno ali slovnično nepravilne primere, ki sem jih našla zapisane kje v svoji okolici. Naloga učencev je bila, da čim prej odgovorijo na vprašanje, kaj je narobe, večinoma pa sem želela tudi utemeljitev popravka. Odgovarjali so na forumu, ki je bil odprt za vse, veljalo pa je pravilo prvega. Za sodelovanje sem obljubila »plus«, ki naj bi bil upoštevan pri zaključevanju, če bi bilo to potrebno. Nekajkrat sem objavila tudi primere s pravorečnimi napakami, ki sem jih slišala na lokalnem radiu, pa se to ni preveč obneslo. Prvič zato, ker sem do trenutka, ko sem imela možnost slišano zapisati, že pozabila, kako natančno se je besedilo glasilo, drugič zato, ker učenci v osnovni šoli niso vešč zapisovanja in preverjanja kvalitete in kvantitete samoglasnikov, prav pri tem pa je bilo na lokalnem radiu največ napak.

Zanimivo je bilo, da so učenci mojim vprašanjem vestno sledili. Če nisem vsak teden dodala vsaj enega, so me že spraševali, zakaj se ne oglasim. Pri tem so tudi sami postajali pozorni na pravopisno in slovnično »dogajanje« okoli sebe, zato sem naknadno v e-učilnici ponudila še poglavje, v katerega so vpisovali primere, ki so jih opazili oni. Na ta vprašanja (teh je bilo seveda manj kot mojih) so najprej skušali odgovoriti učenci, če ni bilo (pravilnega) odgovora ali (pravilne) razlage, sem se vključila v razpravo jaz. Od januarja pa do začetka junija, ko sem zaradi preobilice drugega dela prenehala vpisovati primere, smo rešili 23 mojih vprašanj in 9 vprašanj učencev.

Skrbela sem, da sem postavljala vprašanja, ki so jim bili učenci kos, torej taka, ki so se nanašala na že predelano snov. Seveda pravilnega odgovora nisem dobila vedno po prvem poskusu, a učenci niso obupali. V začetku se je za sodelovanje odločila peščica učencev, čez čas pa so se jim pridružili sošolci. Sodelovanje ni bilo obvezno, kljub temu so se na forumu oglašali na koncu skoraj vsi.

Primeri

Verjetno je najbolj smiselno, da naše delo predstavim z nekaj naključnimi primeri iz naše e-učilnice. Zaradi varovanja osebnih podatkov otrok sem na mestih, na katerih se pojavljajo celotna imena, ta okrajšala z začetnicami. Sicer sem za prikaz pustila obliko foruma, ker se mi zdi najbolj povedna.

 1. vprašanje

od Mateja Hočevar Gregorič – ponedeljek, 3. januar 2011, 20:58

 Pred kratkim so po Novi Gorici viseli plakati, ki so vabili na LATINSKO-AMERIŠKO PUSTOLOVŠČINO.
 Kaj je narobe s to besedno zvezo?

Odg: 1. vprašanje

od I. S. L. – torek, 4. januar 2011, 17:33

 Če je mišljeno kot Latinska Amerika, kar je skoraj vsa Amerika razen ZDA, potem naj bi bilo prav tako: latinskoameriška pustolovščina [skupaj].

 Iztok

Odg: 1. vprašanje

od Mateja Hočevar Gregorič – torek, 4. januar 2011, 19:21

 Super, res gre za podredno zloženko. Plus je tvoj!

5. vprašanje

od Mateja Hočevar Gregorič – četrtek, 20. januar 2011, 15:56

 V našem največjem nakupovalnem centru je v zgornji etaži Sončni studio Moj fit. Čeprav smo že krepko v januarju, studio še vedno opozarja s plakatom: DECEMBERSKI POPUSTI KOZMETIKE
 Se boste odzvali?

Odg: 5. vprašanje

od D. K. – četrtek, 20. januar 2011, 16:20

 Zdi se mi, da je -e- preveč: Decembrski popusti kozmetike.

 Dunja

Odg: 5. vprašanje

od D. K. – četrtek, 20. januar 2011, 18:30

 No, še bolje bi bilo, če bi pisalo:
 Januarski popusti kozmetike.

Odg: 5. vprašanje

od Mateja Hočevar Gregorič – četrtek, 20. januar 2011, 20:33

 Strinjam se z obojim. Seveda sem najprej imela v mislih odvečni e, ki predstavlja polglasnik pred r-jem, je pa tudi res, da bi v Sončnem studiu lahko sledili koledarju ...
 Še en plus.

Včasih smo za rešitev potrebovali malo več časa.

 13. vprašanje

od Mateja Hočevar Gregorič – ponedeljek, 7. marec 2011, 08:19

 Nad Celjem je majhno smučišče Celjska koča. Za popoldansko ali nočno smuko je idealno, za tiste, ki pa čakamo smučarje, je idealna restavracija ... In seveda cenik. Takole pravijo:

Storitev za katero niste prejeli računa, Vam ni potrebno plačati.

 Tudi vljudnostna velika začetnica pri osebnem zaimku ne odtehta ostalih slovničnih oz. pravopisnih napak. Katerih?

Odg: 13. vprašanje

od R. W. – petek, 4. marec 2011, 19:16

 Storitve za katero niste prejeli računa, Vam ni potrebno plačati.

Vprašamo se, česa ni potrebno plačati.

 Jaz bi poved sicer sestavila čisto drugače.

Odg: 13. vprašanje

od Mateja Hočevar Gregorič – ponedeljek, 7. marec 2011, 08:20

 Remorina, en del si odlično rešila. Pa vendar v povedi manjka še nekaj. Morda vejica?

Odg: 13. vprašanje

od R. W. – petek, 11. marec 2011, 14:43

Storitve, za katero niste prejeli računa, Vam ni potrebno plačati.

Odg: 13. vprašanje

od Mateja Hočevar Gregorič – petek, 11. marec 2011, 19:30

!!! Še tole: Slovenski pravopis namesto potrebno plačati svetuje treba plačati.

Pri iskanju napak smo bili neusmiljeni (tudi če je bil naveden lektor – njegovo ime sem tu okrajšala), učenci so jih iskali tudi v šolskih vabilih, na šolski spletni strani ... (To sicer ni bilo najbolj zaželeno, a nujno).

21. vprašanje

od Mateja Hočevar Gregorič – petek, 15. april 2011, 13:41

Na mizi v zbornici sem opazila revijo lučitelj, ki jo izdaja izobraževalni zavod SVAROG. V kolofonu sem odkrila celo lektorico, tj. ga. M. K. C., na naslovnici pa opozorilo na članek *Komunikacija z avtističnimi otroci s sliko in zvokom*.

Na str. 10 nas res pričaka članek z naslovom *Ipad kot pripomoček za komunikacijo z avtističnimi otroci*. Pa to še ni vse. Sredi članka najdemo poved:

/.../ ter drugi izobraževalni programi, ki niso specifični za avtistične otroke, ponujajo širok spekter komunikacije med odraslimi in otroci, trdno in stabilno vizualno okolje /.../

in malo naprej celo:

Avtistični otroci pogosto niso sposobni uporabiti in razumeti jezika zaradi razvojne nezmožnosti /.../

Presodite sami.

Odg: 21. vprašanje

od E. B. – petek, 15. april 2011, 15:23

Komunikacija z avtističnimi otroci, s sliko in zvokom.

Ipad kot pripomoček za komunikacijo z avtističnimi otroci.

ter drugi izobraževalni programi, ki niso specifični za avtistične otroke, ponujajo širok spekter komunikacije med odraslimi in otroci, trdno in stabilno vizualno okolje

Avtistični otroci pogosto niso sposobni uporabiti in razumeti jezika zaradi razvojne nezmožnosti.

Eva

Odg: 21. vprašanje

od Mateja Hočevar Gregorič – petek, 15. april 2011, 19:04

To, Eva, odkrila si prav vse napake! Torej boste z OŠ Šempas vendarle nekaj odnesli – vsaj samostalnik otrok znate sklanjati ...

Včasih je bilo pri enem primeru dela skoraj za ves razred.

16. vprašanje

od Mateja Hočevar Gregorič – četrtek, 17. marec 2011, 18:20

Danes, 17. marca 2011, smo na šoli poslušali koncert GM. Bilo je zelo prijetno, vsaj meni, fantje so se z glasbo potrudili, malo manj pa z jezikom filma. Bil je sicer nemi film, a so mu dodali komentarje.

Le zakaj jih niso dali komu v pregled?

Nekaj cvetk od tam:

1. *to je zgodba o njegovemu bogatemu sosedu*

2. *Poglej kakšno je carsko življenje!*

3. *pa še nisem jedel...*

4. *podeželjska miš*

5. *prihaja čreda napasti in osvoboditi jetnika*

6. *ne čakajo, dabi plen prenesli v tabor*

Šest primerov – šest različnih napak. Lahko se jih lotite po vrsti ali izberete posamezne. Dela je dovolj.

Odg: 16. vprašanje
od D. K. – petek, 18. marec 2011, 13:53

1. to je zgodba o njegovem bogatem sosedu
2. Poglej, kakšno je carsko življenje!
ostale primere prepustim ostalim ...

Odg: 16. vprašanje
od Mateja Hočevar Gregorič – ponedeljek, 21. marec 2011, 18:29

Dunja, odličen začetek! Poskrbi pa, da ne boš ti naredila novih napak. Velika začetnica, nestičnost pri treh pikah?

Odg: 16. Vprašanje
od K. L. – nedelja, 20. marec 2011, 12:27

6. ne čakajo, da bi plen prenesli v tabor

Odg: 16. vprašanje
od Mateja Hočevar Gregorič – ponedeljek, 21. marec 2011, 18:30

Keri, res je!

Odg: 16. vprašanje
od Š. G. – nedelja, 20. marec 2011, 18:10

5. čreda prihaja napadati in osvoboditi jetnika
Bomo vidli, če bo kaj prow =)

Odg: 16. vprašanje
od Š. G. – ponedeljek, 21. marec 2011, 18:24

Pa še ni podeželska miš, ampak podeželska miš – brez j.

Odg: 16. vprašanje
od Mateja Hočevar Gregorič – ponedeljek, 21. marec 2011, 18:32

Podeželska miš. To pa je res!

Odg: 16. vprašanje
od Mateja Hočevar Gregorič – ponedeljek, 21. marec 2011, 18:31

Tole ne bo držalo! Pomisli malo: uporabljen je glagol prihajati, ta pa pomeni gibanje ... Bo zdaj šlo?
Pa ne pozabi na knjižni jezik!!!

Odg: 16. vprašanje
od I. S. L. – ponedeljek, 28. marec 2011, 20:00

3. Nisem še jedel ...

Odg: 16. vprašanje
od Mateja Hočevar Gregorič – sreda, 30. marec 2011, 14:40

Ne, besedni red ni toliko moteč. Nekaj je narobe s stičnostjo ločil ...

Odg: 16. vprašanje
od I. S. L. – ponedeljek, 4. april 2011, 19:55

pa še nisem jedel ...
(mora biti presledek)

Odg: 16. vprašanje
od Mateja Hočevar Gregorič – ponedeljek, 4. april 2011, 21:43

To pa drži.

Pri odgovorih učencev sem pogosto opazala, da so hitro prepoznali pravopisne ali slovnične napake, vendar so nato v svojem odgovoru naredili nove napake. Pozabljali so na velike začetnice, končna ločila, levostičnost npr. vejice itd., pogosto so uporabljali pogovorni jezik ali celo sleng. Menim, da

je to mogoče delno pripisati površnosti, mnogo bolj pa dejstvu, da imajo otroci občutek, da je na forumu dovoljeno sporazumevanje v neknjižnem jeziku. Sama sem bila pogosto preveč navdušena nad tem, kako dobro so prepoznavali tuje napake, da sem jim morda preblago poočitala in popravila njihove.

Za konec še en primer izmed tistih, ki so jih odkrili učenci.

malo delo

od Š. G. – sobota, 9. april 2011, 13:56

V tem tednu smo prejeli po pošti številne reklamne oglase (za referendum in proti referendumu).

V oglasu PROTI MALEMU DELU se je po mojem mnenju pojavila napaka že na naslovnici:

MALO DELO ali ste prepričani?

Zame je to narobe, ker manjka vejica, saj poved ne prikazuje odločitve med dvema stvarima.

Odg: malo delo

od Mateja Hočevar Gregorič – torek, 12. april 2011, 19:20

Špela, se strinjam. Sama bi vmes postavila celo pomišljaj, ki bi bil še malo močnejše ločilo kot vejica.

Dobro opazuješ!

Upam, da je iz primerov razvidno, da smo se ob našem iskanju napak in oglašanju na forumu veliko naučili in se hkrati zabavali. Zadovoljna sem, ker sem učence naučila opazovati jezik okrog nas. Še v juniju so mi ustno sporočali, kaj vse so še odkrili, čeprav za delo v e-učilnici nisem več našla časa. Mogoče so spoznali, da je znanje pravopisa in slovnice potrebno tudi za vsakdanjost in da nam ne sme biti vseeno, kako so napisana besedila okrog nas.

POVZETEK

Devetošolcem sem v e-učilnici poskusno ponudila pravopisno oz. slovnično »popravljalnico«. V vsakdanjem življenju sem poiskala pravopisne in slovnično napačno zapisane primere in jih kot nalogo ponudila učencem. Ti so na forumu (skupaj) iskali rešitve in pisali mnenja, kasneje pa je tudi njih zamikalo, da so se ozrli okoli sebe, in našli marsikaj, kar je spadalo v našo e-učilnico. Ob delu smo se zabavali in hkrati z opazovanjem prepoznavali pravopisne in jezikovne napake v svojih in tujih besedilih, jih odpravljali in utemeljevali popravke.

Viri

- Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Slovenščina, 2002, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.
- Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina (Elektronski vir). 2011, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.

Lidija Golc, Srednja šola za farmacijo, kozmetiko in zdravstvo, Ljubljana

ALFONZ GSPAN O SODOBNIKU SREČKU KOSOVELU

Primer celostnega pouka v tretjem letniku srednje strokovne šole

↘ Prispevek prinaša didaktični model povezovanja pouka književnosti in jezikovnega pouka na primeru besedila Alfonza Gspana iz monografije Ikarjev sen *Pesnik Srečko Kosovel med steklarji in rudarji v Zagorju*.

Splošna didaktična priporočila za obravnavo književnosti v Katalogu znanja¹ med drugim navajajo tudi usvajanje bralnih strategij s celostnim bralnim poukom, aktualizacijo, vrednotenje, primerjanje besedil in povezovanje sporočil z bralčovo izkušnjo ter razvijanje širše sporazumevalne, medkulturne zmožnosti.

V prispevku je predstavljen didaktični model povezovanja pouka književnosti in jezikovnega pouka na primeru besedila Alfonza Gspana iz monografije Ikarjev sen *Pesnik Srečko Kosovel med steklarji in rudarji v Zagorju*. Učne ure (tri blok ure) obsegajo uvodno motivacijo, kratko predstavitev monografije, besedilo, ki je bilo objavljeno v Primorskem dnevniku, 15. marca 1964, vprašanja za razmislek ob besedilu, predstavitev opusa Alfonza Gspana in predloge nalog za razširitev védenja o literarnem zgodovinarju Alfonzu Gspanu in o Srečku Kosovelu.

Književne sposobnosti razen sposobnosti literarnega branja, ustvarjalnega (literarnega) pisanja, književnega znanja, splošne razgledanosti in poznavanja literarne teorije obsegajo tudi poznavanje literarne zgodovine. Védenja o posameznih slovenskih literarnih zgodovinarjih so tako vključena v pouk srednjih šol bolj posredno.

V srednji šoli literarne zgodovinarje omenimo ob posameznih avtorjih (na primer Ivana Prijatelja ob obravnavi Josipa Murna Aleksandrova), sistematično jih ne obravnavamo – bela lisa torej kot ob poznavanju prevajalcev ali vsaj védenju o njih.

Cilji obravnave Alfonza Gspana vzporedno s Srečkom Kosovelom so torej:

- opozoriti na pomen literarnih zgodovinarjev za kulturno zgodovino,
- ozavestiti povezavo med poukom književnosti in jezika,

¹ Srednje strokovno izobraževanje, 2007, str. 78.

- celostno analizirati besedilo,
- v parih pripraviti govorni nastop, (temo si izberejo dijaki v zadnjem sklopu nalog *Širimo obzorje*),
- medpredmetno povezovanje.

Potek dela v razredu

(Spodnje gradivo so pari dijakov tretjega letnika dobili kot učne liste za delo v šoli.)

1. ura

Motivacija in predstavitev monografije

Alfonz Gspan: **Pesnik Srečko Kosovel² med steklarji in rudarji v Zagorju**

Interpretativno preberite pesem in pesnikovo željo ter odgovorite na vprašanja.

Srečko Kosovel: **Majhen plašč**

Jaz bi rad hodil
v majhnem plašču
besed.
Ali pod tem naj se skriva
topel, svetel svet.
Kaj je bogastvo?
Kaj je razkošje?
Majhen plašč imam
in ta plašč ni nobenemu
podoben.

Vir: Kosovel, Srečko. 1997. *Izbrane pesmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

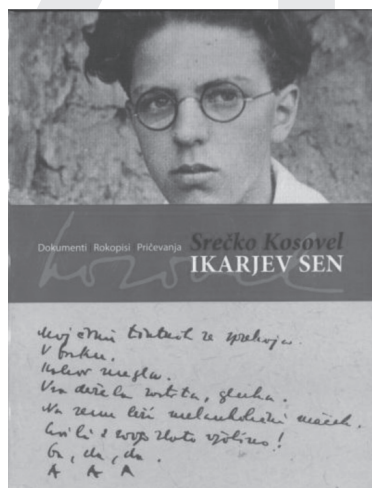
»Rad bi povedal ljudem lepo, dobro besedo, svetlo besedo, kakor je svetlo novembrsko sonce na Krasu. Toda moja beseda je težka in molčeča, grenka kakor je brinova jagoda s Krasa. V njej je trpljenje, za katero ne boste nikoli zvedeli, v njej je boleost, katere ne morete spoznati. Moja bolečina je ponosna in molčeča in bolj nego ljudje jo razumevajo bori na gmajni in brinjevi grmi za skalami.« (Pesmi, 1927.)

Izražanje doživetij ob odgovorih na vprašanja

- *Kaj sta bogastvo in razkošje za vas?*
- *Poznate katero Kosovelovo pesem? Zakaj ste si zapomnili ravno to?*
- *Kako v pesmi Majhen plašč razumete teme: besede, bogastvo, razkošje, drugačnost, plašč besed?*

Kosovelov album *Ikarjev sen* je izšel ob 100-letnici Kosovelovega rojstva. Sestavljen je iz treh delov: v prvem so natisnjene vse ohranjene pesnikove fotografije, fotografije pesnikove družine in dokumentarni posnetki Krasa, Trsta in Ljubljane, povezani s pesnikovim življenjem. V drugem je objavljenih 150 Kosovelovih pesmi po izboru sourednika (urednik je Aleš Berger) albuma

² Srednje strokovno izobraževanje, 2007, str. 73.

Ludwiga Hartingerja. Pesmi so objavljene v izvirni, faksimilirani obliki z vzporednim prepisom, med njimi so tudi nenatisnjena besedila. V tretjem delu so pričevanja Kosovelovih sodobnikov, sorodnikov in prijateljev, tudi pričevanje Alfonza Gspana in drugih, ki pripovedujejo o svojih družjenjih in pogovorih s pesnikom.

Gspanovo pričevanje razloži, kakšen je bil povod, da smo tako zgodaj izgubili nadarjenega pesnika (impresionistične, ekspresionistične in konstruktivistične lirike) in misleca.

Konec februarja 1926 se je po nastopu v Zagorju, ko je ponoči na postaji čakal vlak, prehladil in zbolel, a se, vsaj tako je bilo videti, pozdravil. Za velikonočne počitnice se je vrnil v Tomaj, a se je bolezen ponovila, pojavili so se zapleti, tako da je 27. maja 1926 umrl za vnetjem možganske mreže in zastrupitvijo krvi.

2. in 3. ura

Razčlenjevanje besedila

Alfonz Gspan: **Pesnik Srečko Kosovel med steklarji in rudarji v Zagorju**

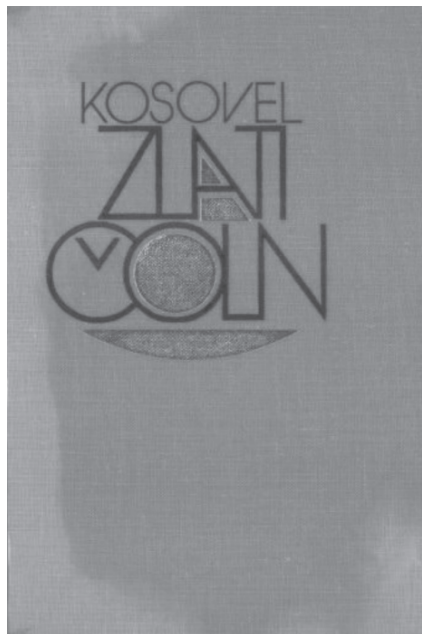
 Srečko Kosovel

Srečko Kosovel, eden najbolj nadarjenih naših pesnikov iz generacije, ki se je uveljavila v desetletju po koncu prve svetovne vojne, je bil doma iz kraškega Tomaja. Zato je dobro poznal zahodne predele naše domovine. Večkrat je bil v Trstu, na Goriškem, Tolminskem in Vipavskem, najbolj pri srcu pa mu je bil seveda kraški svet tam okoli Sežane in Tomaja. Vendar je skoraj polovico svojega kratkega življenja – bilo mu je komaj 22 let, ko je umrl – preživel kot študent v Ljubljani. Zaradi revščine in pomanjkanja zvez ni imel priložnosti, da bi поблиže spoznal še druge predele Slovenije, se je pa naključilo, da je dvakrat obiskal rudarsko Zagorje.

Prvič je bilo na majniški izlet leta 1921, ko je bil študent 6. razreda realke. Pobudo za obisk črnega revirja in njegovih ljudi sta, kolikor se spominjam, dala naš takratni profesor, pisatelj Juš Kozak, in eden njegovih učencev – petošolec in domačin Slavko Jan. Ko smo se odpravljali na pot, nismo prav nič vedeli, kaj nam bo moglo Zagorje pokazati zanimivega. Izlet pa je bil dobro pripravljen, saj nam je rudniška direkcija dala na voljo odličnega vodnika Franca Jana, Slavkovega brata, in ta je opravil nalogo tako, da smo – čeprav le v enem dnevu – doživeli za vse življenje neizbrisne vtise. Postali smo bogatejši za spoznanja, ki nam jih ni mogla posredovati ne šola ne knjiga, in Srečko Kosovel, pač eden najdovzetnejših med nami, je na svoje oči videl mnogo tega, kar je poprej poznal posredno, pa še marsikaj drugega /.../

Malo manj ko štiri leta kasneje je nanese, da je prišel Srečko Kosovel spet v Zagorje, in sicer to pot ne več toliko sprejemati, kolikor dajati iz svojega nabranega duševnega bogastva. To je bilo 23. februarja 1926. leta. Bil je takrat visokošolec in duša Literarno-dramatičnega krožka Ivan Cankar.

Ta krožek se je zbral okrog Srečka Kosovela in Cirila Debevca dve leti prej in se je počasi razraščal. Pripadali so mu mladi književniki Kosovel, Ivo Grohar, Vinko Košak, Anton Ocvirk, Angelo Cerkenik, Silvester Škerl, Janez Žagar,

Spominska izdaja ob sedemdesetletnici rojstva

Anton Ocvirk ter gledališčniki Mira Danilova, Maša Slavčeva, Ciril Debevec, Milan Pirnat, Slavko Jan, Janez Jerman, Emil Kralj, Ferdo Delak in še kdo /.../

Tako je krožek 9. in 10. novembra ob skromni udeležbi ljubljanskega občinstva v Šentjakobskem gledališču stopil pred javnost in – četudi kritika tega ni priznala – pokazal, da hoče s svojimi mladimi silami prevetrili naše zatohlo javno življenje. Največjo pozornost je na večeru zbudil Kosovel z zelo duhovito satiro Kriza /.../

Ta javni nastop je dal pobudo podobnemu nastopu krožka v Zagorju. Zveze med njim in črnim revirjem je vzpostavil Mile Klopčič. V začetku februarja 1926. leta se je začelo dopisovanje. Ko je bil sestavljen program, izbrani sodelavci, natisnjen spored in poskrbljeno za prostor, smo se štirje člani krožka – Kosovel, Debevec, Bratko Kreft in pisec teh spominskih vrstic – 23. februarja po kosilu odpeljali v Zagorje. Pričakal nas je Klopčič, nam poročal o izvršenih pripravah in nam nato razkazal svoj domači kraj. Spet smo obiskali steklaro, nato pa smo se povzpeli na Gorico, griček nad naseljem, da smo si z vrha ogledali okolico. Ob sedmih zvečer smo v dvoranici občinskega doma stopili pred kakih 50 poslušalcev – samih delavcev. Trške gospode literarna prireditve, na katero je vabil rdeč plakati, ni zanimala. Prireditve je obsegala razen recitacij pesmi krožkovih članov še Seliškarja, Čehova, Milčinskega, Bezruča, Cankarja in Župančiča. Uvodno besedo je imel spet Kosovel. Sestavil je programatičen govor, z naslovom Umetnost in proletarec.

Kako je ta revolucionarni govor odmeval med poslušalci, se ne spominjam več natanko. Da pa je publika živo sledila naslednjemu programu, še dobro vem, saj je ena izmed poslušalk dajala kar med recitacijami duška svojemu zadovoljstvu. Gmotnega uspeha kajpak ni bilo. Pa saj ga tudi pričakovali nismo. Razliko smo pokrili iz krožkove blagajne, ta pa je črpala sredstva iz članarine, ki smo si jo študentje pritrgovali od ust. O kaki subvenciji iz javnih sredstev že iz ideoloških ozirov kajpak ni bilo govora.

Po končani prireditvi smo stopili v rudniško restavracijo. Toda tam smo se v živih pogovorih zasedeli in zamudili ponočni vlak. V kolodvorski čakalnici je bilo treba počakati do jutra. To pa je bilo – se zdi – za Kosovela usodno. Bil je že tako rahlega zdravja, v nekurjenem prostoru pa se je hudo prehladil. Dva dni je zatem v Ljubljani, v Delavski akademiji, s težavo ponovil isti govor, takoj nato pa legel, ker se ga je lotila influenza. Tej so se pridružile resne komplikacije. Zato tudi ni prišlo do nameravane ponovitve literarnega večera v Trbovljah in Hrastniku. Ko je po nekaj tednih navidezno okreval, se je napotil v Tomaj k staršem. Tam je takoj drugi dan spet obležal. Šlo je z njim bolj in bolj navzdol in 27. maja je v Tomaju umrl.

subvencija – denarna podpora

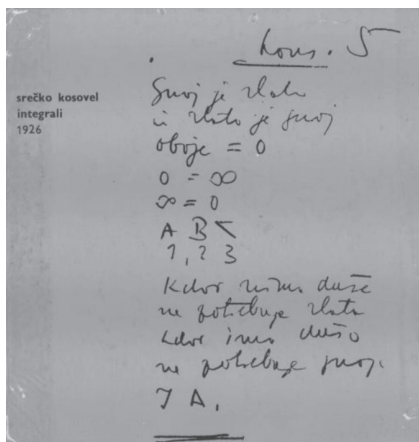
Primorski dnevnik, 15. marca 1964, v: Srečko Kosovel: Ikarjev sen, Dokumenti/Rokopisi/Pričevanja, (Aleš Beger, Ludwig Hartinger, MK, 2004)

Kosovelova rojstna hiša v Tomaju. Vir: zasebni arhiv

Razčlenjevanje besedila

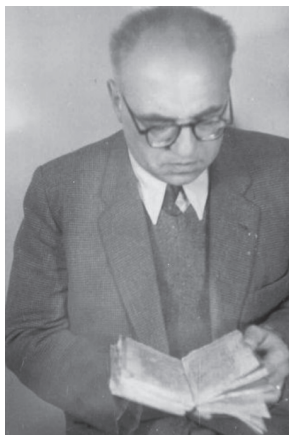
- Iz česa lahko sklepate, da ta spominski zapis ni literarno besedilo? Zakaj je vseeno dragocen?
- Kako je Srečko Kosovel poznal Slovenijo? Kdaj je spoznal Zagorje? Kateri krožek je ustanovil, kako je krožek deloval?
- Zakaj je bil obisk v Zagorju za Kosovela usoden?
- Kako so v besedilu nakazani izpusti delov besedila? Kje bi lahko našli celoten spominski zapis?

▼ Druga izdaja integralov, izbral, uredil in študijo napisal
 Anton Ocvirk

»Pri vsem svojem specializiranem in odgovornem delovanju prof. Gspan ni ostajal vase zaprt strokovnjak in raziskovalec, temveč je bil v svojem okolju prijeten človek in vnet javni kulturni delavec. Bil je med pobudniki za ustanovitev strokovnega društva slovenskih knjižničarjev in dolga leta odgovorni član njenega vodstva ter predstavnik med jugoslovanskimi in tujimi strokovnimi kolegi. Sprejemal je strokovne dosežke starejših kolegov, na mlajše sodelavce pa je nesebično prenašal svoje izkušnje ter jih preudarno usmerjal in spodbujal k napredovanju. Bil je argumentirano odločen v strokovni debati, hudomušen v sproščenem pogovoru in šegav v prijetnem tovariškem okolju. Takšen ostaja in živi v spominu med nami, ki smo ga imeli priložnost in čast spremljati in z njim sodelovati. Sam je pozneje, ko je urejal Slovenski biografski leksikon in bil znanstveni svétnik na SAZU, o sebi ugotavljal: delo v NUK-u mu je bila najlepša, osebno najbolj zadovoljujoča zaposlitev v življenju. S srcem je ostal skromen, po njegovem maloveden bibliotekar, se pravi služabnik tiste čudežne stvaritve človeškega duha, ki ji pravimo knjiga.«

Branko Berčič, Gregor Kocjan: **Ob stoti obletnici rojstva Alfonza Gspana**

▼ Alfonz Gspan (Vir: NUK, dlib)

Alfonz Gspan se je rodil 1904. leta v Krškem in umrl v Ljubljani 1977. leta. Bil je gimnazijski profesor, bibliotekar, vodja rokopisnega oddelka v NUK-u, predaval je bibliotekarske predmete na Pedagoški akademiji v Ljubljani. Bil je član Kosovelovega kroga, v mladih letih je pisal pesmi in kritike, sourejal je Mladino. Uredil je tudi Kosovelovo zapuščino (zbirko *Pesmi* ter *Pesmi in konstrukcije*), ukvarjal se je s slovensko srednjeveško književnostjo in razsvetljenstvom, predvsem z Linhartom in Vodnikom, pa tudi s Prešernom in Cankarjem. Urejal je *Slovenski biografski leksikon*. Bil je soavtor beril za srednje šole in prevajalec. Spodbujal je nastajanje muzejskih zbirk slovenskih literarnih ustvarjalcev v njihovih rojstnih hišah, na primer Ivana Cankarja na Vrhniki, Simona Gregorčiča v Vrsnem, Antona Aškerc v Senožetih, Josipa Jurčiča na Muljavi, Otona Župančiča v Vinici, Franceta Bevka v Idriji, Franceta Prešerna v Kranju, Louisa Adamiča v Prapročah.

Sinteza in vrednotenje

- Katera pesnikova besedila so na vas napravila močan vtis? Ali so vsa zapisana slogovno enako? Vedenje o avtorju in njegovem delu ponovite ob besedilu Pesem o preobrazbi sveta v Svet.
- Kako je po vašem mnenju pokrajina vplivala na pesnika Srečka Kosovela? Navedite nekaj primerov.
- Kateri slovenski kraji še posebej ohranjajo spomin na Kosovela in kako?
- Kje poteka Kosovelova pot?

4. ura: Naloge Širimo obzorje

Dejavnosti ob istem besedilu in ob z njim povezanih besedilih

- Alfonz Gspan je za svoje delo prejel Čopovo nagrado. Za katere zasluge se podeljuje Čopova nagrada? Navedite še nekaj slovenskih nagrad, ki jih podeljujejo v kulturi.
- Katere nagrade je Alfonz Gspan še prejel?
- Katere spominske zbirke slovenskih ustvarjalcev ste do sedaj že obiskali? Je katero od njih zasnoval Alfonz Gspan?

Medpredmetno povezovanje

- MP (medpredmetna povezava) – domovinska vzgoja: Utemeljite misel Matjaža Kmecla ob izidu Velikega slovenskega biografskega leksikona Osebnosti, MK, 2008: »Ta knjiga je torej nekakšen slovenski personalni dosje, priročnik za hitrejšo in zanesljivejšo življenjepisno informacijo, toda – če kdo hoče in potrebuje – tudi za utemeljevanje slovenske kulturne in civilizacijske samozvesti.«
- MP – jezik: Sposodite si katero od zgoraj predstavljenih Kosovelovih knjig in jo predstavite v razredu. Izberite katerega od kriterijev predstavitev: vsebina, zgradba, spremno besedilo, uredniško delo, oblikovanost, ilustrativno gradivo, naslovnica.
- Pripravite se na deklamacijo ene od Kosovelovih pesmi in jo govorno interpretirajte v razredu. Utemeljite, zakaj ste se odločili ravno za to pesem. Pesmi uredite po tematiki, času nastanka, slogovni smeri. Nastal bo recital, pripravite program in glasbeno spremljavo. Povabite sosednji razred in starše.
- Raziščite Kosovelovo ustvarjanje za otroke. Pripravite poročilo o tem, kar ste našli, in ga objavite v samostojnem razrednem glasilu.
- MP – geografija, jezik: Raziščite literarne poti, ki so nastale ob življenjskih postajah slovenskih pesnikov in pisateljev. Eden od virov je lahko tudi žepnica Kulturne poti (Od Aljaža do Župančiča), MK, 2006. Prehodite Kosovelovo učno pot in poročajte o njej. Poročilo naj obsega podatke o lokaciji, čas hoje, dolžino, težavnost, kontakt za možno vodenje, začetek in konec poti, označenost, opis po točkah, posebnosti.
- Obiščite spominsko sobo Srečka Kosovela v Sežani in Kosovelovo domačijo v Tomaju. Kako ste obiska doživeli?
- Kosovelova pesniška zbirka je izšla po njegovi smrti, leta 1927, istega leta kot zbirka pesnika, dramatika, gledališčnika in glasbenika Federica Garcie Lorce. Poskusite poiskati podobnosti med njima glede življenja in dela. Primerjajte navedeni pesmi in Lorcovi dodajte primerljiv naslov.

Srečko Kosovel: **Predsmrtnica**

Vsi bodo dosegli svoj cilj,
le jaz ga ne bom dosegel ...
Ognja prepoln, poln sil,
neizrabljen k pokoju bom legel.

Federico Garcia Lorca: _____

Ogenj me v prsih bo žgal
in me ne bo mogel izžgati,
neutrujen jaz bi rad spal
takrat in ne bom mogel spati.

Kateri slovenski ustvarjalci so še neizpeti umrli?

- MP – film: RTV Slovenija je 2004/5 posnela film o Srečku Kosovelu. Oglejte si vsaj odlomke, poročilo o njem je bilo objavljeno tudi na spletu. Ob kakšni obletnici je film nastal?

Peto in šesto uro smo namenili pregledovanju nalog in poročanju.

Samostojno delo dijakov

Vsak od parov dijakov (letošnjega 3. Fa in 3. Fb oddelka) je dobil svoje gradivo in ga dopolnjeval v šoli, celoto so dobili zadnjo učno uro projekta, ko so predstavljali svoje govorne nastope. Izmed nalog, zbranih v sklopu nalog *Širimo obzorje*, so za govorne nastope izbrali naslednje: *Alfonz Gspan in Čopova nagrada*; *Bibliotekar, literarni zgodovinar, pesnik Alfonz Gspan*, (predstavljene so pesmi *Med travniki*, *Balada*, *Kavarniška elegija*); *Gspanove spominske zbirke* (*Gregorčičeva*, *Aškerčeva*, *Cankarjeva*, *Jurčičeva*, *Župančičeva*, *Prešernova*); *Gspanove znanstvene publikacije in komentirane izdaje*, *Literarno-dramatični krožek Ivan Cankar*. Govorni nastopi so potekali dve šolski uri, trajali so največ petnajst minut, spremljale so jih predstavitve z elektronskimi prosojnicami. Pari so oddali pisne izdelke svojih nastopov.

Zaključek

V obeh oddelkih smo v šestih urah dosegli zastavljene cilje: ozaveščati pomen literarnih zgodovinarjev za kulturno zgodovino, povezovati književni in jezikovni pouk, v parih pripraviti izbrani govorni nastop, posvetiti pozornost povezovanju med predmeti. Zanimive so bile tudi zamenjave nastopov med oddelkoma.

Porabljeni čas je upravičil smiselnost sklopa. Dijaki v parih raje delajo kot samostojno, pisno izražanje doživetja in razčlenjevanje besedila je bolj učinkovito od ustnega. Presenetilo me je, da so se javili tudi za govorne nastope (naloge sklopa *Širimo obzorje*), ki so zahtevale dodatno delo doma; posebej učinkoviti sta bili predstavitvi Slovenskega biografskega leksikona in literarnih poti slovenskih pesnikov in pisateljev. Zanimive so bile izmenjave boljših govornih nastopov med paralelkama. Izkazalo se je, da je bolje, da dijaki učne liste do zaključitve teme hranijo v šoli.

Védenja o posameznih slovenskih literarnih zgodovinarjih so vključena v pouk srednjih šol bolj posredno, pri obravnavi ekspresionizma in Srečka Kosovela smo jih letos v pouk skušali vključiti neposredno. Dobro bi se bilo na podoben način spomniti tudi prevajalcev.

POVZETEK

Z didaktičnim modelom povezovanja pouka književnosti in jezikovnega pouka na primeru besedila Alfonza Gspana iz monografije Ikarjev sen *Pesnik Srečko Kosovel med steklarji in rudarji v Zagorju* je nakazan primer, kako ob obravnavi književnosti in z ozaveščanjem pomena literarnih zgodovinarjev razvijati širše sporazumevalne in medkulturne zmožnosti v srednji šoli.

Viri

- Ikarjev sen (jubilejni Kosovelov album), 2005. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Katalog znanja, slovenščina, SSI, 2007
- Knjižnica, revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti. (Bibliotekarjeve reminiscence. Knjižnica 18, 1974 (3–4, 149–154.)
- Kosovel, Srečko, 1984: Integrali. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Kosovel, Srečko, 1997: Izbrane pesmi. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kosovel, Srečko, 1997: Sončnica na rami, Suncokret na ramenu. Ilirska Bistrica: Zveza kulturnih organizacij; Sežana: Kulturni center Srečka Kosovela.
- Kosovel, Srečko, 1974: Zlati čoln. Ljubljana: Državna založba Slovenije; Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Rastresen, Marjan, 2006: Kulturne poti od Aljaža do Župančiča (žepni vodnik z zemljevidom). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Slovenski biografski leksikon. Izidor Cankar, Franc Ksaver Lukman; France Kidrič,
- Alfonz Gspan, Jože Munda, Fran Petre. 1925–1991. Ljubljana: SAZU.

Matej Žist, Osnovna šola Jurija Vege Moravče

RAZVRŠČANJE BESEDIL SLOVENSKIH AVTORJEV V LITERARNA OBDOBJA

Ustvarjalni pristop pri pouku književnosti

▼ S člankom želim spodbuditi k razvijanju sposobnosti samostojnega umeščanja besedil in avtorjev (tudi nepoznanih) v literarna obdobja in k razvijanju s tem povezanih miselnih procesov pri učencih, ki tako postanejo mali literarni teoretiki. Navajam primer osnovnošolske prakse, čeprav takšno delo prav tako (še bolj) najde prostor v srednji šoli.

Uvod

Z obravnavo literarnih obdobj se učenci sistematično srečajo že v času obveznega šolanja. Za povprečnega učenca je umeščanje avtorjev in del v literarna obdobja precej abstraktno – nekaj, kar se nauči in zna za oceno, potem pa hitro pozabi. Če do snovi ne razvije odnosa in zanimanja, ostaja na najnižji taksonomski stopnji reproduciranja, ko odraste, pa to znanje in vedenje pospešeno pozabi.

Poti pridobivanja in utrjevanja književnega znanja

Šolski pristopi k obravnavi avtorjev in besedil ter usvajanju literarnih pojmov so številni, pa vendar klasični. **Vodena obravnava posameznega besedila** v smislu razkrivanja doživljanja, analize besedila in poskusov vrednotenja je del vsakdana pouka slovenščine. Takšno delo je za učence gibanje znotraj varnega območja. Navajeni so na strukturo ure z uvodno motivacijo, interpretativnim branjem, vodeno razlago, sintezo in vrednotenjem. K tej »varnosti« še dodatno prispeva **vodeno obravnavanje besedil po sklopih**, npr. literarnozvrstno vezan sklop (dramska besedila v 6. razredu); tematski sklop (ljubezenske pesmi v 7. razredu); avtorski sklop (France Prešeren v 8. razredu); sklop, vezan na literarno obdobje (sodobni avtorji v 9. razredu).

Celovitejši pogled na literarni svet se nam ponudi ob **občasnih vodenih poglavljenih obravnavah besedil**: obravnava domačih branj, priprava na šolske spise, sklopi ur utrjevanja znanja ali priprav na končna preverjanja.

Vsi pristopi so dobrodošli in pogoj za razvijanje kompetenc samostojnega bralca, skupno pa jim je, da so precej vodeni. Da se znanje »prime«, je učenec nujno ponuditi dovolj izzivalnih nalog, pri katerih morajo pridobljeno znanje tudi samostojno uporabiti.

Razvrščanje še nepoznanih besedil na časovni trak slovenske književnosti jih izzove k povezovanju cele kopice literarnoteoretičnega védenja in znanja zgodovine, umetnosti idr., ki je pri takšnem razvrščanju ključno. Samostojno delo terja priklic in presojo relevantnih literarnih dejstev. Uspešno razvrščanje nepoznanih besedil pa jih utrdi v prepričanju, da so spretnosti, znanja, védenja, tudi občutja, ki so jih postopno razvijali pri pouku slovenščine, uporabni. Dopustnost napak pri razvrščanju je znak, da delitve literature niso absolutne.

Izvedba dejavnosti

Načrtovanje

- Že učni načrt za slovenščino v osnovni šoli določa, da učenci/učenke navedejo pogloblitve značilnosti literarnih obdobj in smeri ter izbrane predstavnike in njihova dela; avtorje tudi razvrščajo v literarna obdobja. Izvedba z nepoznanimi besedili je vezana na že obravnavana literarna obdobja, torej časovno izvedljiva predvsem v devetem razredu, v drugi polovici šolskega leta.
- Časovni okvir je odvisen od širine zastavljenih nalog, za osnovno izvedbo pa zadostujeta dve šolski uri.
- Ura je lahko izvedena kot ponavljanje in utrjevanje ter sistematizacija in generalizacija snovi, ob dodatnem razmisleku lahko tudi kot preverjanje ali ocenjevanje znanja.
- Delo v skupini ali vsaj v parih bo spontano izzvalo izražanje nasprotujočih si mnenj z utemeljevanjem. Frontalno učiteljevo podajanje česar koli drugega kot uvodnih napotkov za delo bi bolj škodilo kot koristilo osnovnemu konceptu izvedbe.
- Učenci delajo z besedili, se o njih pogovarjajo in na koncu poročajo o ugotovitvah.
- Učni listi, prosojnice, učbeniki, zvezki in druga pomagala so dobrodošli, če spodbujajo samostojno delo, da le ne prikrajšajo učencev spoznanj, do katerih bi lahko prišli sami.

Navodila za delo učencev

Spoznali ste že številne slovenske literarne ustvarjalce, njihovo ustvarjanje, obdobja v slovenski zgodovini in z njimi povezana literarna obdobja. Vaša naloga je osvojeno znanje uporabiti.

- Prejeli ste osem besedil slovenskih literarnih ustvarjalcev.
- Izdelajte časovni trak, iz katerega bo razviden potek obdobij v slovenski književnosti in njihova časovna razmejitev;
- obdobjem pripišite temeljne značilnosti, vodilne ustvarjalce;
- besedila preberite, se o njih temeljito pogovorite, primerjajte njihovo zunanjo zgradbo, vsebino;
- besedila glede na ugotovitve razvrstite po obdobjih (vključite jih tudi v svoj časovni trak);
- utemeljitve zapišite.

Preglednico slovenske književnosti in preglednico o osnovnih značilnostih literarnih obdobij slovenske književnosti uporabite po potrebi.

Veselimo se vaših pogledov, razumevanj in utemeljitev.

Smernice za delo učitelja

- Vsaka skupina si sama organizira delo in si zamisli koncept časovnega traku in poročanja.
- Pomoč učitelja mora biti postopna; nudi dodatno gradivo, šele nato usmerja z vprašanji.
- Učenci poročajo, kako so se lotili dela, predstavijo časovne trakove slovenske književnosti, pojasnjujejo, na podlagi česa so razvrščali besedila (zunanja, notranja zgradba).
- Učitelj vodi končni pogovor. Razkrije pravilno razvrstitev, pri tem pa izpostavi vse smiselne utemeljitve (tudi zgrešenih) razvrstitev.

Izbor besedil

Besedila naj odražajo tudi siceršnja raznolikost literarnega sveta; naj bodo:

- zvrstno-vrstno, tematsko, motivno, avtorsko raznolika;
- tipična, ki bodo utrjevala spoznanja o značilnostih obdobij, in netipična, ki bodo relativizirala razvrščanje literature;
- lažja z dodatnimi podatki (npr. letnico izida, zgodovinskimi navezavami) in težja s skromnimi oporami za razvrščanje;
- učencem poznana in nepoznana.

Pomoč učencem

Namen je samostojno delo učencev, učitelj pa naj bi se iz njihovega miselnega procesa čim bolj umaknil. Priporočljivo je, da učitelj pomaga samo, če delo zastane.

Samostojnejši učenci potrebujejo spodbudo za delo in hkrati zagotovilo, da so napake dovoljene. Manj samostojnim smo postopno dovolili uporabo zvezka, berila, nato preglednice o slovenski književnosti, ki jo tudi sicer uporabljajo

pri pouku (obdobja, časovne razmejitve, pomembnejši avtorji in njihova dela). Za pomoč so bili učencem na voljo tudi kratki izvlečki značilnosti obdobj. Primera takšnih izvlečkov.

ROMANTIKA	REALIZEM
– dve ideji: literatura kot del verske, narodne in moralne vzgoje in literatura kot visoka umetnost	– razumskost, navadni, povprečni ljudje, bistvena sedanjost
– razvoj pesništva na Slovenskem	
– izjemni, nadpovprečni, nenavadni, skrivnostni junaki	– razvoj kratke proze, pri nas pomembni tudi poezija, malo dramatike
– čustva, umetnost, fantastika, odmik v preteklost	– objektivno, nepolepšano prikazovanje realnosti
– Kmetijske in rokodelske novice; Kranjska čbelica	– prvi slovenski roman
	– preprost slog, jezik

Možni so še dodatni namigi v obliki podčrtanih ali odebeljenih delov besedila, priloženega slovarčka neznanih besed in podobno. Nekateri učenci potrebujejo tudi neposredne klasične namige, podvprašanja in spodbude učitelja. Vse gradivo za pomoč pa brez tehtnega razmisleka učencev še vedno ne ponuja odgovorov. Tudi iskanje oz. izbor bistvenih informacij izmed množice podatkov je eden izmed pomembnih ciljev izobraževalnega procesa.

Primeri besedil in utemeljitev njihovih umestitev

Imam pravico://biti sit,/nor na pomfrit,/jesti sladoled,/ker sem sladkosned,/biti vesel,/če sem debel,/poslušati glasbo,/kakršno hočem/(sicer se zjočem!) ...//In imam še eno pravico,/ki mi ni preveč všeč,/ker je bolj dolžnost,/ki tišči mladost,/taka je ta reč://pravico na izobrazbo,/kar se rima na glasbo/in pomeni,/da moram v šolo,/pa čeprav bi rajši pil coca-colo!//Muči me vprašanje,/kako uskladiti/dve temeljni otroški pravici:/po eni strani/pravico do šolanja,/po drugi strani/pa pravico do igranja/in do jutranjega spanja.

Besedilo učenci praviloma ustrezno umestijo v **sodobno književnost**. Ker je pesem v berilu za osnovne šole in ker Borisa A. Novaka radi prebirajo tudi za bralno značko, so nekatere skupine besedilu pripisale celo avtorja ali/ in naslov pesmi (**Boris A. Novak: Pravice otrok**). Utemeljitve učencev ob umestitvi besedila:

- Jezik je razumljiv, ni starinskih besed, zapletenih in nenavadnih, težje razumljivih povedi.
- Besedišče je sodobno (pomfrit, kokakola); določenih stvari v preteklosti še niso poznali.
- Tema je sodobna, saj se danes veliko govori o pravicah in dolžnostih, v preteklosti je bilo tega veliko manj oziroma so bile pravice drugačne.
- Zunanja zgradba ni popolnoma urejena: daljše in krajše kitice, verzi, več oblikovne svobode, ki za nekatera obdobja ni tako značilna (npr. za romantiko).

Ane Buquice / is tih fe ty Mladi inu preprofti Slouenci mogo lahu vkratkim zhafu brati nauuzhiti Vtih fo tudi ty vegfhy ftuki te kerfzhanfke Vere inu ane Molytue / te fo prepifane od aniga Peryatila Vfeh Slouenzou.

Rom. xiiii. Et o[mn]is lingua confitebitur Deo.

Knjižica, iz katere se/lahko mladi in preprosti Slovenci/zlahka in v kratkem času/naučijo brati. V njej so tudi/poglavitni nauki krščanske/vere in molitve –/te je prepisal neki/prijatelj vseh/Slovencev.//*In vsak jezik bo slavil Boga.*/(Rim 14,II)

Besedilo brez težav vsi uvrstijo v enega izmed starejših obdobij, mnogi pa ga tudi pravilno pripišejo **reformatorju/protestantu Primožu Trubarju (Abecednik)**, o katerem veliko slišijo pri pouku. Poudarjeno vlogo maternega jezika ali končno, v latinščini zapisano misel v utemeljitve vključijo le redki.

- Pisava je drugačna kot danes, potrebno je prečrkovanje, da se razume, torej je besedilo zelo staro.
- Pojavijo se latinski izrazi – latinščina danes ni več tako moderna kot včasih.
- Besedišče je podobno Trubarjevemu.
- Omenjeni so krščanski nauki, vera, molitve, kar verjetno kaže na starejša obdobja, ko je imela literatura predvsem versko-vzgojno vlogo ... književnost je uporabna za namene cerkve, se uporablja v cerkvenih obredih.
- Zaključek *In vsak jezik bo slavil Boga* kaže na željo sprejemati vero prek razumljivega maternega jezika in na prizadevanje za uveljavljanje nacionalnih jezikov.

2. 5. 1798

Lublana. Nedelo popoldne ob treh, kader so ljudje v cerkvah al na postapanji bili, vstane na naglim ogin v Krakovim, ribiškimi predmestji naše Lublane. Pomoč ni mogla zadosti hitro perteči, suhe lesene strehe inu slama so se naprej vnemale, veter vlekel, dvanajst hiš je skoro naenkrat v svitlim plameni. Mestni, domači inu soldatje so komaj polovico Krakoviga odteli inu mesto obvarvali, kamer je vihar goreče daske nosil. Trideset hiš je zgorelo, devet jih je odkriteh, da ni ogin dalaj mogel. Zdaj vošim, de bi za naprej strehe s ceglam pokrili inu hiše pred ognam varne zidali; če ne, bo cela Lublana v vedni nevarnosti zavolo nekatereh nevarnih koč.

Učenci hitro ugotovijo, da gre za starejše besedilo. Manj uspešnim pri umeščanju pomaga zapis letnice, celovitejša utemeljitev umestitve v **razsvetljenstvo (Valentin Vodnik: Požar)** uspe le boljšim, ki pomislijo na začetke časnikarstva in na okoren časnikarski slog pisanja.

- Napisana je letnica zapisa.
- Zapis je še kar razumljiv, kar kaže na to, da je star, a ne tako zelo.
- Namen je povsem praktičen. Besedilo je neumetnostno.
- V središču ni verska vsebina, pač pa posvetna.
- Spominja na novico; ker je pisanje še bolj po domače, gre mogoče za prvi slovenski časopis.

- Slog pisanja novice je nenavaden – na koncu novice je celo avtorjeva želja.
- Literatura želi biti poučna.
- Novica je ravno iz Ljubljane.

Učenci so sklepali na podlagi uporabljenega besedišča in strukture povedi (slednje bolj intuitivno kot teoretsko), izbrane teme in motivov (A), opazili so tujejezične prvine (B), bili pozorni na namen besedila (B, C), povezovali vsebino z zgodovinskimi dejstvi (B), celo presojali ustreznost besedila glede na besedilno vrsto (C), opazili nepričakovan slog pisanja (C) ...

Zgrešene umestitve

Določene značilnosti besedil lahko pripišemo več obdobjem, argumenti za določeno umestitev so si lahko nasprotujoči in nasploh je umeščanje literature v obdobja in smeri včasih nevhvaležno in nekoliko izumetničeno.

Pomembnejša kot umestitev je utemeljitev! Pri umestitvah in utemeljitvah učencev je prav vse, kar ni mogoče označiti za narobe. Učence naj bi naloga spodbudila k razmišljanju in pogumnemu pristopu k samostojnemu raziskovanju književnosti. Na tej stopnji (in praktično na vseh) in za splošnega »uporabnika« literature je bistveno razvijanje veselja pri samostojnem raziskovanju, primerjanju pogledov, raziskovanju občutij ob branju. Pravilna ali napačna umestitev besedila v določeno obdobje ob (vsaj delno) smiselnem utemeljevanju je ob tem postranskega pomena.

Literatura niso samo informacije o avtorjih, letnicah, obdobjih. Umetnostna besedila tudi doživimo, občutimo vsak po svoje, zato so utemeljitve, ki bi vključevale takšne poglede, še posebej dragocene. Smiselne utemeljitve včasih tudi ne vodijo do ustreznih umestitev. Učenci morajo spoznati, da npr. vsako izražanje čustev ali vsak zapis v verzih še ne nakazujeta na romantiko in da vsak zapis v latinščini ali nemščini še ne pomeni, da je avtor tujec ali da je delo staro. Praktično nobena definicija obdobja ali merilo razvrščanja nista absolutna.

Prednosti pristopa in sprejem takšnega dela

Prednosti pristopa:

- samostojno delo, sklepanje, primerjanje, razvijanje zanimanja za literaturo in prepričevalnih pogovorov, kar vse vodi k višjim taksonomskim stopnjam znanja;
- učenci spoznajo praktično vrednost poznavanja literarne teorije pri razvrščanju;
- pouk je s pomagali ustrezno diferenciran;
- ponujajo se možnosti medpredmetnih povezav z zgodovino, glasbo, drugimi umetnostmi (umeščajo lahko tudi politerarne in neliterarne vrste);
- utrjuje se spoznanje, da »šolski« avtorji niso zaključena množica umetnostnega literarnega nabora;

- besedila za razvrščanje so lahko pristna ali pristnost posnemajo (faksimile ipd.), da nudijo celovitejšo zaznavo (z izgledom, tiskom ...) in dodatno oporno točko pri razvrščanju;
- možne so izvirne predstavitve ugotovitev, npr. v obliki razstave, odigranih pogovorov, okrogle mize.

Delo v parih ali skupinah imajo učenci praviloma radi, prav tako imajo radi občutek, da nadzirajo potek dela. Zmede jih odsotnost vodenja po korakih in sprotnih potrjevanj in pestrost možnih poti do podobnih rešitev. Navdušeni so nad lastno uspešnostjo pri umeščanju in nad tem, da so napačne, a smiselno argumentirane umestitve obravnavane kot zanimiv doprinos k pogledom.

Sklep

Vsako novo besedilo v šoli že uvodoma opremimo s podatki za lažje razumevanje, potem zamejujemo poglede, vodimo pogovor ... Besedila učenci redkeje samostojno odkrivajo in primerjajo oz. jih lahko primerjajo le znotraj določenih sklopov (npr. tematskega), torej spet zelo usmerjeno.

Prepoznavanje tipičnih značilnosti literarnih obdobj v literarnih besedilih je ena izmed kompetenc razgledanega bralca. Ponudimo učencem večkrat priložnost, da bodo nepoznana besedila, osvobojena vsakršne predhodne teoretične obravnave, samostojno in primerjalno razvrščali (v obdobja, k avtorjem, temam ipd.) in se do njih opredeljevali. Tovrstni ustvarjalni pristop pri pouku književnosti mnogi že poznajo, učitelji slovenščine pa nanj v želji posredovati dovolj faktografskega znanja tudi radi pozabijo.

POVZETEK

Umeščanje nepoznanih besedil slovenskih avtorjev k literarnim obdobjem je priložnost za nevoden ustvarjalni pristop pri pouku književnosti. Ponudimo učencem priložnost za samostojno delo s sistemom pomoči. Besedila naj sami odkrivajo in primerjajo ter se do njih opredeljujejo; dopustimo jim napake, saj tudi prave literarnoteoretične delitve niso absolutne. Tako bodo utrdili poznavanje literarnih pojmov in zaveš, da v šolskem procesu niso pridobili zgolj znanja, temveč kompetence, ki človeku trajno ostanejo.

↘ Viri in literatura

- Ambrož, Darinka in drugi, 2003: Branja, berilo in učbenik za 1. letnik gimnazij ter štiriletnih strokovnih šol. Ljubljana: DZS.
- Blažič, Milena in drugi, 2007: SVET iz besed 8. Berilo za 8. razred osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett.
- Cuderman, Vinko in drugi, 2003: Branja, berilo in učbenik za 2. letnik gimnazij ter štiriletnih strokovnih šol. Ljubljana: DZS.
- Honzak, Mojca, 2001: Dober dan, književnost. Zbirka nalog za učence od šestega do devetega razreda osnovne šole. Ljubljana: MKZ
- Kmecl, Matjaž, 1983: Mala literarna teorija. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Kos, Janko, 1992: Pregled slovenskega slovstva. Ljubljana: DZS.
- Novak, Boris A., 1999: Čarovnije sveta. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba d.d.
- Trubar, Primož, 1550: Abecednik. Slovenj Gradec: Združenje Trubarjev forum, 2008 – Zbirka Trubar v sodobnem jeziku; zv. 1 (kritični prevod, opombe in spremna študija Kozma Ahačič).
- Predmetna kurikularna komisija posodobljenega učnega načrta za osnovno šolo, 2011: Učni načrt Slovenščina (delovna verzija). Ljubljana: ZRSS. [uporabljeno 2011-05-02]. Dostopno na URL: http://www.zrss.si/pdf/_UN_slovenscina_OS_9mar11.pdf

Mateja Hočevar Gregorič, Osnovna šola Šempas

E-DOMAČE BRANJE ALI KAKO (ŠE) PRITEGNITI K BRANJU

☞ Za spodbujanje branja pri devetošolcih si lahko pomagamo tudi z računalnikom. Spletna učilnica nudi veliko možnosti; dve sta prikazani v prispevku.

0 V zadnjem času se veliko in skoraj povsod govori o bralni pismenosti. Zelo pogosto slišimo, kako zelo na tem področju zaostajamo za Evropo. Po jesenskem sestanku na to temo na Brdu so nas pričakali alarmantni podatki o tem, da »se slovenski učenci /.../ po bralni pismenosti uvrščajo pod povprečje Evropske unije« in da je ključno /.../ spodbuditi dijake in osnovnošolce, da berejo več« (MMC, 25. 10. 2011). Ker gre očitno za zelo kompleksen problem, se ga vsak slovenist loteva malo drugače. Prepričana pa sem, da vsak po svoje uspešno. Včasih idej za vabilo h knjigi vendarle zmanjka. Kaj pa, če tudi tu posežemo po računalniku? Zdi se, da je računalnik tisti, ki pogosto reši mladostniške zadrege – in če bi pritegnil tudi k branju?

1 Ker sodim v srednjo generacijo slovenistov, sem se uporabe računalnika in ostalih e-pripomočkov lotila počasi. Motilo me je dejstvo, da se od učiteljev pričakuje tako rekoč takojšnje in vsesplošno prilagajanje novi generaciji učencev, ki so rojeni v dobi računalništva in zato brez njih ne morejo. Vznemirjala me je tudi misel, ki sem jo neke ujeta in se me je močno dotaknila, namreč – ali ni uporaba e-tehnologije v bistvu tudi kupovanje pridnosti in zbranosti učencev? Če jim ponudim računalnik, pritegnem njihovo pozornost, manj klepetajo, manj jih vznemirjajo druge reči, torej več naredim. Potem pa sem vendarle zaorala ledino. Pravzaprav moram reči, da me je delo z e-učilnico kar pritegnilo. Ko sem usvojila večino njenih možnosti, sem sama pri sebi naredila črto: ne bom se ji upirala, uporabljala pa jo bom po zdravi pameti in ne povsod. Prvo leto sem jo ponudila le devetošolcem, in sicer 3. nivoju, in čeprav sem bila v začetku prepričana, da je pri slovenščini primernejša za jezik kot za književnost, sem v praksi krenila prav v slednjo. Uporabila sem jo za domače branje, in ker se mi je poskus zelo posrečil, želim svojo izkušnjo predstaviti. Morda pride komu prav.

Dodatno domače branje

V šolskem letu 2010/11, v katerega sega v nadaljevanju predstavljeni poskus, je veljavni učni načrt za slovenščino v 3. triletju predpisoval t. i. dodatna domača branja (2002: 110). Učenci naj bi glede na nivo brali različno število knjig za domače branje (tri, pet ali sedem, v 8. razredu pa dve, štiri oz. šest). Med pogovori s kolegi z različnih slovenskih šol sem sicer ugotavljala, da je malo takih, ki so se tega držali in od učencev 2. in 3. nivoja zahtevali še dodatne prebrane knjige. Kakor koli že – na naši šoli sva s kolegico to počeli vsa leta, enkrat bolj, drugič manj uspešno. Izmišljali sva si različne načine: od oddaje vsebin in mnenja na listih, pogovorov o prebranem, okroglih miz do govornih nastopov in pisnega preverjanja. Pogosto sva dobili »sposojene« vsebine s spleta, seveda z mnogimi pravopisnimi in tudi vsebinskimi napakami.

Ker so učenci vajeni sporazumevanja po različnih socialnih omrežjih, sem se odločila, da jim preko e-učilnice ponudim t. i. forum, kjer bodo med sabo izmenjevali mnenja o prebranih knjigah. Spisek knjig sem določila bolj ali manj naključno. Poiskala sem novejšje knjige, na oko všečne, obvezno slovenskih avtorjev, nisem pa se ozirala na morebitne nagrade in nominacije, niti ne na pomisleke, da morda trivialna literatura ni najboljše branje. Osnovni (in edini) cilj je bil: branje. Med nabranimi s polic sem tako po (svojem) branju izbrala štiri dela, in sicer 1. Vrtnar na jezeru Matjaža Pikala, 2. Car brez zaklada Slavka Pregla, 3. 49:03:39 Neli Kodrič Filipič in 4. Julija je zaljubljena LOL Majde Koren. Pri izboru sem želela, da bi bili dve knjigi bolj deklško, dve pa bolj fantovsko branje.

V spletno učilnico sem najprej napisala navodilo za delo. V malo daljšem uvodu sem pojasnila, da od učencev pričakujem natančno branje dela, oglašanje v forumu, komentiranje izjav sošolcev, ker pa sem jim podala tudi svoje mnenje o posamezni knjigi, so bili povabljeni tudi h komentiranju mojega mnenja.

Dodatna domača branja

Preberi in povej naprej!

Navodilo

Dragi moji devetošolci, torej, kot smo se dogovorili! Knjige, ki jih boste letos prebrali za dodatno domače branje, boste pokomentirali kar preko naše klepetalnice. Poimenovala sem jo Preberi in povej naprej! Knjigo torej preberete, preletite lahko moj komentar, nato pa sami napišete, kar se vam zdi. Lahko napišete mnenje o celotnem delu, lahko o dogodkih, lahko pokomentirate ravnanje ali predstavitev oseb, skratka, kar vam ob branju pade na misel. Seveda so dobrodošle pozitivne in negativne kritike – če boste pozorno prebrali moja mnenja, boste videli, da tudi jaz nisem vedno zadovoljna z vsem, kar preberem. Vendar pozor: prepovedano je ŽALJENJE AVTORJEV in VULGARNE IZJAVE. Če je po vaše delo slabo, še ni nujno, da pljuvate vse povprek po piscu! Negativno kritiko pa se da napisati tudi brez besed iz balkanskega in anglosaškega sveta.

Če boste med brskanjem po knjižnici odkrili kakšno dobro knjigo, pa jo predlagajte za branje. Pogoji so le, da sodi v slovensko književnost zadnjih let.

Veselim se vaših prispevkov!

Učiteljica Mateja

Prvotno sem nameravala odpreti klepetalnico, potem pa se je izkazalo, da bo mnogo ugodnejši forum. Razlika je namreč v tem, da je klepetalnica vezana na skupen čas, kar je sicer zanimivejše za učence, pri nas pa je bilo neizvedljivo. Vsi učenci v našem šolskem okolišu namreč nimajo dostopa do interneta, zato so se lažje oglašali na forum, in sicer takrat, ko so uspeli dobiti računalnik z internetnim dostopom.

Vsaki knjigi sem v e-učilnici namenila svoje poglavje, kamor sem napisala svoje mnenje o prebranem delu, zraven pa dodala povezavo na forum o tej knjigi. Forum je bil vedno viden in na razpolago vsem, ki so vstopali v učilnico, torej se komentarji niso brisali. Poskrbela sem le, da sem v primeru, če je kdo od učencev vpisal komentar na napačno mesto, pod napačno knjigo, le-tega prestavila (to se je dogajalo le v začetku). V zadnjem poglavju sem želela izvedeti še njihovo mnenje o našem početju.

To je izgledalo takole:

Car brez zaklada

- Mnenje učiteljice: Car brez zaklada je knjiga za lahkotno popoldansko branje. Ima izrazito fabulo, ki je ni težko izluščiti, saj je zelo preprosta. V bistvu deluje didaktično: če se pravi čas zaveš nevarnosti, ki ti grozi, in ti delujejo »notranji senzorji«, ni nič narobe, če stopiš korak čez: še vedno je nekdo/nekaj, ki te obvaruje najhujšega. Pravzaprav je morda celo dobro, če v živo vidiš, kaj se zgodi, če ne verjameš v nevarnost drog, ker se po slabi izkušnji lažje vrneš na pravo pot. Pri tem pa ne gre pozabiti, da je osrednji junak zgodbe, Lenart (car brez zaklada), vzgojen v duhu, da zelo jasno loči, kaj je v življenju prav in kaj ne, in da je skoraj nemogoče, da bi končal tragično. Mora pa za svojo rešitev žrtvovati ljubezen, za katero pa nismo niti prepričani, če je res ljubezen in ne morda le poletni flirt.

Tvoj komentar?

- O carju Lenartu

49:03:39

- Mnenje učiteljice: Nenavaden naslov pritegne k branju, a ne? Tudi spodbuda na platnici je dobra – devetošolka, ki želi v redovalnici popraviti svoje slabe ocene in si s tem odpreti pot v gimnazijo, pa jo po spletu naključij zaklenejo v šolo ... Vendar gre knjiga dalje povsem drugače. Kar nepričakovano pademo v fantazijski svet: pred nami oživijo literarni junaki in realistični Peter, ki jih skuša spraviti nazaj v knjige. Za nekatere bralce pomeni ta preskok še večje veselje na poti proti koncu knjige, za druge morda razočaranje, ker so si želeli čisto klasično kriminalko, dobili pa kup domišljije, ki se mestoma kar preveč vleče. Pa vseeno nas avtorica več ali manj drži v napetosti do konca, posebej tedaj, ko nekaj junakov pobegne v študentsko naselje na ples. Sicer pa: kaj pa če literarni junaki sobivajo z nami, pa jih mi niti ne opazimo? »Ljudje smo vzgojeni tako, da opažamo svet skozi dioptrijo svojih navad in predsodkov,« pravi Peter. Ko bi knjigo pred izdajo kdo še malo zlektoriral (manjkajo črke, pa tudi vejice in dež se vliva ...), bi bila devetošolcem morda kar všeč.

Tvoj komentar?

- Je tudi Maša car?

Vrtnar na jezeru

- Mnenje učiteljice: Svojevrstnost pripovedi je v njenem jeziku in zgradbi. Rahlo neprilagojeni Adam, imenovan Car, opravlja počitniško prakso kar v vrtnariji svojih staršev. Očitno mu ob delu ostaja veliko prostega časa za neumnosti, ki jih ne le počne, ampak preko facebooka tudi pošilja v svet. Neumne stvari so seveda deležne neumnih komentarjev. Stvari, ki jih s sošolci in dvema sošolkama počne, včasih presegajo meje dobrega okusa in knjigo postavljajo na raven trivialne literature. Tak je tudi jezik, ki je poln vulgarizmov in slenga, ki pelje tako daleč, da je knjigo mestoma že težko brati. Pa vseeno – nekomu jo je pisatelj vendarle namenil, a ne? Med dogodivščine otrok se ves čas meša še spor med Dušo in Sušo, ki je v bistvu ideološki: gre za prastari spor med Cerkvijo in državo, ki je v tej knjigi še morda najboljši del in ki nas vsaj vsake toliko pripelje do nasmeha na ustnicah. Ko Adam zaključi z enomesečno prakso, se konča tudi pisateljeva pripoved. Za Adama celo precej srečno in perspektivno. Sporočilo? Upanje, da mladi danes vendarle živijo kaj polnejše življenje od opisanega v knjigi ...

Tvoj komentar?

- Kateri car!

Julija je zaljubljena lol

- Mnenje učiteljice: Dobrih 100 strani nenapornega branja. Tjaša in Julija, junakinji, ki ju ne moremo imeti radi niti neradi, ker z nobenim svojim dejanjem ne vplivata na naša čustva. Končujeta devetletko in njuna preokupacija je valeta, pa tudi računalnik. Preko njega si pošiljata – čeprav sta z iste šole – dolga sporočila do pozne noči. Seveda komunicirata tudi s tujci. Ta Tjaši pripelje na obisk lepega Koprčana, kar ji Julija zavida. Hrepeni po ljubezni in fantu, ki ga ni. Potem se ji na facebooku »obesi« Poldi, v katerega se Julija virtualno zaljubi. Načrtujeta ljubezenske zmenke, v bistvu jih preko računalnika celo doživljata, do te meje, da Julija ugotovi, da je noro zaljubljena, seveda v osebo, ki je nikoli ni videla in nikoli slišala. Logično je, da je razplet hiter in neugoden, pa vendar znosen. Prijazna junakinja res ne more biti preveč kaznovana. Poučna zgodbica, ob kateri se za hip ustavimo, rečemo »no, ja, še kar«, in gremo naprej. V resnično in ne virtualno življenje.

Tvoj komentar?

- O Poldijih, ki jih je veliko.

Mnenje o spletnem forumu

- Zdaj potrebujem še tvoje mnenje o tem, ali se tovrstno izmenjevanje mnenj ob branju obnese ali ne. Je pisanje na računalnik prijetnejše od pisanja na papir – kot si to počel do zdaj? Ti je všeč, da vidiš, kaj mislijo drugi? ... Vsako mnenje bo dobrodošlo.
- Še zadnje mnenje ...

Učencev časovno nisem omejila, kar pomeni, da so lahko svoja mnenja oddajali kadarkoli. Ko se je šolsko leto prevesilo v drugo polovico, sem s pomočjo ukaza v spletni učilnici postavila zadnji rok za oddajo prispevka. Že prvi odzivi na način dela so bili zame ohrabrujoči. Učenci so bili veseli, da so vmes, ko so klepetali po socialnih omrežjih, pogledali še na naš forum. Nekaterim je to postala vsakodnevna praksa. Hkrati so jih mnenja, ki so bila napisana na novo, nezavedno silila v branje. Sama sem med njimi koordinirala le toliko, da sem mnenja prebrala in potrdila, da so nalogo opravili, enkrat samkrat sem zaradi preveč žaljivega tona prekinila eno izmed debat. O dogajanju v spletni učilnici smo pogosto poklepetali tudi pri uri.

Moje ugotovitve in sklep. Prav vsi učenci so v roku prebrali vsa štiri dela. Naša mnenja o delih so se zelo razlikovala: sama sem bila prepričana, da je zanje najmanj primerno delo M. Pikala, učenci pa so ob njegovi knjigi najbolj uživali. Nihče od učencev ni tarnal nad branjem, celo tisti ne, ki tega početja sicer ne ljubijo. V sklepnem mnenju je večina napisala, da si takšnega dela še želi in da bi se dalo tako preverjati tudi kaj drugega ali pri drugih predmetih. Seveda ima vsaka stvar svoje pomanjkljivosti. Tudi delo v e-učilnici. Če odštejem to, da ne gre za živi stik med bralci oz. komentatorji del, moram napisati, da me je negativno presenetil jezik učencev. O tem prej sploh nisem razmišljala oz. česa takega sploh nisem predvidela. Namreč, učenci so se na forum oglašali v pogovornem jeziku, včasih v slengu ali celo v narečju. Ko sem jih na to opozorila, so dejali, da je to vendar forum in da so navajeni takega pisanja – kdo pa danes po računalniških forumih, e-pošti, sms-jih še piše v knjižnem jeziku! Kar težko so se sprijaznili z dejstvom, da je ob oglašanju v forumu treba upoštevati slovnične in pravopisne zakonitosti.

Redno domače branje

Ker sem se hitro prepričala, da je e-domače branje pri devetošolcih dobro sprejeto, sem se odločila, da tako izvedem še zadnje redno domače branje. Učenci so brali Kosmačevega Tantadruja. V tem primeru sem si delo zastavila

nekoliko drugače. Ker Tantadruj sodi med klasiko slovenske književnosti, sem želela, da ga učenci preberejo zbrano in ga samostojno razčlenijo. Zato sem jim v učilnico obesila dve nalogi, ki so ju morali narediti samostojno ter ju oddati v učilnico. Da ne bi dobila preveč enakih nalog, sem jim onemogočila vpogled v pisanje drugega. Kot zadnji del njihove obveznosti sem vendarle dodala forum, ker me je zanimalo njihovo mnenje o prebranem delu. Sestavni del poglavja je bilo tudi besedilo – v šolski knjižnici je malo izvodov te knjige, zato sem jim v prilogi dodala skoraj celotno besedilo te Kosmačeve novele.

Tantadruja sem prostorsko uvrstila kar v isto e-učilnico, dodelila sem mu le novo poglavje.

DOMAČE BRANJE: Tantadruj

- Splošna navodila
- Kosmač, Tantadruj (besedilo)
- Razčlemba besedila
- Razmišljanja ob besedilu
- Mnenje o knjigi

V splošnih navodilih sem učencem predstavila svoja pričakovanja.

V prilogi imate nekoliko skrajšano Kosmačevo novelo Tantadruj. Besedilo je dodano zato, da ne boste izgubljali časa z iskanjem knjige po knjižnicah – v šolski jih je namreč premalo za vse.

Po branju vas čaka nekaj nalog. Ravnajte se po navodilih, ki so dodana.

Veliko užitkov ob branju grenkosladkega Tantadruja.

Pod razčlemba besedila in razmišljanja ob besedilu sta se skrivali dve nalogi, ki ju je bilo treba oddati v e-učilnico.

Napišite nalogo, ki bo sestavljena iz naslednjih sklopov:

a) Občutki in mnenja ob in po branju.

b) Zgradba besedila.

c) Kosmačev jezik (pozorni bodite na slog pisanja in slogovna sredstva nasploh). Dodajte vsaj 5 primerov za poljubno izbrano slogovno sredstvo (primera, poosebitev, stopnjevanje, ponavljanje ...).

č) Sporočilo novele.

Naloga naj zajema do 4000 znakov oz. do 2 tipkani strani.

Pazite: rok za oddajo je 31. maj!

Razmisli.

1. V čem se kaže v Kosmačevi pripovedi realizem?
2. V pripovedi so nanizane prvine absurda. Absurdno je pojavljanje štirih norčkov in njihovo dojetanje sveta. Na bralca deluje tragikomično, hkrati pa nas opozarja na dejstvo, da so ti ljudje med nami in del nas. Izberi si enega od norčkov in ga predstavi.
3. Tantadruj po tem, ko od matere izve, da bo zares srečen šele, ko bo umrl, neprestano išče možnost za smrt. Vendar mora biti ta »prava«, kar pomeni, da se mora z njo strinjati vaški župnik. Kako župnik Tantadruja vedno znova postavlja v realni svet in mu »ne dovoli« umreti? Nanizaj nekaj primerov Tantadrujevih poskusov, da bi umrl.
4. Kosmač nas nehote navede na misel, da bomo srečni šele, ko umremo. Kdo pa za norčke skrbi na tem svetu oz. jim nudi zaščitniško vlogo?
5. Kosmač se poigrava z zvočnimi učinki. Katere zvoke najdeš v besedilu? Tudi barve imajo pri Kosmaču poseben pomen. Katera je najbolj izrazita in kje se pojavlja?
6. V čem se kaže tragikomičnost besedila ali grenkosladki/grenkoveseli občutek, o katerem pišejo literarni zgodovinarji?

Forum je bil namenjen končnim sklepom in mnenjem, npr.

V knjigi so mi bili všeč vsi štirje norčki, ki so me zelo zabavali ob branju, kar je tudi mene še bolj pritegnilo k branju.

Knjiga mi je bila še kar všeč. Zanimivo mi je bilo to, da je vsak norček imel svojo posebnost.

Meni je bila knjiga zelo všeč, saj govori o norcih in njihovem razmišljanju in pogledih na svet. Prikazana je na humoren način tako, da se bralec ob branju veliko nasmeje. Ni mi pa bilo všeč na koncu zgodbe, ko so vaške norčke za 'kazen' poslali vsakega v svojo dolino in smer, saj oni niso nič krivi, da so takšni, kot so. =)

Vmes so se seveda pojavljali tudi odgovori in komentarji, npr.

No, ta kazen tudi meni ni bila preveč všeč, ker se strinjam s tem, da niso sami krivi, da so taki.

Seveda ne smem napisati, da sem dobila same vrhunske naloge. Treba jih je bilo pravopisno urediti, pa tudi razmišljanja ob besedilu so šla pogosto v drugo smer, kot jih je načrtala literarna zgodovina. Slednje se mi sploh ni zdelo slabo, saj sem tako dobila zelo edinstvena razmišljanja, česar pri pogovoru v razredu zagotovo ne bi prišlo do izraza. Domačih branj nisem ocenjevala, kar bi mi e-učilnica sicer omogočala, sem pa komentirala (po-hvalila, pograjala, kaj pojasnila, kaj dodala) naloge učencev.

Če bi si za konec postavila vprašanje *E-domače branje ali ne?*, bi dejala takole: Za popestritev je to vsekakor zelo simpatična izbira, ki jo vsem toplo priporočam, nikakor pa ne more biti edina mogoča. Tehnologija nam stopa naproti na vsakem koraku in prav je, da ji podamo roko, ne smemo pa dopustiti, da nam pohodi papirnate knjige in živa kramljanja o njih.

POVZETEK

Domače branje lahko preverjamo in se o njem pogovarjamo tudi preko e-učilnice. Poskus med devetošolci je pokazal, da v forumih radi sodelujejo in da se preko računalnika morda razpišejo bolj, kot bi se razgovorili v živo. Vendar tudi tu velja pravilo, da mora biti uporaba računalnika omejena in natančno določena.

Viri

Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Slovenščina, 2002, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.

- MMC – Pri bralni pismenosti zaostajamo za večino držav EU-ja. [online]. [uporabljeno 2011-11-09]. Dostopno na URL: <http://www.rtv slo.si/slovenija/pri-bralni-pismenosti-zaostajamo-za-vecino-drzav-eu-ja/269219>.

Jurij Selan, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani

LIKOVNA UMETNOST IN SLOVENŠČINA

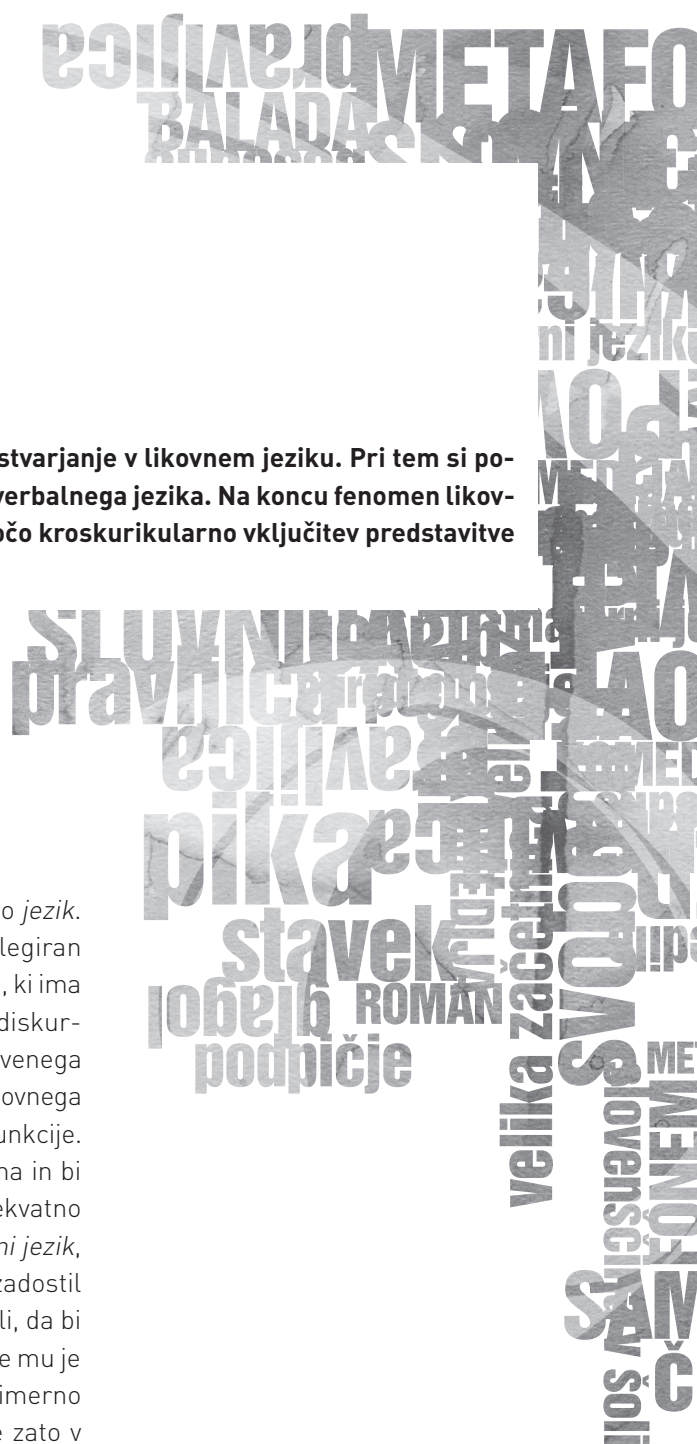
✎ V prispevku predstavljam likovno umetniško ustvarjanje kot ustvarjanje v likovnem jeziku. Pri tem si pomagam s primerjavo jezikovnih značilnosti likovnega jezika in verbalnega jezika. Na koncu fenomen likovnega jezika ponazorim s primeri in nakažem smernice za mogočo kroskurikularno vključitev predstavitve likovnega jezika pri predmetu slovenščina v srednji šoli.

1 Uvod

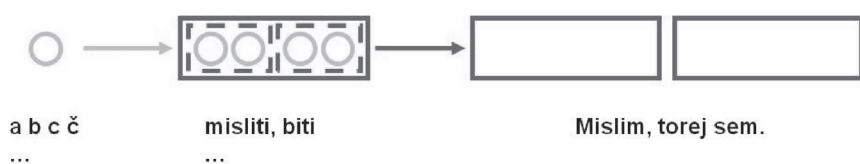
Med različnimi načini človekovega izražanja zavzema posebno mesto *jezik*. V zahodnem kulturnem okolju in izobraževanju je še posebej privilegiran *besedni jezik* – v Sloveniji seveda materni besedni jezik *slovenščina* –, ki ima izjemno pomembno funkcijo pri razvoju abstraktnega, logičnega in diskurzivnega mišljenja. Vendar pa besedni jezik – čeprav je za človeka bistvenega pomena – ni edina oblika jezikovnosti. Obstojijo tudi druge oblike jezikovnega izražanja, ki imajo drugačne značilnosti in razvijajo druge kognitivne funkcije. Prav zato pa so tudi te za človekov celovit razvoj odločilnega pomena in bi posledično morale biti v kulturno okolje in izobraževalni sistem adekvatno vključene. Izmed teh jezikovnosti ima prav posebno mesto t. i. *likovni jezik*, ki so mu lingvisti dolgo časa odrekali jezikovni status, saj naj ne bi zadostil nekaterim temeljnim kriterijem jezikovnosti. S tem pa so tudi zanikali, da bi bilo likovno izražanje po pomembnosti primerljivo z besednim, zato se mu je tudi v osnovno in srednješolskem izobraževanju namenjalo temu primerno manjšo vlogo kot besednemu jeziku. Namen pričujočega članka je zato v tem, da predstavi, da je mogoče tako kot besedni jezik tudi likovno izražanje razumeti kot obliko jezikovnega izražanja, ki razvija tiste človekove sposobnosti, ki jih besedni materni jezik ne more in bi zato morale biti kot tako tudi ustrezno predstavljeno in reflektirano v izobraževanju. Ker se učenci v šoli o jeziku in jezikovnosti učijo predvsem pri slovenščini na primeru slovenskega maternega jezika, skušam v zaključku članka nakazati tudi možnost kroskurikularne povezave likovne vzgoje s slovenščino in sodelovanja med likovnim pedagogom in slavistom pri oblikovanju ure slovenščine.

2 Likovnost in jezikovnost. Predstavitev likovnoteoretskih okvirov likovnega jezika.

Likovni umetniki so svoje likovno delovanje vselej razumeli kot *jezikovno delovanje* s sebi lastnimi izraznimi sredstvi (Kandinsky 1985: 303), vendar pa

so lingvisti na njihovo uporabo termina »jezik« vselej gledali z nezaupanjem. V njej so videli zgolj metaforo, ki jo lahko tolerira le najsplošnejša socialno-filozofska definicija jezika, ki pravi, da je jezik vsak pojav, ki opravlja funkcijo komunikacije med živimi bitji, medtem ko so bili prepričani, da stroгим lingvističnim kriterijem »pravega jezika« tako razumevanje ne zadosti (Muhovič 2000). Kriterij lingvistov namreč zahteva, da je v nekem komunikacijskem pojavu kot potencialnem jezikovnem pojavu mogoče prepoznati *jezikovne nivoje*, pri čemer je še posebej pomembna dvojna členitev v sintaktično in fonološko jezikovno ravnino. V besednem jeziku prva določa, kako se enote s pomenom (besede) kombinirajo v kompleksnejše pomenske celote (stavke), fonološka pa, kako se enote s pomenom (besede) dešifrirajo v enote brez pomena (foneme). Ker je sintaktična ravnina edina zares generativna, fonološka pa je predvsem interpretativna, lingvisti prvo postavljajo kot *primarno*, drugo pa kot *sekundarno* (Slika 1).

✓ Slika 1: Členitev na dve jezikovni ravni: sekundarna in primarna.

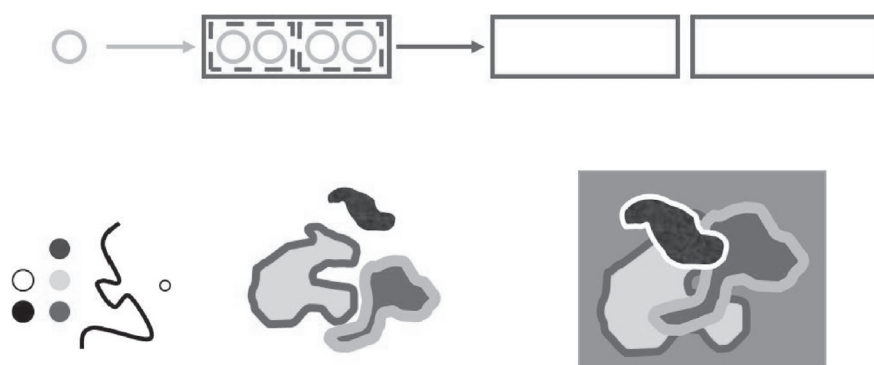
Za lingvistično pojmovanje jezika je torej z generativnega vidika bistveno, da lahko s pomočjo členitve in kombinacije materialnih enot, ki same po sebi nimajo nikakršnega smisla (v besednem jeziku so to glasovi oz. fonemi), tvorimo jezikovne celote, ki nekaj pomenijo (besede in nato stavke); z interpretativnega stališča pa je bistveno, da znamo skupku materialnih enot, ki same po sebi nimajo smisla, pripisati nek pomen in ga osmisliti kot jezikovno celoto.

To osnovno dvojno strukturo jezika ponavadi še bolj natančno predstavimo s pomočjo različnih jezikovnih ravnin, ki definirajo tudi raziskovalna področja jezikoslovja: fonetika in fonologija proučujeta fizične aspekte zvoka jezika in njihove vzorce; morfologija proučuje notranjo zgradbo besed; sintaksa proučuje načine združevanja besed v stavke; semantika proučuje pomene besed (leksična semantika) in fraz ter kako ti v kombinaciji tvorijo pomene stavkov.

Ob takih kriterijih jezikovnosti se zato postavlja na eni strani vprašanje, (1) ali fenomen likovnosti zadosti kriterijem »pravega jezika«, na drugi strani pa vprašanje, (2) če zadosti, v čem so bistvene razlike med likovnim in besednim jezikom, ki je paradigma »pravega jezika«.

Slovenski likovni teoretik Milan Butina o likovnosti kot jezikovnem fenomenu razmišlja takole (Butina 1995: 220–224). Vsaka slika je podobno kot stavek sistematično razčlenjena in urejena celota, je »likovni stavek«. »Likovni stavek« sestoji iz »likovnih besed«, ki jim ustrezajo posamične oblike. Te so funkcionalno povezane v celoto »likovnega stavka« (*likovne kompozicije* in *likovnega prostora*) preko določenih načel likovne kompozicije in likovnega prostora, kar pomeni, da imamo pravzaprav opraviti z nekakšno sintaktično ravno in sintaktičnimi pravili likovnega fenomena. Prav tako pa je vsako sliko tako kot stavek mogoče razčleniti tudi na temeljne enote brez pomena. Če so to v primeru stavka zvočne enote oz. fonemi (iz grške besede *fon*, kar pomeni »zvok«; zato v besednem jeziku govorimo o fonološki ravnini), pa so

to v primeru slike svetlobne enote (svetlostne in barvne) oz. fotemi (iz grške besede *fos*, kar pomeni »svetloba«), zato pa tam Butina to ravnino imenuje *fotološka*. Na tej ravnini se nahajajo t. i. *temeljne orisne likovne prvine* (barva, svetlo-temno, točka in linija). Te namreč enako kot fotemi same po sebi nimajo nikakršnega pomena, saj so samo svetlobne razlike, imajo pa neko minimalno doživljajsko vrednost, ki jim omogoča morfološko-sintaktično povezovanje v oblikovne in sintaktične celote, ki jih nato lahko semantično osmislimo. To je mogoče po analogiji s tvorjenjem stavka pokazati takole (Slika 2):

Po analogiji z razčlenitvijo besednega jezika v jezikovne ravni lahko zato to storimo tudi z likovnim jezikom, kar izgleda takole:

☞ Slika 2: Jezikovna členitev »likovnega stavka«.

Fotološko raven tvorijo temeljne generativne sposobnosti najmanjših enot likovnega jezika, ki so brez pomena, vendar pa lahko *orisujejo* enote s po-

Fotološka raven	Morfološka raven	Sintaktična raven	Semantična raven
Temeljne likovne prvine (orisne)	Temeljne likovne prvine (orisane)	Sintaksa likovnega prostora	Likovna semantika, hermenevtika, semiotika
Svetlo-temno Barva Točka Linija	Oblika Ploskev Prostor	Velikost Položaj Smer Teža Število Gostota Tekstura	Principi likovnega komponiranja

menom, zato jim Butina pravi *temeljne orisne likovne prvine*: svetlo-temno, barva, točka in linija.

Morfološko raven tvorijo pravila, ki povedo, kako se gradijo jezikovno ustrezne »likovne besede« (oblike), kar zaobsega artikulacijo oblik s takimi ali drugačnimi lastnostmi (*likovnimi spremenljivkami*).

Sintaktično raven tvorijo pravila, ki v likovnem jeziku povedo, kako se »likovne besede« (oblike) ustrezno kombinirajo, da dobimo prepričljiv »likovni stavek«, kar zahteva dve vzporedni ravni usklajevanja oblik: v likovno kompozicijo

oz. diagramatsko razporeditev na ploskvi formata in v likovni prostor oz. iluzijsko razporeditev v globino formata. Pravila, ki določajo kompozicijsko usklajevanje oblik so kompozicijska pravila oz. *principi likovnega komponiranja* (npr. zlati rez), pravila, ki usklajujejo gradnjo likovnega prostora pa *prostorski ključi*, kakršen je na primer linearna perspektiva. Raven kompozicije še bolj specifično zaobsega dva tipa kompozicijskih relacij: odnose med oblikami in odnose oblik do celote formata. Zato lahko razločujemo tudi dva tipa principov likovnega komponiranja: principe vzpostavljanja povezav med oblikami (npr. princip podobnosti, princip kontinuitete, princip bližine ipd.) in principe vzpostavljanja povezav med oblikami in formatom (npr. zlati rez, muzikalična sorazmerja ipd.)

Semantika pa zaobsega pomene »likovnih besed« in »likovnih stavkov«.

Kljub tem enakim strukturnim členitvam besednosti in likovnosti, ki obe obliki jezikovnosti postavlja na isto raven jezikovne kompleksnosti, pa je pomembno opozoriti, da se besedni jezik in likovni jezik na vseh teh ravneh pomembno razlikujeta.

Te razlike med besednim in likovnim jezikom izhajajo predvsem iz tega, da je prvi časovni fenomen, ki ga je mogoče zgolj misliti in vedeti, drugi pa je prostorski, zato pa ga je mogoče tudi čutno-nazorno in emocionalno doživeti. Ta razlika se posledično kaže v drugačni znakovni naravi besednih in likovnih izrazov. Narava besednih znakov je *arbitrarna* oz. *konvencionalna*, zato potrebujemo *slovarje*, v katerih je pomen teh izrazov zakodiran. Tako beseda »pipa« zgolj *po dogovoru* pomeni neko realno stvar in zaradi tega dogovora vsi vemo, katero stvar pomeni. Če ne bi poznali dogovora, torej *konvencije*, ne bi vedeli, na kaj se beseda »pipa« nanaša. Besedni izrazi so torej izrazito usmerjeni k pojmovanju, konceptualizaciji in pomenom, saj njihovo razumevanje ne zahteva drugega kot aktivacijo mentalnosti in razuma. Na drugi strani pa je, kot pravi Milan Butina, narava »likovnih besed« *sinkretična*. Razumevanje likovnih znakov je nujno vezano na samo doživljanje materialne organizacije signala in specifičnih odnosov v njem. Da bi razumeli likovni znak, nam ni potrebno poznati konvencije, nekega slovarskega pomena, pač pa ga moramo biti predvsem sposobni zaznati, doživeti, izkusiti njegovo formalno-materialno organizacijo. En vidik tega je prepoznava. Risbo pipe zaznamo in posledično tudi prepoznamo, če imamo izkušnjo s pipami.

Še pomembnejši vidik tega pa je čutno-emocionalno izkustvo *načina*, kako je neka oblika (pa naj bo prepoznavna podoba ali pa abstraktna oz. nepredmetna struktura) narejena, artikulirana.

Taka razlika v znakovni naravi besednih in likovnih izrazov ima pomembne implikacije na jezikovnih ravneh.

Pomembne razlike se kažejo najprej na fonološki/fotološki ravni. Če so fonemi arbitrarno izbrane zvočne enote in lahko zato na morfološki ravni tvorijo besede s poljubno izbranimi pomeni, pa so fotemi oz. temeljne likovne prvine (svetlo-temno, barva, točka, linija) utemeljene v naravi vizualne zaznave, ki s tem že določa minimalno semantično vrednost, ki jo nek fotem zaobsega. Prvina svetlo-temno tako na primer v naravi vizualne zaznave povzroča zaznavo prostorskih razlik, zato jo je tudi v likovnem smislu mogoče izkoriščati za ustvarjanje iluzije prostora. Podobno tudi rdeča barva v vizualni zaznavi

povzroča aktivnost in razburjenje, zato jo je tudi v likovnem smislu mogoče izkoriščati le v skladu s tem pomenom.

Nato se razlike nadaljujejo na ravni morfologije. Ker fonemi nimajo doživljajsko določenih minimalnih semantičnih vrednosti in se lahko načeloma arbitrarno povezujejo v besede s poljubnim pomenom, to zahteva na morfološki ravni standardizacijo besed. Slovarji nam povedo, katere besede smemo uporabljati, kako se sklanjajo in spregajo in podobno. Na drugi strani pa ne obstoji nikakršen »likovni slovar«, ki bi nam povedal, katere oblike so pravilne in katere ne, pač pa mora vsak likovnik svoj repertoar oblik, ki jih bo uporabljal, sam šele izumiti. Morfološka raven likovnega jezika zato zaobsega načine, kako je likovnik s pomočjo nekih fotoloških sredstev (svetlo-temno, barva, točka, linija) izumil izvirne oblike in s katerimi likovnimi spremenljivkami jih je variiral. Podobna svoboda velja tudi za sintaktično raven. V besednem jeziku je strogo določena, zato pravopis in slovnica jasno določata, kako se tvorijo pravilne in nepravilne povedi in podobno. Nasprotno pa so v likovnem jeziku prostorska in kompozicijska načela le načelne intuitivne usmeritve, ki jih mora vsak likovnik predružačiti in izumiti po svoje. Smisel likovne artikulacije namreč ni v dogmatičnem sledenju slovarju in slovnici, pač pa v izumljanju novih načinov morfološke in sintaktične artikulacije. V tem smislu je likovni jezik bližje *pesniški* rabi besednega jezika kot njegovi običajni vsakdanji rabi. Pesnik si namreč lahko privoščiti, da izumlja nove besede in da tvori nenavadne in še nepoznane sintaktične strukture, saj mu to pomaga pri vzbujanju posebnih doživetij pri bralcu. Za razliko od znanstvenega pisca za pesnika ni toliko pomembno to, da pove nekaj novega, pač pa mora nekaj novega (ali pa starega) povedati na nov način. Podobno pa velja tudi za likovnika. Izumiti mora nov način likovne artikulacije, da bi stvari »povedal« na nov način.

Prav zaradi take narave likovne ustvarjalnosti pa se najpomembnejše razlike med besednim in likovnim jezikom kažejo na semantični ravni. Kot namreč pravi filozof George Steiner, je semantika »prehod sredstev v pomenjanje«, kar pomeni, da zaobsega pomene in smisle, ki iz strukture uporabljenih formalno jezikovnih sredstev logično izhajajo. Prav zaradi posebnosti formalno jezikovnih ravni pa se tudi semantična raven likovnega jezika razlikuje od besednega jezika po nečem bistvenem. Značilno za (vsakdanji) besedni jezik je namreč, da vodi v t. i. *olajšano komunikacijo*, to je v čimbolj enoumno posredovanje pomenov, medtem ko vodi likovni jezik (podobno kot pesniški jezik) v t. i. *oteženo komunikacijo*. To pomeni, da raje skriva kot odkriva in skuša poleg vedenja aktivirati tudi širši psihosomatski odziv. Likovnega dela zato ni mogoče zgolj vedeti, pač pa ga je potrebno doživeti z duhom in telesom. In ker je celovito doživljanje bistveno vezano na izkustvo materialnosti in načina formalne artikulacije, to pomeni, da razumevanje semantične ravni likovnih izrazov (podobno kot razumevanje semantične ravni pesniških artikulacij) ne zahteva samo identifikacije pomenov in pojmov, pač pa sledenje in doživljanje posebnih *načinov* materialne artikulacije, ki jo je likovnik/pesnik izumil. Likovna dela imajo sicer večinoma vnaprej res določeno neko okvirno vsebinsko zasnovo (npr. ikonografsko), vendar pa je ta šele meglена predstava, ki pridobi svoj specifičen karakter skozi posebno artikulacijo v likovnem jeziku. Na ravni likovnih del torej semantika zahteva premislek, *kako* oz. na kakšen način je likovnik neko vnaprej megleno in nedefinirano

semantično vsebino likovno artikuliral, materializiral. Kakšna je torej specifična likovna vsebina, ki ni več samo stvar neke splošne ikonografije in besedne pojmovnosti, pač pa je postala likovno-jezikovna, saj jo je likovno-jezikovni način artikulacije bistveno opredelil in okarakteriziral. Zato likovna semantika ni več semantika, kot jo imamo običajno v mislih, saj ne zaobsega identifikacije nekih splošnih slovarskih in historično uveljavljenih pomenov, ki so od konkretnega načina artikulacije v nekem delu arbitrarno odvisni, pač pa zahteva premislek semantičnosti, kot je izražena skozi formo.

3 Likovna jezikovna analiza na primeru del Henrija Matisa *Ples* in *Glasba*

Opisano naravo likovnega jezika je mogoče nazorno predstaviti na primerjavi različnih likovnih del. To bom storil na primerjavi dveh povezanih del slikarja Henrija Matisa, *Ples* (Slika 3) in *Glasba* (Slika 4).

Tako kot večina likovnih del imata tudi izbrani Matissovi sliki neko vnaprej zastavljeno izhodiščno semantično vsebino. To sta ples in glasba. Seveda pa je mogoče ti dve splošni besedno pojmovni vsebini prikazati na različne likovno-jezikovne načine. Ključno vprašanje je torej, kako je Matisse to storil.

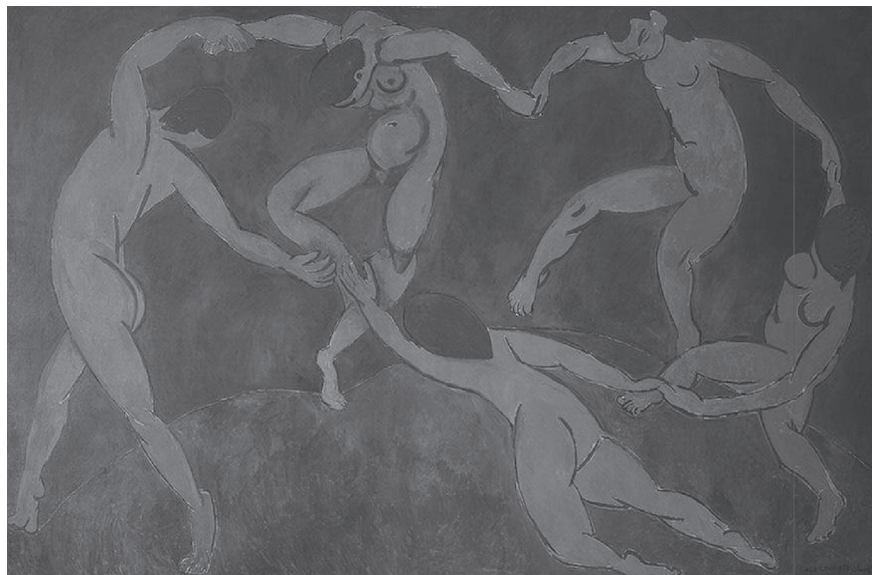
Če analiziramo **fotološko raven** *Plesa* in *Glasbe* lahko, ugotovimo, da Matisse obe sliki utemelji v enakih formalnih izhodiščih, to je v barvni in liniji. Specifično izbere za izhodišče primarne barve aditivnega mešanja oz. sekundarne barve subtraktivnega mešanja, to so oranžnordeča, modrovijolična in zelena.

Zelo pomembno likovno izhodišče pa je tudi linija, ki se v figurah javlja kot aktivna, prehod med tlemi in nebom pa se vzpostavi preko t. i. pasivne linije.

Z likovno-jezikovnega stališča je zanimivo opazovati tudi vlogo svetlo-temnega kontrasta, ki je reduciran na minimum, saj sta obe sliki svetlostno skoraj povsem izenačeni (Slika 5). Vendar pa prvina svetlo-temno kljub vsemu ni povsem irelevantna, saj se svetlo-temni kontrast pojavi na nekaterih mestih, predvsem v aktivni liniji, ki definira figure. Ta je namreč temnejša od ostalih delov slike. Razlog za to je v tem, da je skušal Matisse figure bolj jasno izločiti iz ozadja, hkrati pa tudi reducirati pretirano simultano učinkovanje, do katerega bi prišlo med barvo figur in barvo ozadja zaradi njihove svetlostne izenačenosti.

Analiza fotološke ravni Matissovega *Plesa* in *Glasbe* torej pove, da je stavil Matisse izraz slike predvsem na moč barve in na linearno ter ploskovno gradnjo, pri čemer pa je očitno iz določenih razlogov želel ohraniti nad barvnimi učinki nadzor, zato je na mestih interakcije med figurami in ozadjem vpeljal tudi svetlo-temni kontrast. Razlogi, zakaj je tako postopal, se bolj razjasnijo, če proučimo morfološko in sintaktično raven teh dveh del.

Iz izbranih izhodišč na fotološki ravni izhaja, da bomo imeli na **morfološki ravni** *Plesa* in *Glasbe* opraviti s ploskovitimi oblikami. Linearna risba se zaključuje v ploskve, na katerih dobi barva svojo moč. Vendar pa želi Matisse očitno tudi jasno izločiti figure iz ozadja in jim dati ikonično vrednost, prav zato pa aktivna linija vnese v relacijo med ploskvami figur in ploskvami ozadja temnejšo mejo in poudari svetlo-temni kontrast, ki utrdi izločenost rdečih

↙ Slika 3: Henri Matisse, *Ples*, 260 x 391 cm, olje na platnu, 1909/10, Eremitaž, Sankt Petersburg. Slika je pridobljena s strani www.hermitagemuseum.org z dovoljenjem muzeja Eremitaž, Sankst Petersburg, Rusija.

↙ Slika 4: Henri Matisse, *Glasba*, 260 x 389cm, olje na platnu, 1910, Eremitaž, Sankt Petersburg. Slika je pridobljena s strani www.hermitagemuseum.org z dovoljenjem muzeja Eremitaž, Sankst Petersburg, Rusija.

ploskev kot figur. Tok temno rdeče aktivne linije je tipičen za Matisse: eleganten, tekoč, prelomi pa se le na mestih, kjer pride do prekrivanj in prostorskih sprememb v figurah (sklepi ipd.). Ta tok tudi ni povsod enak, pač pa je nanos nekje tanjši, drugje debelejši. Debelejši je tam, kjer skuša Matisse figuro bolj jasno izločiti in poudariti njene prostorske pregibe. Značilno za Matissove »likovne besede« je, da so sicer zelo poenostavljene, delujejo skoraj otroško, vendar pa so anatomske povsem pravilno konstruirane, zato pa ohranjajo vso živost, ki bi jo imele, kot če bi bile realistično naslikane.

Kar se tiče likovnih spremenljivk, bi težko posebej izpostavili kakšno. Pomembna je seveda velikost formata kot takega in posledično tudi velikost figur napram nam gledalcem. Sicer pa so vse figure enako velike. Tekstura slike je pomembna toliko, kolikor izhaja iz same narave nanosa poteze s suhim čopičem. Ta da barvi neko dodatno mehkobo, ki je sicer prisotna že v delni pastelnosti izbranih barv. Lahko bi izpostavili tudi število figur, ki jih je v obeh slikah po pet. Glavni razlog za to je verjetno oblikoven. Preplet

↙ Slika 5

figur v elegantno konfiguracijo plesa zahteva določeno število figur. Tri je premalo, sedem pa preveč, saj nastane iz njih že množica. Ostane le še pet. Število pa mora biti iz oblikovnih razlogov liho zato, da ne pride do pretirane simetrije v sliki.

Izmed spremenljivk imata pomembno vlogo tudi položaj in smer, ki pa se dotikata že sintaktične ravni.

Sintaktična raven zaobsega sintakso likovnega prostora in sintakso likovne kompozicije. Če pogledamo *Ples* in *Glasbo*, lahko ugotovimo, da se nastavki in značilnosti iz fotološke in morfološke ravni nadaljujejo tudi na sintaktični ravni. To pomeni, da je prostor minimalen, vendar dovolj jasen, da lahko prostorsko identificiramo tri plane: figure, tla in nebo. Pri tem pa so barve glede na te plane določene tako, da referirajo na naravno stvarnost, kar je v skladu z ikonično naravnostjo podobe: modro nebo, zelena tla in tople figure.

V smislu prostorskih ključev so tako prisotni le najosnovnejši: prekrivanje oblik in prostorsko učinkovanje barv, oboje pa se medsebojno podpira —

tople figure prekrivajo hladno ozadje. Lahko si zamislimo tudi situacijo, ko se ta dva ključa ne bi podpirala, pri čemer bi bil rezultat bolj ekspresiven in nenaraven, zato pa očitno v neskladju z Matissovimi željami, ki so bile verjetno v tem, da naredi identifikacijo prostora za gledalca kar se da enostavno in nedvoumno.

Kompozicijska raven pa se izkaže pri razumevanju likovno-jezikovne narave *Plesa* in *Glasbe* za ključno. Šele na tej ravni se namreč *Ples* in *Glasba* sploh začneta med seboj likovno-jezikovno razlikovati. Zato bi lahko rekel, da sliki vsebujeta enake »likovne besede«, ki pa ju različno spregata in sklanjata ter zato tvorita različne »likovne stavke«.

Če pogledamo odnose med oblikami, ima pri obeh slikah poglavitno povezovalno vlogo rdeča barva (*princip podobnosti*). Tu pa se skupni imenovalac med *Plesom* in *Glasbo* na kompozicijski ravni tudi zaključí. Kot ključni povezovalni princip namreč v *Plesu* deluje tudi princip kontinuitacije, ki v *Glasbi* ne nastopa, saj so figure druga od druge ločene in se ne nadaljujejo »iz roke v roko«.

Ta razlika pa postane še bolj očitna ob preiskavi drugega tipa kompozicijskih relacij, to je odnosov med oblikami in formatom. Pri *Plesu* nastopa krožna umestitev oblik v format. Oblike se kontinuirano nadaljujejo ena v drugo tako, da se zaključijo v krog, kar daje vtis krožnega gibanja. Pri tem pa so v krog razpostavljene tako, da se središče njihovega gibanja poenoti s središčem formata (Slika 6).

Tudi tla so krožno oblikovana, kar še poudarja krožno, vrteče, plesno gibanje dogodka.

Prav ta kompozicijska krožnost pa deloma določa tudi likovni prostor slike in se povezuje s sintakso likovnega prosta, saj spodnje oblike prekrivajo zgornje, zato se figure spodaj kažejo kot bližje kot figure zgoraj.

Če sedaj s to kompozicijsko strukturo *Plesa* primerjamo *Glasbo*, ugotovimo, da je kompozicija povsem drugače sintaktično grajena (Slika 7): ni strukturirana krožno, pač pa lateralno in se nekako bere od leve proti desni, kot notni zapis. Tudi razporeditev figur močno spominja na razporeditev not na notnem črtovju.

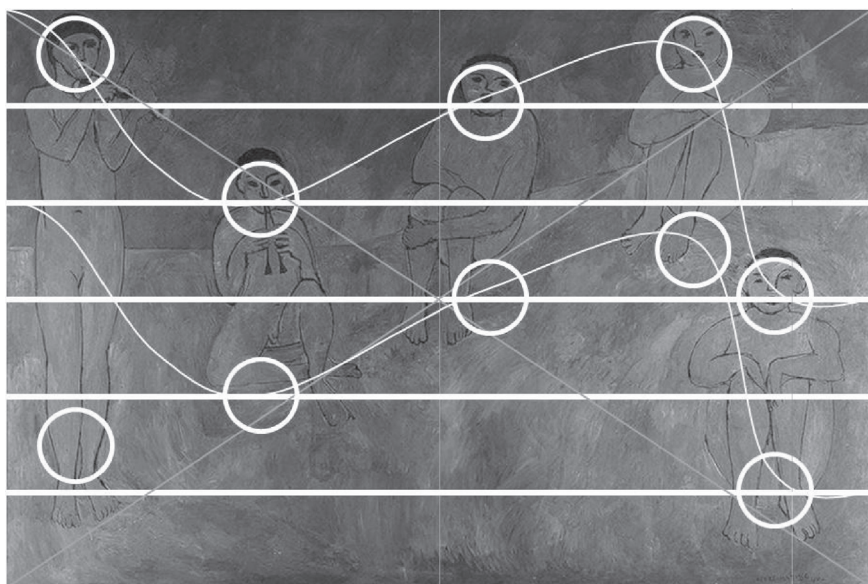
Interakcija med likovnim prostorom in likovno kompozicijo je zato pri *Glasbi* posledično drugačna kot pri *Plesu*. Če pride pri *Plesu* do nekakšnega stopnjevanja in prekrivanja v globino, pa *Glasba* deluje bolj kot nekakšen ploskovit friz, v katerem so vse figure v enem planu in se nizajo druga zraven druge. Pri *Plesu* je center formata poudarjen tako v prostorskem kot kompozicijskem smislu (je hkrati središče gibanja figur v prostorskem valju in tudi središče gibanja kompozicijskih oblik po površini formata), medtem ko je *Glasba* decentralizirana in je večji poudarek na stranskih robovih, med katerima si »likovne besede« tako kot figure v prostoru kot oblike v kompoziciji sledijo z ene na drugo stran.

Prav ta točka formalne diferenciacije med *Plesom* in *Glasbo*, ki se zgodi na ravni sintakse, je z likovno-jezikovnega stališča ključna in bistveno vpliva na razliko v **semantiki** teh dveh slik. Vse formalne strukture, od izbranih formalnih izhodišč, preko morfološke do sintaktične artikulacije govorijo v prid temu, da želita sliki izraziti nekaj v povezavi s prvinskostjo, elementarnostjo in arhetipičnostjo. Prvine, ki so vzete za izhodišče, so izpeljane zgolj do neke

Slika 6

primarne stopnje: primarne barve in elementarni aktivna in pasivna linija. Te nato gradijo prvinsko morfologijo: figure so univerzalizirane, arhetipske in nimajo individualnih značilnosti. Tudi sintaksa likovnega prostora je tako enostavna in ekonomična, kot je le mogoče. Uporabljen je le princip prekri-
vanja in nedvoumno prostorsko učinkovanje barv. Podobno velja za sintakso likovne kompozicije, ki je enostavna, jasna in precizna. Zanimivo je tudi to, da med posameznimi ravni in znotraj njih ne prihaja do pretiranih konfliktov. Barva podpira prostorsko in oblikovno gradnjo ipd. (npr. prekrivanje oblik podpira prostorsko učinkovanje barv; barve so ploskovito nanesene; oblike so jasno izločene s pomočjo aktivne linije; kompozicija sledi prostorski logiki in obratno). Zato celota deluje nekako pomirjeno. Vse to priča o tem, da je Matisse skušal prikazati ples in glasbo kot dve temeljni, arhetipični delovanji človeka. Dogodke, ki predstavljajo človeka kot človeka, ko je še popolnoma gol. Vendar je to je le en semantični vidik teh dveh slik, ki obe postavlja na skupni imenovalec. Toda z likovno-jezikovnega stališča pa je ključno ravno

Slika 7

mesto v formi, kjer pride do diferenciacij, ki opredelijo obe deli kot nekaj specifičnega in posamičnega. To razkrije prav preiskava likovnih jezikovnih ravni, ki pokaže, na kateri jezikovni ravni se dve sicer slogovno in vsebinsko enaki sliki začneta razhajati in postaneta nekaj jezikovno specifičnega. Pri *Plesu* in *Glasbi* je to raven sintakse likovnega prostora in likovne kompozicije. Semantične konsekvence tega formalnega dejstva bi lahko razvil takole. Matisse skuša s tem, ko sliki ohranja enaki vse do sintaktične ravni (ko torej izbere enaka formalna izhodišča in sliki podvrže enaki morfološki artikulaciji) nekako pokazati, da so izvori umetnosti, na primer plesa in glasbe, in nasploh vseh človekovih izražanj skupni. Vse človeško delovanje ima skupni izvor v neki temeljni človečnosti in skuša slediti enakim osnovnim načelom bivanja. Šele nato pa pride do diferenciacij v različne stroke, po katerih imajo različna človekova delovanja — znanost, umetnost in religija — svoje posamične značilnosti. Glasba in ples tako koreninita v isti arhetipični naravi in izražata v osnovi enake bivanjske vsebine, razlikujeta pa se v načinu artikulacije, v specifičnosti medija, saj ples zahteva gibanje telesa (»kroženje«), glasba pa gibanje zvoka. In prav na ta ontološki trenutek v bivanju, v katerem se ples in glasba ločita, Matisse v likovno-jezikovnem smislu pokaže z razliko v sintaktični gradnji.

4 Zaključek: smernice za predstavitev likovnega jezika pri predmetu slovenščina

Vsak jezik zahteva določeno kompetenco, t. i. jezikovno kompetenco. V besednem jeziku se ta razvija spontano, z rastjo v nekem jezikovnem okolju, plemeniti pa se skozi izobraževalni proces, v katerem se materni jezik reflektira in poučuje. Vendar pa besedni jezik zaradi svoje specifične diskurzivne, časovne in k mentalnosti usmerjene narave ne more zadostno razviti vseh človekovih jezikovnih sposobnosti, saj pušča pomemben del nazornega mišljenja, ki poteka v prostoru in ne v času, nedotaknjenga. Vsega se pač ne da izraziti z besedami, in to na intuitivni ravni vsak človek še kako dobro ve, ko se poslužuje drugih bolj nazornih oblik komunikacije. Likovno-jezikovno izražanje je tako pomembno dopolnilo besednemu izražanju, saj lahko izraža vsebine, ki jih besedni jezik ne more, po jezikovni kompleksnosti pa je na enakem nivoju.

Kot sem pokazal v članku, je mogoče naravo in vlogo likovnega jezika jasno prikazati v primerjavi z drugimi oblikami jezikovnosti, še posebej besednim jezikom. Tak lingvistični pristop k likovnim fenomenom vpelje v polje likovnega izobraževanja nekakšno resnost in pomembnost, ki jo likovni vzgoji pogosto odrekamo, saj jo večkrat obravnavamo zgolj kot nekaj pomožnega, zabavnega, a z razvojnega in izobraževalnega stališča nebistvenega. Prav jezikoslovni pristop k likovnosti pa pokaže, da likovni jezik po kompleksnosti in pomembnosti za besednim prav nič ne zaostaja, s čimer tak pristop postavlja tudi same likovne pedagoge v novo luč. Njihova vloga v šoli ni samo fakultativna, nekaj za zraven, pač pa enako pomembna kot tista od učitelja slovenščine, saj navsezadnje likovni pedagog poučuje jezik, ki je za otroka na poseben način še bolj materni, še bolj arhetipične narave, saj predstavlja otrokovo prvo izrazno sredstvo, ki pa ga pogosto v kali zatremo s pretiranim poudarjanjem diskurzivnosti in besednosti.

V vzgojno-izobraževalnem smislu se zato odpira naslednja možnost za sodelovanje slovenistov in likovnih pedagogov. Predstavitev likovne jezikovnosti bi lahko potekala v srednji šoli pri kakšni izmed ur slovenščine, kjer dijaki spoznavajo svoj besedni materni jezik postopno, preko različnih jezikovnih ravni in bi zato lahko v primerjavi s slovenskim jezikom reflektirali tudi svoj drugi materni jezik, to je likovni jezik. Slavist in likovni pedagog (slednji bi moral biti z jezikovno naravo likovnega fenomena na teoretski ravni seveda dovolj seznanjen) bi tako lahko dijakom primerjalno predstavila podobnosti in razlike med likovnim jezikom in besednim jezikom, učenci pa bi nato primerjalno slovnično analizirali povedi in likovna dela. Likovna dela bi lahko na primer v virtualnem mediju (računalniku, prosojnicah ipd.) »razrezali« na posamezne oblike, ki jih tvorijo, te oblike pa bi lahko nato sestavljali v različne povedi in s tem odkrivali, da je mogoče v likovnosti enako kot pri slovenščini enake besede/oblike sestaviti na različne načine ter s tem dobiti različne »likovne stavke«.

V taki primerjalni refleksiji likovnosti in slovenščine bi učenci (in tudi učitelji) okrepili tako likovno zavest in likovno inteligenco kot tudi splošno jezikovno in sporazumevalno kompetenco, ki je nenazadnje ena izmed evropskih ključnih kompetenc v izobraževanju.

POVZETEK

V članku avtor predstavi likovno umetniško ustvarjanje kot ustvarjanje v likovnem jeziku, pri čemer si pomaga s primerjavo jezikovnih značilnosti likovnega jezika in besednega jezika. Na koncu avtor fenomen likovnega jezika ponazori na konkretnem primeru likovne jezikovne analize Matissovega *Plesa* in *Glasbe* ter postavi smernice za mogočo kroskurikularno vključitev predstavitve likovnega jezika pri predmetu slovenščina v srednji šoli.

Literatura

- Butina, Milan, 1995: *Slikarsko mišljenje*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Muhovič, Jožef, 2000: Anatomija slikarskega stila: Likovna umetnost in aksiomatska metoda. Bonča, Jaka (ur.): *Kje je likovna teorija: zbornik referatov simpozija v počastitev spomina na profesorja Milana Butina*, Ljubljana: Visoka strokovna šola slikarstva in Fakulteta za arhitekturo.
- Muhovič, Jožef, 1997: Linguistic, Pictorial, and Metapictorial Competence, *Leonardo: journal of the International Society for the Arts, Sciences and Technology* 30/3. 221–227.
- Kandinsky, Vasilij, 1985: O odrski kompoziciji. Kandinsky, Vasilij, Tršar, Marijan (ur.): *Od točke do slike. Zbrani likovnoteoretski spisi*, Ljubljana: Cankarjeva založba.

Martina Potisk

Word formation – a linguistic and a didactic challenge

The article shows a method of planning the learning process and its implementation with the emphasis on presenting the new learning matter from the chapter on word formation. It offers some useful guidelines on how to make access to the rather demanding learning matter easier for students by using thoughtful learning methods and forms and the choice of teaching aids that will encourage them to actively participate in the process. Sample tasks and learning sheets that represent the baseline for the creation of learning tools more easily accessible for students teachers can upgrade and extend with their ideas, are annexed to the article. It is namely only in this way that an efficient and productive level of teaching can be reached and maintained.

Matej Žist

The development of skills of independent solving of linguistic problems with the support of Internet sources

A creative approach to teaching the language

From simple instruction for use and access the teaching about Internet sources can be upgraded into a set of linguistic problems, the solution of which the students are expected to strive to find by themselves. When doing this they not only need to know the correct use, but also the use of individual manuals and their normative values. The main goal is not the linguistic knowledge per se, but transmitting the skills of independent linguistic research with the support of these sources. In defining the tasks the so called language corners, established language counselling in different media, can be made use of by the teacher.

Mateja Hočevar Gregorič

Orthography and grammar around us

Within the e-classroom ninth-graders were experimentally offered a spelling or grammatical 'repair shop'. In everyday life the author had gathered examples of grammatical and spelling mistakes in writing and offered them as a task to students. In the forum they (jointly) looked for solutions and contributed opinions, later they were also tempted into looking around them and thus they found a lot of examples that belonged into their e-classroom. There was a lot of fun and at the same time the participants trained observation.

Lidija Golc

Alfonz Gspan on his contemporary Srečko Kosovel

Example of a holistic approach to teaching in the third grade of secondary technical school

With the didactic model of combining the teaching of language and literature on the example of Alfonz Gspan's text *Pesnik Srečko Kosovel med steklarji in rudarji v Zagorju* [The poet Srečko Kosovel among glassworkers and miners

in Zagorje] from the monograph *Ikarjev sen* [Icarus's Dream] an example is indicated how along with the discussion of literature and awareness raising about the importance of literary historians broader communication and intercultural competences can be developed in secondary school.

Matej Žist

Classifying the texts of Slovene authors into literary periods

A creative approach to teaching literature

Classifying unknown texts of Slovene authors into periods of literature is an opportunity for an unguided creative approach to teaching literature. The students are offered an opportunity for independent work with a system of support. They are expected to discover the texts by themselves and to take their position on them. Errors are allowed – after all even in established literary theories the classifications are not absolute. In this way the students will consolidate their knowledge of literary concepts and gain the awareness in the education process they have not only acquired factual knowledge, but competences that last for life.

Mateja Hočevar Gregorič

E-compulsory reading or in what (other) ways reading can be encouraged

Compulsory reading can also be assessed and talked about in e-classroom. An experiment involving ninth-graders has shown they enjoy taking part in forums and that using the computer they probably write more extensively than they would talk live. However, the rule should also apply here that the use of the computer must be limited and its function precisely defined.

Jurij Selan

Fine arts and Slovene

In the article the author presents artistic creation in fine arts as creating in the language of arts making use of a comparison between the language of arts and the verbal language in doing this. In the end the phenomenon of the language of arts is illustrated with the concrete example of the analysis of the language of arts in the paintings *Dance* and *Music* by Henri Matisse, and guidelines are set for a possible cross-curricular inclusion of the presentation of the language of arts into lessons of Slovene in secondary school.

Napovednik

Naslednja številka revije Slovenščina v šoli bo precej prostora namenila uvajanju nove tehnologije v pouk. Razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologij omogoča učinkovito uporabo e-gradiv v procesu izobraževanja, prikazovanje e-gradiv na različnih medijih ter vključenost takšnih gradiv v učinkovite sisteme za upravljanje e-izobraževanja, npr. spletne učilnice.

O umeščanju IKT kot integralnega dela pouka slovenščine bo razmišljala dr. Marija Žveglič. V svojem prispevku se bo posvetila teoretičnim izhodiščem, predvsem pa bo predstavila načela rabe IKT pri pouku slovenščine.

Sodelavke projekta E-šolstvo nas bodo s predstavitvijo primerov učinkovite prakse ter njihovo uporabnostjo in drugimi vidiki izvajanja pouka slovenščine s pomočjo IKT spodbudile k obogatitvi lastnega znanja.

Marjana Klemenčič Glavica in Mojca Osvald bosta razmišljali o uporabnosti IKT-orodij pri slovenščini, jih predstavili in navedli tudi nekaj primerov dobre rabe. Špela Ašenberger Bagon bo predstavila uporabo sodobne učne tehnologije pri učencih z disleksijo ter možnosti, ki jih ponuja metoda računalniško podprtega projektnega učnega dela pri delu z učenci v prvem nivoju pri pouku slovenščine v tretjem triletju osnovne šole. Ta učna metoda se je izkazala kot primeren način za spodbujanje branja in pri preverjanju domačega branja.

Poučevanje v družbi znanja in za družbo znanja pred učitelje postavlja nove naloge. Učitelji morajo biti odprti za spremembe, pri delu inovativni ter motivirani za pridobivanje novih kompetenc, še zlasti za kompetence s področja uporabe IKT tehnologije pri aktivnem procesu poučevanja in učenja učencev. Mag. Monika Kovačič bo v predstavila uporabo spletnika (ang. bloga) pri izbirnem predmetu šolsko novinarstvo kot način aktivnega sodelovanja pri ustvarjanju spletnega časopisa.

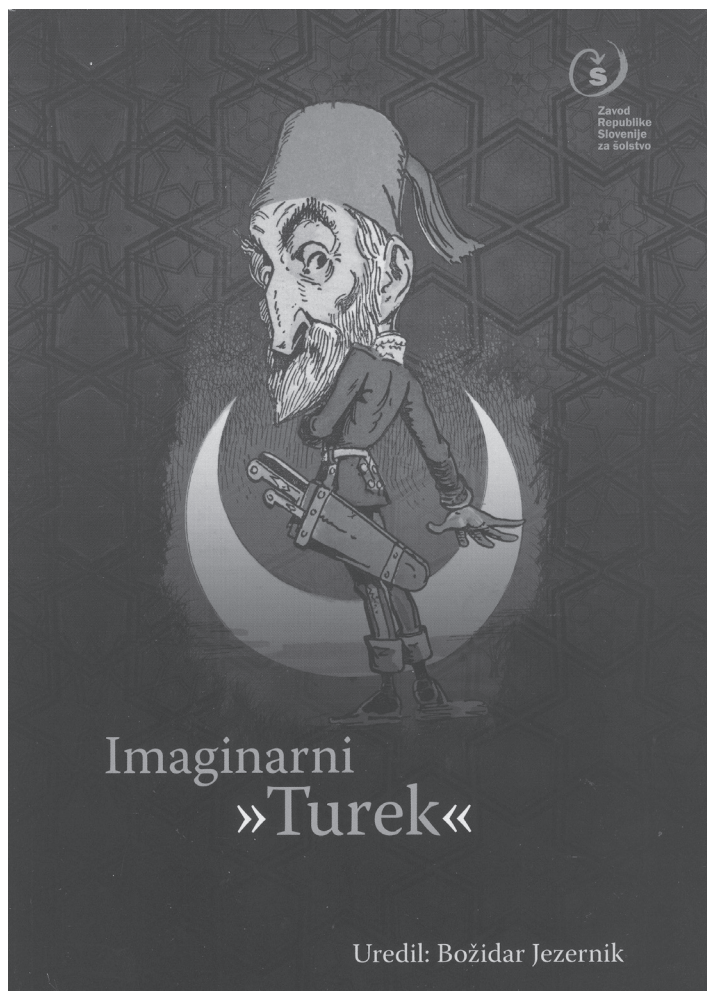
Uporaba sodobne informacijske tehnologije omogoča tudi uporabo različnih spletnih aplikacij, s pomočjo katerih lahko izdelujemo svoja učna gradiva (e-gradiva). Z razvojem informacijskih tehnologij je omogočena tudi učinkovitejša uporaba e-gradiv v procesu izobraževanja. Mojca Osvald bo v svojem prispevku skušala osmisliti forum in možnosti, ki jih ta oblika komunikacije ponuja pri obravnavi domačega branja. Vključenost e-gradiv (in uporaba orodij, ki omogočajo pripravo teh gradiv) v spletne učilnice, se je pri utrjevanju učne snovi izkazala kot učinkovita.

Nove tehnologije omogočajo interaktivnost, ki spodbuja večje sodelovanje in aktivnost učencev in učiteljev raznih področij v procesu izgradnje znanja ter dostopnost do gradiv kjerkoli in kadarkoli. *K sodelovanju vabimo ne le sloveniste, ampak ponujamo možnost vključitve vseh s področja poučevanja jezikov, tudi drugih/tujih jezikov, saj imajo prav gotovo izkušnje z drugačnimi pristopi, ki so prenosljivi tudi na pouk slovenščine.*

Iz založbe Zavoda RS za šolstvo

Božidar Jezernik (ur.)

Imaginarni »Turek«

Knjiga Imaginarni »Turek« si prizadeva predstaviti, kako so literatura, umetnost, zgodovinopisje in šola izoblikovali v zahodni Evropi podobo »Turka« kot krvoločnega in surovega soseda in kako so to podobo na Slovenskem oblikovali literati in zgodovinopisci, da so Slovenci mogli oblikovati predstavo o sebi kot pripadnikov in branilcev zahodnoevropske kulture.

Razbija stereotipna pojmovanja in širi pojmovna polja: »Turek« namreč obstaja vedno in povsod, le imenuje se vsakokrat drugače. Podobo »Turka« so uporabljali v različne namene, saj je bila usklajena s spreminjajočimi se evropskimi agendami; včasih je »Turek« predstavljal tistega, pred katerim je treba trepetati, drugič tistega, ki ga je treba spoštovati. Stoletja pa je igral vlogo Drugega, sovražnika, ki je bistven za oblikovanje verskih in narodnih identitet. Ne glede na to, ali je šlo za pozitivne ali negativne predstave, te nikoli niso nastajale povsem spontano, temveč so bile večinoma ideološko motivirane oziroma usklajene s trenutnimi političnimi potrebami. Zato so poteze na podobi »Turka« lahko nenadoma dobile bolj ali manj neprijazne ali prijazne poudarke. Ker je tak protislovni »Turek« za Evropo – za Slovence pa še prav posebno – ključna zgodovinska in skorajda že mitična podoba Drugega, mu je treba v tem kontekstu dati ustrezen poudarek.

Knjiga Imaginarni »Turek« se vsebinsko umešča v več osnovno in srednješolskih učnih načrtov – za zgodovino, slovenščino, državljansko vzgojo in etiko, glasbo, družbo, sociologijo, po njej bodo z zanimanjem posegali tudi študentje kulturne antropologije in vsi, ki jih zanima tematika »Turkov« in turškega.

2012, ISBN 978-961-03-0012-0, 256 str., 35,00 EUR

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

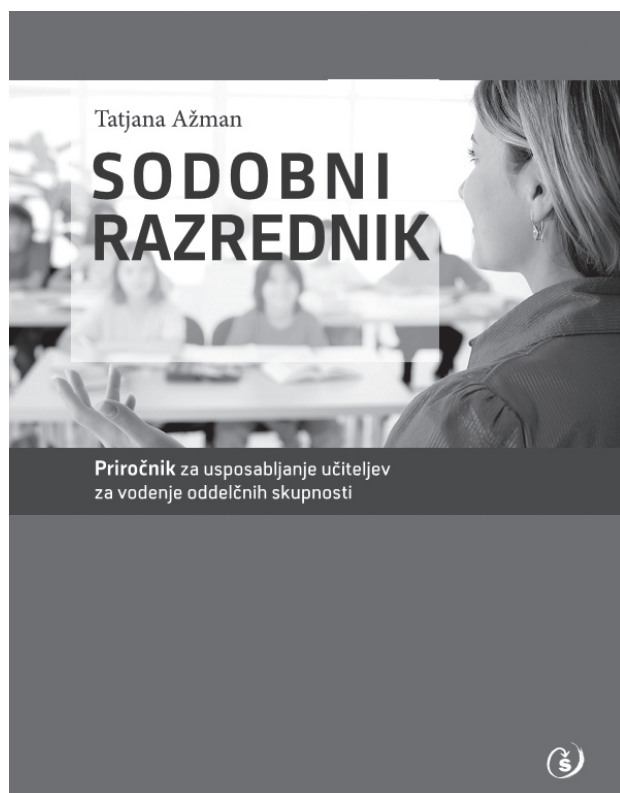
Informacije in naročila:

- po pošti: Zavod RS za šolstvo, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana
- po faksu: 01/3005199
- po elektronski pošti: zalozba@zrss.si
- na spletni strani: <http://www.zrss.si>

Iz založbe Zavoda RS za šolstvo

Tatjana Ažman

Sodobni razrednik

»V popolnoma razumsko naravnani družbi bi bili najboljši izmed vseh učitelji, preostali pa bi se morali zadovoljiti z nečim manjšim, kajti prenašanje omike z enega rodu na drugega bi morala biti najvišja čast in najvišja odgovornost, ki bi jo kadar koli kdor koli lahko imel.« (Lee Iacocca)

Kako biti uspešen in zadovoljen razrednik? V čem je skrivnost?

Prepričani smo, da je odgovor v usposobljenosti in v ne-nemnem učenju. Vloga razrednika pred učitelja postavlja številne izzive, ki zadevajo njegove vrednote, stališča in prepričanja, hkrati pa obilica delovnih nalog zahteva ustrezno raven znanja in razvitosti spretnosti ter veščin. Verjame-mo, da je obvladovanje razredništva lahko vir poklicnega zadovoljstva.

Pri založbi Zavoda RS za šolstvo je izšel priročnik za razrednike, ki je namenjen vsem, ki opravljajo razredniške naloge, še posebno pa:

– **razrednikom začetnikom**, ki si želijo in iščejo vir, ki bi jim ponudil sistematično razlago različnih vidikov razredništva,

- **izkušenim razrednikom**, ki želijo pri svojem delu kaj preveriti ali spremeniti,
- ne nazadnje pa tudi **ekspertom**, ki bi radi preverili, če res delajo odlično.

V priročniku predstavljene vsebine kot celota učitelju ponujajo dovolj možnosti, da glede na svoje trenutne potrebe, razpoložljivi čas in interes v njih poišče ustrezne odgovore in se postopoma izpopolnjuje v izvedbi svoje funkcije razrednika. Delo je obogateno z **reflektivnimi vprašanji** in **delovnimi listi** kot spodbuda za razmislek in pripravo lastnega stališča do vsebine. Večino delovnih listov je mogoče prilagoditi tudi za sodelovanje z učenci in s starši. Strokovni pregled rokopisa sta opravili dr. Jana Kalin in Darja Marija Korevec.

Vso ponudbo knjig, ki so izšle pri založbi Zavoda RS za šolstvo, si lahko ogledate na spletni strani <http://www.zrss.si/>, na kateri predstavljamo monografije, vodnike in priročnike za učitelje, strokovne revije, zbornike, učne načrte za devetletno osnovno šolo, učbenike in učna gradiva idr. Vabljeni k ogledu.

2012, ISBN 978-961-03-0019-9, 204 str., 27,00 EUR

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Informacije in naročila:

- po pošti: Zavod RS za šolstvo, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana
- po faksu: 01/3005199
- po elektronski pošti: zalozba@zrss.si
- na spletni strani: <http://www.zrss.si>

NAVODILA AVTORJEM

- Prispevke za objavo v Slovenščini v šoli pošljite uredništvu revije na naslov: Zavod RS za šolstvo – OE Koper (za revijo Slovenščina v šoli), Cankarjeva 5, 6000 Koper.
- Poslati jih je treba v izpisu in na CD-ju v enem od uveljavljenih urejevalnikov besedil (Word for Windows). Na listu naj bo 30 vrstic, tj. povprečno 300 besed oz. 1900 znakov.
- Besedilo na CD-ju naj bo levo poravnano in ne pretirano računalniško oblikovano (sprejemljiva sta le polkrepki in ležeci tisk ter podčrtavanje; tudi naj ne bo paginirano in besede naj ne bodo deljene. Avtorske napotke in želje sporočite uredniku/oblikovalcu bodisi z obliko izpisa bodisi z drugimi navodili.
- Dolžina prispevkov: za temeljne strokovno-teoretične članke do 16 strani po 30 vrstic (4800 besed), za poročila o poteku projektov, prispevke iz prakse za prakso (šolske interpretacije, intervjuji, opisi inovativnih modelov jezikovnega in književnega pouka idr.) do 8 strani (2400 besed), za poročila o metodičnih izkušnjah in recenzije novih učnih knjig do 4 strani (1200 besed).
- Slikovno in grafično gradivo priložite na posebnih listih (v originalih, ne fotokopirano), vsako sliko s svojo številko, v tipkopisu pa naj bo označeno, kam katera sodi. Podnapise k slikam vključite na ustrezno mesto kar v osnovno besedilo članka. Označiti je treba tudi tiste (krajše) dele besedila, ki naj bi bili posebej izpostavljeni in poudarjeni.
- Članek mora vsebovati poleg naslova, imena avtorja in ustanove, na kateri deluje, tudi sinopsis (30 do 50 besed), povzetek ter navedbo virov in literature.
- Ponazarjalni zgledi se v izpisih podčrtajo. Podnaslovi naj bodo izpisani polkrepko (zaželeno je, da so označeni tudi z vrstilnimi števili). Daljši navedki (nad 5 vrstic) naj bodo odstavčno ločeni (navednice tedaj niso potrebne). Izpuste označimo s tremi pikami v poševnem oklepaju. Opombe naj bodo pod črto, v njih ne citiramo literature. Le-to navajamo v oklepaju tekočega besedila, kot kaže zgled: (Zorman 2000: 54). Tak navedek razvežemo v seznamu literature:

za knjigo:

Zorman, Marina, 2000: *O sinonimiji*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

za zbornik:

Ivšek, Milena (ur.), 2001: *Materni jezik na pragu 21. stoletja. Mednarodni simpozij. Portorož, 2.–4. december 1999*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

za članek v zborniku:

Kranjc, Simona, 2003: Pouk slovenskega jezika v osnovni šoli. Krakar Vogel, Boža (ur.): *Slovenski jezik, literatura in kultura v izobraževanju. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

za članek v reviji:

Krakar Vogel, Boža, 2002: Branje – pogoj za uspešno pisanje. *Slovenščina v šoli* 7/2. 15–22.

za spletno stran z znanim avtorjem:

DIMEC, J. 2000. Avtomatsko opisovanje vsebine dokumentov na internetu. *COBISS Obvestila* 4 [online]. [uporabljeno 2004-03-17]. Dostopno na URL: http://home.izum.si/cobiss/cobiss-obvestila/2000_4/index.html.

JAKOPIN, P. 1999. *Zgornja meja entropije pri leposlovnih besedilih v slovenskem jeziku: doktorska disertacija*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Fakulteta za elektrotehniko, [online]. [uporabljeno 2002-02-20]. Dostopno na URL: <http://www.ff.uni-lj.si/hp/pj/disertacija/>.

za anonimno spletna stran:

Veronika z Malega gradu. [online]. [uporabljeno 2002-02-20]. Dostopno na URL: http://www.kamniskaveronika.net/e_knjiga_fs.html.

Geabios. Servis: Naslovi hitro in... [online]. [uporabljeno 2002-02-20]. Dostopno na URL: <http://www.geabios.com>.

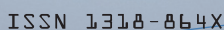
- Če je sestavni del članka tudi učenčev izdelek, vas prosimo, da pridobite soglasje učenčevih staršev ali polnoletnega dijaka za objavo izdelka in ga priložite članku.
- Vsi prispevki, objavljeni v reviji, so recenzirani. Od avtorja se pričakuje, da pri dokončni obliki članka upošteva pripombe recenzenta/-ov in uredništva.
- Z oddajo prispevka uredništvu Slovenščine v šoli avtor prenese avtorske pravice na založnika Zavod RS za šolstvo. Pri morebitni kasnejši objavi svojega besedila v drugi reviji mora pri tem avtor vedno navesti prvotno objavo v Slovenščini v šoli in o tem prej pisno obvestiti uredništvo. Avtor prejme avtorski izvod revije.
- Avtor naj pošiljki uredništvu priloži izpolnjen obrazec Prijavnica prispevka za objavo v reviji, ki ga dobi pri odgovorni urednici (Mirjam.Podsedenshek@zrss.si), pri urednici založbe (Simona.Vozelj@zrss.si) oz. na naslovu <http://www.zrss.si/doc/prijava-prispevka.doc>

Uredništvo rokopisov ne vrača.

PROSIMO, DA UPOŠTEVATE TA NAVODILA, SICER PRISPEVKA NE BOMO MOGLI OBJAVITI.

**Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo**

9 771318 864004